

Izvanučionička nastava u nastavnom predmetu Prirode i društva

Kožić, Dora

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:547553>

Rights / Prava: [Attribution 3.0 Unported/Imenovanje 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education -
Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Dora Kožić

IZVANUČIONIČKA NASTAVA U NASTAVNOM PREDMETU
PRIRODE I DRUŠTVA

Diplomski rad

Čakovec, srpanj, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Dora Kožić

IZVANUČIONIČKA NASTAVA U NASTAVNOM PREDMETU
PRIRODE I DRUŠTVA

Diplomski rad

Mentor rada: dr. sc. Hrvoje Šlezak

Čakovec, srpanj, 2021.

Sadržaj

SAŽETAK	0
SUMMARY	0
1. UVOD	1
2. IZVANUČIONIČKA NASTAVA	3
2.1. <i>Ciljevi i zadaće izvanučioničke nastave</i>	4
2.2. <i>Važnost i specifičnost izvanučioničke nastave</i>	5
2.3. <i>Povijesni osvrt na izvanučioničku nastavu</i>	7
3. VRSTE IZVANUČIONIČKE NASTAVE	9
3.1. <i>Nastavne posjete</i>	9
3.1.1. <i>Etape nastavne posjete</i>	11
3.2. <i>Škola u prirodi</i>	12
3.2.1. <i>Etape škole u prirodi</i>	13
3.3. <i>Školski izleti</i>	14
3.3.1. <i>Etape školskog izleta</i>	15
3.4. <i>Školske ekscurzije</i>	15
3.4.1. <i>Etape školske ekscurzije</i>	16
3.5. <i>Terenska nastava</i>	17
3.5.1. <i>Etape terenske nastave</i>	18
3.6. <i>Zimovanja</i>	19
3.7. <i>Ljetovanja</i>	19
3.8. <i>Logorovanja</i>	20
4. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA NA TEMU STAVOVA UČITELJA O IZVANUČIONIČKOJ NASTAVI U NASTAVNOM PREDMETU PRIRODE I DRUŠTVA	21
5. METODOLOGIJA	24
5.1. <i>Postupak istraživanja</i>	24
5.2. <i>Cilj i problemi istraživanja</i>	24
5.3. <i>Instrumenti istraživanja</i>	25
5.4. <i>Obrada podataka</i>	26
5.5. <i>Sociodemografska obilježja ispitanika</i>	26

6. REZULTATI	30
7. RASPRAVA	65
8. ZAKLJUČAK	76
LITERATURA	78
PRILOZI	80
<i>Anketni upitnik</i>	80
<i>Popis slika</i>	87
<i>Popis tablica</i>	89
<i>Izjava o samostalnoj izradi rada</i>	90

SAŽETAK

Rad izvan učionice učenicima omogućava direktno iskustvo te ima važnu ulogu u nastavi Prirode i društva (Števanić-Pavelić i Vlasac, 2006), pogotovo kada se u obzir uzme činjenica da čak 90% onoga što učenik sam doživi ostane u njegovom pamćenju (Skok, 2002). Cilj izvanučioničke nastave je stečena znanja primijeniti u praksi, a osim toga, sudjelovanjem u izvanučioničkoj nastavi učenici postaju aktivniji, kreativniji, uče promatrati i razvijaju kritičko mišljenje. Kako bi učitelji mogli realizirati izvanučioničku nastavu kojom će ostvariti sve zadane ciljeve i zadaće, potrebna je kvalitetna priprema. Ovaj diplomski rad sastoji se od dva dijela, teorijskog i istraživačkog. Cilj istraživanja bio je utvrditi stavove učitelja razredne nastave o izvanučioničkoj nastavi u nastavnom predmetu Prirode i društva, odnosno ispitati u kojoj mjeri i na koji način učitelji primjenjuju oblike izvanučioničke nastave, postoji li povezanost između korištenja izvanučioničke nastave i osobnih preferencija učitelja, sredine u kojoj rade te radnog staža u školi. U istraživanju je sudjelovalo 178 ispitanika, a njihovi stavovi su ispitani pomoću anonimnog anketnog upitnika. Rezultati su pokazali da učitelji u nedovoljnoj mjeri primjenjuju izvanučioničke oblike nastave. Učestalost provođenja izvanučioničke nastave povezana je s osobnim preferencijama učitelja, pa tako oni učitelji koji češće borave u prirodi češće i primjenjuju izvanučioničke oblike nastave. Pokazalo se i da ne postoji statistički značajna razlika u učestalosti provođenja izvanučioničke nastave s obzirom na mjesto rada učitelja te da učitelji koji imaju 20 ili više godina staža češće provode izvanučioničku nastavu od onih koji imaju manje od 20 godina radnog staža.

Ključne riječi: izvanučionička nastava, priroda i društvo, učenici, razredna nastava

SUMMARY

Learning outside of classroom gives students a first-hand experience and constitutes an important part of nature and society class (Stevanić-Pavelić and Vlasac, 2006), especially when you take into consideration the fact that 90% of what a student experiences on their own remains in their memory (Skok, 2002). The goal of learning outside of classroom is to use the knowledge they have learned previously and put it into practice. Besides that, learning out of classroom promotes the student's activity and creativity, helps them learn to observe, as well as develop critical thinking. In order for teachers to make learning outside of classroom work, and for them to achieve the required goals, there has to be a well thought-out preparation for it. This thesis consists of two parts – the theoretical and the research part. The goal of the research part was to ascertain the teacher's opinion on learning outside of classroom in nature and society class, or rather, to analyse the frequency and the ways in which such classes are held. The goal was also to find out whether there is a connection between the preferences of teachers depending on the number of years of experience they have or where they work. A total of 178 respondents filled out the anonymous questionnaire. The results show that teachers are not putting enough work outside of classroom into practice. Holding such classes depends on the teacher's preference, hence those teachers who spend more time in the nature also do more learning outside of classroom. The results also show that it does not matter where the teachers work, but teachers with 20 or more years of experience will put more learning outside of classroom into practice than those with less than 20 years of work experience.

Keywords: learning outside of classroom, nature and society, students, primary education

1. UVOD

Bognar i Matijević (1993) ističu da je temelj školskih ciljeva i programa proučavanje izvorne prirode i društva, odnosno društvene sredine u kojoj čovjek živi, radi i stvara, a cilj proučavanja je pripremiti učenika kako bi se što bolje snalazio u susretu s prirodom i drugim ljudima. Već početkom 20. stoljeća proizašla je potreba za učenjem izvan učionice i učenjem u prirodi zbog niza štetnih čimbenika kao što su zagađeni gradski zrak i višesatno sjedenje u klupama (Bognar i Matijević, 1993), a to se niti do danas nije promijenilo. Priroda je bogata učionica, stoga je treba iskoristiti za istraživanje s učenicima. Nastava u prirodi zadovoljava osnovnu potrebu učenika za kretanjem, potiče socijalni razvoj i motivira za učenje (Permoser, 2020). Učenike treba staviti u ulogu istraživača, kako bi na temelju postojećih znanja došli do novih spoznaja (Matijević i Radovanović, 2011). Anđić (2007) ističe važnost stjecanja iskustva iz „prve ruke“, odnosno na otvorenim prostorima. Naglašava da je takav način učenja snažno motivacijsko sredstvo, ne samo za učenike, već i za učitelje.

Premda i danas u većini slučajeva isključivo učitelji biraju mjesto izvođenja nastave, valjalo bi saslušati učenike i okrenuti se njihovim željama i potrebama, te uvijek kada je moguće dati prednost izvanučioničkom učenju (Bognar i Matijević, 1993).

U sastavni dio rada učitelja u osnovnim školama spada upravo učenje i poučavanje o prirodi i društvu na otvorenim prostorima (Anđić, 2007), a u kurikulumu za nastavni predmet Prirode i društva ističe se upravo iskustvena, istraživački usmjerena i problemska nastava u kojoj je učenik u središtu procesa učenja (MZO, 2019). Prednosti izvanučioničke nastave su mnogostruke, a veliki potencijal za održavanje ovog oblika nastave nalazi se u neposrednoj blizini škole i kratkoj izvanučioničkoj nastavi, odnosno u nastavnim posjetama.

Diplomski rad sastoji se od dva dijela, teorijskog i istraživačkog. U teorijskom dijelu rada objašnjen je pojam izvanučioničke nastave, njezini ciljevi i zadaće te važnost i specifičnost s obzirom na odgoj i obrazovanje učenika. Nadalje je prikazan kratki osvrt na povijesni razvoj ovog oblika nastave te su objašnjene vrste izvanučioničke nastave. U radu su prikazana i neka od dosadašnjih istraživanja na temu stavova učitelja o izvanučioničkoj nastavi.

Cilj istraživanja bio je utvrditi stavove učitelja razredne nastave o izvanučioničkoj nastavi u nastavnom predmetu Prirode i društva, odnosno ispitati u kojoj mjeri i na koji način učitelji

primjenjuju oblike izvanučioničke nastave, postoji li povezanost između korištenja izvanučioničke nastave i osobnih preferencija učitelja, sredine u kojoj rade te radnog staža u školi.

2. IZVANUČIONIČKA NASTAVA

Kako bi se definirao pojam izvanučioničke nastave najprije treba definirati pojam nastave. Skok (2002) nastavu definira kao „planski osmišljen i od strane nastavnika, organizirano vođen odgojni i obrazovni proces u kojem se ostvaruju i neki odgojni zadaci“ (Skok, 2002, 5). S obzirom na mjesto održavanja, nastavni se proces može održavati u učionici ili izvan učionice. Izvanučionička nastava se definira kao specifično osmišljen i organiziran proces učenja i poučavanja koji se ostvaruje izvan škole (Skok, 2002). De Zan (2005) također svu nastavu ustrojenu izvan učionice naziva izvanučioničkom nastavom, bez obzira na mjesto na kojem se izvodi i na vrijeme trajanja. U Pravilniku o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole (MZO, 2019) izvanučionička nastava smatra se oblikom nastave koji podrazumijeva ostvarivanje planiranih programskih sadržaja izvan školske ustanove, dok ju Husanović-Pejnović (2011) definira kao „specifičan oblik nastave koji se izvodi izvan učionice, da bi se što bolje realizirali oni nastavni sadržaji za koje je potrebno neposredno promatranje“ (Husanović-Pejnović, 2011, 46).

Prema filozofiji waldorfske škole, osnovni su izvori znanja izvorna stvarnost ili dijelovi izvorne stvarnosti uneseni u školske prostore (Bognar i Matijević, 1993). Nastava na otvorenom, a pogotovo nastava Prirode i društva, u skladu s njenim temeljnim načelima – da se polazi od poznatog k nepoznatom, od jednostavnog k složenom te od bližeg k daljnjem – može se realizirati na brojne načine (De Zan, 1999). Prema Beziću (1973), djeca vole promjene te su im izlasci iz škole interesantni, stoga su i posebno motivirani za rad u novim okruženjima. Ovakva nastava učenicima postaje avantura, igra, ali i snažno motivacijsko sredstvo za razvijanje novih iskustava. S obzirom da je igra glavni oblik djetetove aktivnosti, prilikom provođenja izvanučioničke nastave treba kombinirati elemente igre i rada jer na taj način nastava postaje dinamičnija te pobuđuje pozornost i interes (Husanović-Pejnović, 2011).

Najvažniji čimbenik izvanučioničke nastave je upravo nastavni program, s obzirom da se kod realizacije polazi od načela zavičajnosti i životne blizine, načela cjelovitosti, a nakon toga se određuje opseg i dubina sadržaja nastave imajući u fokusu interese učenika (Husanović-Pejnović, 2011). Vodeći učenike u prirodu, i to češće na ista mjesta, privikava ih se da uočavaju promjene, što im ostaje trajno u svijesti. Osim toga, izvanučioničkim učenjem učenici razumijevaju ulogu

ljudskog rada za dobrobit čovjeka, no isto tako razumijevaju i štetno djelovanje ljudi na okolinu u kojoj žive i rade (Lelas, 1985).

S obzirom na organizaciju izvanučioničke nastave, najveću ulogu u provedbi ima učitelj, no postoje i potencijalni problemi koji mogu otežavati provođenje izvanučioničke nastave, a do njih najčešće dolazi zbog financiranja – odnos ravnatelja, roditelja te lokalnih vlasti. Kako bi se izvanučionička nastava organizirala, potrebna je i uska suradnja s roditeljima (Husanović-Pejnović, 2011). Kvalitetno pripremljena izvanučionička nastava utječe na razvijanje patriotizma te smisla za lijepo – uživanje u ljepotama prirode, a koriste se i mnogobrojni didaktički principi koji se odnose na zornost, individualizaciju, interes, socijalizaciju, aktivnost, sistematičnost i postupnost (Lelas, 1985).

Prema Husanović-Pejnović (2011), svaka bi škola trebala imati educiranog voditelja izvanučioničke nastave kako bi organizacija i provedba bile što uspješnije. S obzirom da danas učenici sve više vremena provode u zatvorenim prostorima, dobra edukacija učitelja je ključna kako bi se osjećali kompetentnima češće organizirati izvanučioničku nastavu (Bogut i sur., 2017).

2.1. Ciljevi i zadaće izvanučioničke nastave

Prema Husanović-Pejnović (2011), cilj izvanučioničke nastave je što bolja realizacija onih nastavnih sadržaja za koje je potrebno neposredno promatranje. Osim toga, izvanučionička nastava ima i materijalne (stjecanje znanja), funkcionalne (razvijanje sposobnosti promatranja, zapamćivanje mjesta pronalaska određene biljke i slično i razvijanje motoričkih sposobnosti) i odgojne (razvijanje pravilnog odnosa prema drugima i radu) zadatke (Lelas, 1985).

Skok (2002) navodi temeljne zadaće izvanučioničke nastave, a to su: „povezivanje, primjena i u praktičnom radu, provjeravanje znanja koje je stečeno u učionici, s potrebama rada u praksi, snalaženje u novim (prirodnijim) okolnostima učenja i nastave tj. učenje u neposrednoj životnoj praksi, upoznavanje novih (izvanučioničkih) čimbenika učenja i nastave, koji bitno utječu na rezultat učenja, navikavanje učenika i studenata na izvanučioničke oblike komuniciranja među subjektivnim čimbenicima nastave: profesor-učenici/studenti, te stručnjaci radnog procesa, gdje se izvodi terenska nastava, navikavanje učenika i studenata na izvanučioničke (pretežito) primarne izvore znanja, preispitivanje svojih profesionalnih želja i stečenog školskog znanja s

profesionalnim radnim zahtjevima u neposrednoj praksi, upoznavanje učenika i studenata s radnim pretpostavkama i drugim uvjetima za samostalno (autodidaktičko) učenje, upoznavanje učenika i studenata s temeljnim metodama rada i ergonomskim čimbenicima u njihovoj profesiji, upoznavanje učenika i studenata s potencijalnim čimbenicima opasnosti na radu u njihovoj profesiji, upoznavanje učenika i studenata s pravilima, metodama i sredstvima zaštite na radu u njihovoj profesiji, upoznavanje učenika i studenata s metodologijom pristupa izazovima za uspješne poslovne poduhvate u njihovoj profesiji, upoznavanje učenika i studenata s mogućnostima inventivnog rada i stvaralačkog učenja u njihovoj profesiji, odgoj i obrazovanje učenika i studenata za razumijevanje, čuvanje i unapređivanje okoliša i svih prirodnih resursa na Zemlji, kao i navikavanje na život i rad u prirodi i u radu s prirodom, upoznavanje i odgoj učenika i studenata s kulturnom baštinom, vrijednostima i civilizacijskim dostignućima u Hrvatskoj kao i odgoj i obrazovanje za razumijevanje kulturne baštine i civilizacijskih dostignuća drugih naroda i država – u interkulturalnim aspektima, upoznavanje učenika i studenata s uzrocima i mogućim posljedicama onih potencijalnih opasnosti koje stvaraju sami ljudi kao što su rasna, vjerska i nacionalna mržnja, zagađivanje okoliša, nerad, iskorištavanje drugih ljudi, stvaranje socijalnih razlika na temelju nepoštivanja tuđeg rada i odgoj i obrazovanje učenika i studenata za snalaženje u opasnim situacijama koje proizlaze iz prirodnih pojava na Zemlji (potresi, požari i poplave) i iz drugih prirodnih i izazvanih nepogoda.“ (Skok, 2002, 13-14)

2.2. Važnost i specifičnost izvanučioničke nastave

Kroz izvanučioničku nastavu može se dobiti realnija slika učioničke nastave, odnosno dolazi do izražaja zastarjelost i tromost učioničke nastave. Upravo u tome Skok (2002) vidi priliku kako bi se i sama učionička nastava učinila suvremenijom, zanimljivijom i životnijom. Ovaj oblik nastave potiče pedagoške praktičare i teoretičare da tragaju za novim modelima u nastavi i izvan učionice te da jačaju pedagošku učinkovitost jer time dolazi i do napretka samog društva (Skok, 2002).

Specifičnosti izvanučioničke nastave temelje se na prostoru i konkretnom mjestu izvođenja, a u procesu ostvarivanja iskazuju se u cilju, zadaćama, sadržajima, metodama, organizaciji, sredstvima te evaluaciji i ostalim didaktičkim značajkama (Skok, 2002).

Izvanučionička nastava može biti obogaćena i nizom nepredviđenih nastavnih situacija, kao što su nepredviđeni izvori znanja, nepredviđeni objektivni uvjeti koji na neki način pospješuju ili preusmjeravaju ostvarivanje nastavnog plana i programa. Zbog toga je važno predvidjeti i neke alternativne mogućnosti kojima je moguće doći do ostvarenja cilja, nastavnih sadržaja i zadataka (Skok, 2002).

Husanović-Pejnović (2011) navodi niz bitnih značajki izvanučioničke nastave, a neke od njih su: pružanje iskustva o prirodi i prirodnim procesima, pružanje razumijevanja ovisnosti ljudi o prirodi, poticanje konstruktivističkog načina učenja, poticanje kreativnosti i otvaranje učenicima svijeta novih mogućnosti, omogućavanje korelacije svih školskih predmeta i omogućavanje stjecanja iskustva iz „prve ruke“. Velika važnost izvanučioničke nastave očituje se i u utjecaju boravka u prirodi na zdravlje učenika, s obzirom da je u urbanim prostorima zrak zagađeniji (Husanović-Pejnović, 2011).

Izlaskom iz učionice učenici treniraju sva svoja osjetila te uspostavljaju kontakt s okolišem, a dokazano je i da se osjetila mogu razvijati ukoliko su stalno u funkciji te je s vremenom moguće doći do toga da se osjete fine nijanse kvalitete stvarnosti (Husanović-Pejnović, 2011). Greene (1996) navodi tri razine školskog učenja te po tim metodama učenici u pamćenju zadrže samo 15% onoga što nauče iz onoga što im drugi kažu, u pamćenju zadrže 50% iz onoga što vide, a čak 90% znanja im u pamćenju ostane ako sami u tome sudjeluju. Također, za razliku od učioničke nastave, u kojoj se opseg i dubina sadržaja određuju planom i programom, izvanučionička nastava prelazi okvire nastavnog plana i programa (Skok, 2002).

Neposredno iskustvo prilikom izvanučioničke nastave potiče kreativnost učenika i razvoj mišljenja u divergentnim smjerovima, a kreativnost najviše dolazi do izražaja prilikom izvanučioničke, opuštene i suradničke nastave koja se organizira kao skupni projekt. S obzirom da se radne navike stječu upravo radom, praktični rad je idealna aktivnost za izvanučioničku nastavu, a u sklopu toga učenici mogu izvoditi razne eksperimente, pokuse, graditi, modelirati, kopati, saditi, prikupljati i slično (Husanović-Pejnović, 2011).

Prilikom učenja na otvorenom svaki učenik napreduje prema vlastitoj brzini, stoga će svatko doživjeti uspjeh i time biti motiviran da nauči više (Borić i sur., 2014). Borić i Škugor (2014) naglašavaju da učenici žele učiti na način da istražuju prirodu jer im je takav način rada

motivirajući i manje opterećujući od rada u učionici. Stoga je važno učenicima ponuditi da nastavni sadržaj povežu sa stvarnim životom (Boras, 2009).

2.3. Povijesni osvrt na izvanučioničku nastavu

Na važnost korištenja izvanučioničkih prostora u svrhu ostvarivanja pedagoških zadaća poticali su i poznati pedagoški klasici J. J. Roussau, J. A. Komensky i F. Frobel (Skok, 2002). J. A. Komensky se izrazito zalagao za nastavu u suglasju s prirodom te spoznavanje prirode promatranjem stvari i pojava, a ne spoznavanjem iz knjiga ili temeljem tuđeg motrenja. J. J. Rousseau je također težio povratku prirodi, na način da učenici upoznaju prirodu vlastitim radom u vrtu ili šumi. J. H. Pestalozzi, otac zorne nastave, polazi od motrenja stvari u okolišu, te u tu svrhu u nastavu uvodi zornu obuku, odnosno nastavu (De Zan, 2005). Najpoznatiji reformator nastave biologije u 19. stoljeću bio je O. Schmeil, a smatrao je da učenici trebaju uočavati odnose među živim bićima i okolišem te tako počinju shvaćati prirodu oko sebe i požele ju proučavati (De Zan, 2005).

U školstvu razvijenog svijeta sve je prisutnija potreba da se izvanučionička nastava provodi i u mnogim drugim nastavnim područjima u kojima se do sada nije prakticirala. Ovi zahtjevi proizlaze iz potrebe za učinkovitijim procesom učenja i poučavanja. Terenska je nastava u Južnoj Engleskoj postala vrlo zanimljiva i perspektivna te je čak 88% škola uvelo kratke ekskurzije koje su povremeno zamijenile školski program (Skok, 2002). Zbog zagađenog gradskog zraka i višesatnog sjedenja u klupama proizašla je potreba za osnivanjem škola izvan gradskih četvrti, a takve škole su se nazivale šumskim školama, školama u slobodnoj prirodi te škole i razredi na slobodnom zraku (Bognar i Matijević, 1993).

Teško je reći gdje se i kada pojavio prvi oblik i vrsta izvanučioničke nastave na području Hrvatske. Izvanučionička nastava se na području Hrvatske ostvarivala pod raznim nazivima, a razdoblje od prvih početaka do pedagoškog termina koji se i danas upotrebljava naziva se razdobljem parcijalnog tumačenja izvanučioničke nastave. Neki od naziva koji su se u prošlosti upotrebljavali, a koje Skok (2002) navodi u knjizi su: naučna ekskurzija, uzgajanje u prirodi, zavičajna nastava, izleti i logorovanja, škola u prirodi, zimovanja i ljetovanja, izvannastavni rad,

izvanredni rad i terenska nastava slikanja. Ivan De Zan bio je prvi hrvatski autor koji spominje termin „izvanučionička nastava“ u svojoj knjizi „Metodika nastave Prirode i društva“ (De Zan, 2002).

Davor Trstenjak je u 19. stoljeću naglašavao kako je školski vrt zanimljiv školski prostor za provođenje izvanučioničke nastave. On je najviše doprinio uvođenju školskih vrtova u hrvatske škole. Svoja praktična iskustva je ujediniio u priručniku za učitelje pod nazivom „Školski vrt“. Izvanučionička nastava se u to doba organizirala i u sklopu školske zadruge čiji se sadržaj rada može odvijati u školskom vrtu ili izvan njega. Najviše školskih zadruga u Hrvatskoj je djelovalo u poljoprivrednim krajevima. Vrijednost učeničkih zadruga je u tome da neposrednim radom učenici shvate kako je sve moguće postići marljivim i upornim radom, a svaki pojedinac u sekciji pridonosi ostvarenju odgojnih i obrazovnih ciljeva. Također, školske zadruge sa sličnim ciljevima postoje i danas.

3. VRSTE IZVANUČIONIČKE NASTAVE

Različiti autori navode i različite vrste izvanučioničke nastave. Lelas (1985) sve vrste izvanučioničke nastave naziva ekskurzijama, a u globalu ih dijeli na biološke i nastavne. Osim toga, razvrstava ih i prema mjestu izvođenja, sadržaju, namjeni, vrsti, trajanju i logičkome putu. De Zan (2000) u sklopu izvanučioničke nastave razlikuje: posjet, izlet, ekskurziju i školu u prirodi, dok Skok (2002) uz navedeno dodaje i zimovanja, ljetovanja, logorovanja i terensku nastavu. Nadalje, u aktualnom Pravilniku o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole (MZO, 2019) u izvanučioničku nastavu spadaju školski izleti, školske ekskurzije, terenska nastava i škola u prirodi, a pod druge odgojno-obrazovne aktivnosti izvan škole spadaju škola plivanja, posjet ili sudjelovanje u kulturnim i sportskim manifestacijama i događajima te druge aktivnosti koje su u funkciji ostvarivanja odgojno-obrazovnih ciljeva i zadaća kulturne i javne djelatnosti školske ustanove.

Husanović-Pejnović (2011) izvanučioničku nastavu dijeli s obzirom na različita polazišta izvođenja: s obzirom na vremensko trajanje (1 sat, blok-sat, poludnevna, dnevna, višednevna), prema mjestu izvođenja (školsko dvorište, naselje, uži i širi zavičaj i sl.), s obzirom na prostor u kojem se izvodi (otvoreni i zatvoreni), prema sadržaju (mješovite, interdisciplinarne, ekološke, geografske, biološke, povijesne i proizvodne) i prema metodičkoj namjeni (uvodne, istraživačke, ilustrativne i sl.).

3.1. Nastavne posjete

Prema De Zanu (2000), nastavna posjeta označava nastavu koja se odvija u neposrednoj okolini škole. Tijekom nastavne posjete najčešće se obrađuje jedna nastavna jedinica, u trajanju od nekoliko minuta do jednog ili dvaju nastavnih sati, a tehnička i metodička priprema za izvođenje posjeta slična je pripremi za nastavu u učionici ili školskom vrtu.

Nastavne posjete ostvaruju se u školskom dvorištu i u blizini škole, a vode ih nastavnik i suradnik (Skok, 2002). Skok koristi pojam „nastavnik“, koji se odnosi na osnovnoškolske i srednjoškolske nastavnike te nastavnike na fakultetima i visokim učilištima, no u razrednoj nastavi predaju učitelji, koji ujedno i provode nastavne posjete i ostale oblike izvanučioničke nastave.

Skok naglašava da je poželjno da vanjski suradnici dolaze na izvanučioničke terene zbog konkretizacije i obogaćivanja sadržaja. Kao primjer navodi vrtlara (s ciljem unaprjeđenja rada u školskom vrtu), prometnog policajca (radi učenja prometne kulture) i vatrogasca (kako bi upoznao učenike s mjerama protupožarne zaštite u školi i oko škole). Nastavne posjete smatraju se vrstom izvanučioničke nastave koja je integralni dio poludnevne ili cjelodnevne nastave (Skok, 2002).

Prema Skoku (2002), izvori znanja u neposrednoj životnoj stvarnosti su raznovrsni, a zadatak nastavnika je da ih pronade, sortira, didaktički sistematizira, osmisli zadatke te ih prilagodi svim učenicima i objektivnim uvjetima nastave. Svi čimbenici u kojima se ostvaruje izvanučionička nastava, a imaju konkretne, raznovrsne, prirodne, prostorne, tehnološke i druge uvjete su neposredni izvori znanja. Ovi čimbenici mogu se svrstati u šest skupina, a to su:

- **„Izvanučionički prostori u školi** (školski vrt, školsko prometno vježbalište, školsko igralište)
- **Prirodni objekti u neposrednom okružju škole** (obližnje polje, šuma, park, livada, bara, jezero, rijeka, more)
- **Gospodarski objekti u zavičaju** (trgovina, farma, mlin, pilana, obrtnička radionica, tvornica i dr.)
- **Ustanove i komunalni objekti** (ambulanta, pošta, općina, autobusna i željeznička postaja, pristanište i drugo)
- **Kulturne i vjerske institucije** (knjižnica, čitaonica, atelje, galerija, muzej, kazalište, kulturni i vjerski spomenici, crkve i drugi vjerski objekti, te razne zbirke kulturnog i povijesnog značenja)
- **Ostali čimbenici odgoja i obrazovanja u zavičaju** (lokalni govor, običaji, narodni folklor i druge osobitosti prirodnih pojava i društvenih događanja“ (Skok, 2002).

Prilikom planiranja izvanučioničke nastave u obzir treba uzeti učenikovu spoznajnu perspektivu, koja ide iz učionice prema užem i širem zavičaju. Dakle, valja krenuti od pedagoških prostora koji su učenicima najbliži, a to su školski vrt, školsko prometno vježbalište te igralište. Skok (2002) navodi da bi školski prostori izvan učionice trebali biti maksimalno pedagoški osmišljeni i iskorišteni kako bi se mogla izvoditi izvanučionička nastava. Ovi prostori omogućavaju ostvarivanje temeljnih odgojno-obrazovnih zadaća kao što su: razvijanje sposobnosti za snalaženje u prostoru i vremenu, shvaćanje spoznaja o zakonitostima u prirodi i

društvu, razvijanje sposobnosti i navika za opažanje neposrednih izvora znanja, razvijanje ekološke svijesti, fizičkih sposobnosti i znanja, poticanje na interes o tehničkoj kulturi, stjecanje znanja o zaštiti na radu i higijeni rada, razvijanje pozitivnog odnosa prema radu, razvijanje demokratskog komuniciranja te poticaj učenika na istraživanje njihove neposredne stvarnosti (Skok, 2002). De Zan (2005) uz navedeno dodaje i školski park, koji nije samo ukras škole već omogućuje cjelovitu spoznaju okoliša. Školska dvorišta imaju važnu pedagošku funkciju (Bognar i Matijević, 1993), a Husanović-Pejnović (2011) upozorava na njihovu nefunkcionalnost, govoreći kako ona nemaju čak niti fontane ni slavine kako bi djeca nakon igranja mogla oprati ruke i popiti vode, već trče u trgovine po gazirana pića. Školski prostori imaju važno značenje u psihofizičkom razvoju učenika, stoga im treba posvetiti veliku pozornost.

3.1.1. Etape nastavne posjete

Bez obzira na mjesto na kojem se odgojno-obrazovni proces izvodi, postoje tri temeljne etape, a to su: priprema, neposredno ostvarivanje ili realizacija i evaluacija ili procjena vrijednosti sadržaja koji se ostvaruje. Nastavna posjeta je didaktička cjelina koja počinje pripremanjem za nastavnu posjetu, a završava evaluacijom čina realizacije (Skok, 2002).

Godišnjim planiranjem započinje **priprema** za izvanučioničku nastavu. U neposrednu pripremu učitelja za nastavnu posjetu spadaju: provjera ostvarenih nastavnih sadržaja koji su pretpostavka za planirane sadržaje u nastavnoj posjeti, obilazak čimbenika nastavne posjete te dogovor termina i sadržaja nastavne posjete (u sklopu toga i dogovor oko uloga subjektivnih čimbenika kao što su suradnici, roditelji, učenici, pratitelji i ostali) i obavljanje razgovora s učenicima i davanje zadataka koje će ostvariti tijekom nastavne posjete i detaljnijih uputa o načinima rješavanja zadataka. Važno je napomenuti da je nastavnik dužan prije posjete učenike podsjetiti na pravila kućnog reda te moguće opasnosti u prostoru kojeg će posjetiti (Skok, 2020).

Druga faza, **realizacija** (ostvarivanje) nastavne posjete ima tri podetape, a one uključuju: odlazak na mjesto ostvarivanja nastavne posjete, glavni dio realizacije nastavne posjete (u kojem se ostvaruje nastavna jedinica) i povratak učenika u školu. Ukoliko se mjesto posjete ne nalazi neposredno u blizini škole, škola je dužna učenicima osigurati prijevoz. S obzirom na broj i dob učenika, učitelj može u pratnju uzeti i pouzdanu osobu koja će mu pomoći da provedba nastavne

posjete prođe bez poteškoća. Ostvarivanje nastavne jedinice odvija se s obzirom na artikulaciju pripreme i suradnju učitelja, učenika i suradnika na terenu. Središnja etapa nastavne posjete završava povratkom učenika u školu (Skok, 2002).

Etapom **evaluacije** nastavne posjete završava nastavna posjeta. Evaluacija bi se trebala provesti ukoliko je moguće isti dan ili u iznimnim slučajevima naredni dan. Kod analize nastavnog posjeta učenici bi uz suradnju učitelja i suradnika trebali iznijeti svoje dojmove, opažanja, pitanja, komentare, objašnjenja, prosudbe te zaključke (Skok, 2002).

3.2. Škola u prirodi

Kao reakcija na predugi boravak učenika u učionicama u sve zagađenijim gradovima, početkom 20. stoljeća nastaje pedagoški pokret škole u prirodi (De Zan, 2005).

Škola u prirodi podrazumijeva prigodno organiziran odgojno-obrazovni proces koji ima ograničeno trajanje, a ostvaruje se u zdravom prirodnom okruženju kao što su planine, poljoprivredne sredine ili morska obala. Postoje opravdani zdravstveni i pedagoški razlozi zašto bi se tijekom školovanja učenika trebala organizirati škola u prirodi. Učenici na taj način imaju mogućnost živjeti u prirodi, promatrati prirodne promjene i pojave te uživati u njoj. Posebno je važno da tu priliku dobe učenici koji žive u gradovima ili drugim industrijskim naseljima. Veliki dio učenika ima i određene zdravstvene probleme te je za njih izrazito važno da barem dio vremena provode u prirodi, a u sklopu kurikuluma bi im to trebalo biti i omogućeno (Skok, 2002).

Škola u prirodi se u pravilu organizira za učenike trećeg i/ili četvrtog razreda osnovne škole (MZO, 2019), a ustrojava se tako da se učenici jednog razreda sa svojim učiteljem/učiteljicom dovode u smještaj i u njemu organiziraju nastavu na jedan ili dva tjedna (De Zan, 2005) te 24 sata dnevno provode zajedno i tako se upoznaju, razvijaju odnos suradnje, međusobnog razumijevanja, poštivanja i pomaganja (Skok, 2002).

Škola u prirodi se uvelike razlikuje od nastave u učionici, što je vidljivo u većem interesu učenika za sudjelovanje u nastavnom procesu. Učenici postaju aktivniji, postavljaju pitanja, komentiraju, predlažu, a povremeno preuzimaju i ulogu nastavnika te oni postaju izvori znanja (Skok, 2002). Prema Husanović-Pejnović (2011) cilj škole u prirodi je povezati teorijsko

obrazovanje s praktičnim i terenskim, stoga se obrađuju oni nastavni sadržaji kojima takvi uvjeti najviše odgovaraju. Škola u prirodi učenicima omogućuje da utvrde, prošire i sistematiziraju svoje znanje, te da ga primijene u praksi. Jakovljević i Vrgoč (1999) u svojem priručniku navode primjere nastavnih jedinica iz odgojnih i obrazovnih predmeta koji su najprigodniji za obrađivanje prilikom provedbe škole u prirodi i ističu da bi nastavni sadržaj prirode i društva trebalo obraditi integrirano s ostalim nastavnim predmetima.

Samo neki od zadataka škole u prirodi su poboljšanje zdravlja i razvijanje zdravstvene kulture i higijenskih navika učenika, poticaj učenika na samostalno učenje, suradnja svih sudionika škole u prirodi, proširivanje znanja neposrednim promatranjem, poticanje stvaralačkog ponašanja i razvijanje radoznalosti za pojave i događaje oko nas (Husanović-Pejnović, 2011).

3.2.1. Etape škole u prirodi

Zbog raznolikosti objektivnih uvjeta u kojima se škola u prirodi odvija, ova vrsta izvanučioničke nastave spada u najkompleksnije odgojno-obrazovne procese (Skok, 2002).

Škola u prirodi jedan je od najsloženijih odgojno-obrazovnih procesa upravo zbog posebnosti objektivnih uvjeta u kojima se odvija (Skok, 2002).

Osnovne etape škole u prirodi su priprema, izvođenje i evaluacija.

Priprema počinje donošenjem godišnjeg plana u kojem je planirano izvođenje nastave u prirodi. Nakon toga stručni aktiv nastavnika donosi detaljan program kojeg usvaja učiteljsko vijeće škole. Zatim je potrebno upoznati roditelje sa programom izvođenja nastave u prirodi i svim odgovarajućim informacijama te roditelji potpisuju izjavu o sudjelovanju učenika u školi u prirodi (Skok, 2002). Nekim roditeljima i učenicima će odlazak u školu u prirodi biti prvi puta da su toliko dugo odvojeni stoga ih je potrebno pripremiti i za to (Jakovljević i Vrgoč, 1999).

Učitelji/učiteljice trebaju sve pripreme za školu u prirodi obaviti prije polaska, a to uključuje detaljan plan svakodnevnih aktivnosti, pripremu tekstova, materijala i pribora za nastavu, naputaka za rad učenika te osmisliti kako bi učenici mogli provoditi slobodno vrijeme (De Zan, 2005). Uz sadržaje za nastavu i slobodno vrijeme potrebno je razraditi i program za športsko-rekreacijske sadržaje (Jakovljević i Vrgoč, 1999).

Realizacija nastave u prirodi provodi se prema unaprijed planiranom odgojno-obrazovnom programu. Tri temeljna aspekta praćenja odgojno-obrazovnog programa su pedagoški, zdravstveni i socijalni. Preporuča se da učenici tijekom škole u prirodi vode „dnevnik nastave u prirodi“ kako bi se potaknulo učenike da bilježe svoja opažanja i dojmove, a s druge strane da bi se dobila i procjena učenika o uspješnosti ovog oblika nastave (Skok, 2002).

Evaluacija nastave u prirodi počinje već tijekom povratka, s obzirom da već tada učenici dijele svoje doživljaje jedni s drugima. Nakon povratka u školu procjenjuje se uspješnost nastave u prirodi. Prilikom evaluacije i učitelji i učenici iskazuju svoja mišljenja, govore o svojim iskustvima te zajedno donose zaključke koji će im doprinijeti kako bi ubuduće nastavu u prirodi organizirali još kvalitetnije i kako bi se izbjegli eventualni propusti (Skok, 2002).

3.3. Školski izleti

Skok (2002) definira školski izlet kao „pedagoški organiziran pohod“ u kojem učenici zajedno sa svojim nastavnicima i suradnicima izlaze iz škole u neke druge prostore, koji uključuju odlazak u prirodu, druge gradove i turističke destinacije, obilazak sportskih središta, svetišta i proizvodnih hala. Školski izleti su najčešće poludnevnog ili cjelodnevnog trajanja (Skok, 2002).

Priprema za školski izlet je složenija od pripreme za posjet jer osim motivacijske i spoznajne sastavnice sadržava i rekreacijsku sastavnicu (De Zan, 2005). Svrha školskih izleta je organizirano učenje, druženje i odmaranje u neposrednoj životnoj zbilji (Skok, 2002).

Skok (2002) naglašava da je temeljna pretpostavka za pedagošku učinkovitost izleta osigurati sigurnost svih sudionika, stoga učitelji obavezno trebaju spriječiti nedopustive oblike ponašanja. Kako bi se zaštitilo učenike na školskim izletima, treba obratiti pozornost na ove čimbenike i pojave: širenje ovisnosti među učenicima, neprimjereno i agresivno ponašanje učenika, neprimjerne navijačke strasti, dokazivanje socijalnog statusa s ciljem odvajanja učenika s većim materijalnim mogućnostima od onih s manjim mogućnostima i politička promidžba (Skok, 2002).

Bilo bi dobro da učenici na izletima što više sudjeluju aktivnim kretanjem, kao što su: pješačenje, vožnja bicikla, skijanje i sl. (Findak, 1989).

3.3.1. Etape školskog izleta

Da bi izlet bio uspješan važno je napraviti dobru pripremu, organizaciju i provedbu (Findak, 1989). U etapi **pripreme** važno je učenike upoznati sa svim pozitivnim i negativnim čimbenicima sa kojima bi se mogli susresti tijekom izleta (Skok, 2002). Kada se radi o organizaciji izleta za učenike prvih razreda, važno je organizirati sastanak na kojemu će biti i učenici i roditelji (Findak, 1989).

U etapi **realizacije** izleta važno je pratiti u kojoj se mjeri zadaci i ishodi ostvaruju i spriječiti djelovanje negativnih čimbenika. Dakle, čim se primijeti učinak nekih negativnih čimbenika, potrebno ga je neutralizirati (Skok, 2002).

U etapi **evaluacije** važno je napraviti detaljnu analizu svih ostvarenih zadataka te vrednovati postignuća (Skok, 2002). Zaključke o uspješnosti školskog izleta donose svi sudionici zajedno.

3.4. Školske ekskurzije

Ekskurzija dolazi od latinske riječi „excursio“, što znači istrčavanje, odnosno kratko putovanje (Skok, 2002). Skok (2002) školsku ekskurziju definira kao organizirani oblik izvanučioničke nastave, a ona podrazumijeva odlazak iz svakodnevnih rutina u nove i neuobičajene načine učenja i poučavanja. S obzirom na klasično učenje u učionici, školska ekskurzija je osvježenje i za učitelje i za učenike jer nema didaktičke uniformiranosti (Skok, 2002). Ovo putovanje ima znanstvenu, kulturnu, rekreativnu i zabavnu namjenu, a zadaća ekskurzije je da učenici kroz izvornu stvarnost iskuse predmete i pojave koje proučavaju tijekom učioničke nastave (De Zan, 2005). Na ekskurzijama je potrebno naglašavati ljepotu prirode u domovini te dužnost ljudi da brinu o okolišu (De Zan, 2005). Putujući kroz razne dijelove domovine, učenici prolaze kroz bogatije i siromašnije krajeve zemlje, upoznaju se sa posebnostima određenih krajeva, različitom hranom, načinima stanovanja i slično (Grubić, 1963.)

Bitno je naglasiti i „čuvstveni učinak“ ekskurzija – učenici ekskurziju shvaćaju kao zabavu, a doživljaji su snažni, stoga je i znanje koje steknu na ekskurzijama čvršće, a time i trajnije (Bezić, 1973). Ekskurzije imaju i sakupljački karakter, jer osim promatranja prirode, učenici mogu i

sakupljati predmete iz prirode, no pri tome uvijek treba naglašavati umjerenost, odnosno naučiti učenike da sakupe samo onoliko koliko im je potrebno za, na primjer, kasnije promatranje ili popunjavanje školske zbirke kako ne bi opustošili prirodu (Grubić, 1963).

S obzirom na trajanje, školske ekskurzije mogu biti dvodnevne i višednevne, a podrazumijevaju i noćenje. S obzirom na školske izlete, ekskurzije imaju opsežniji sadržaj pa tako i kompleksniju didaktičku strukturu. Važno je odabrati najprikladniji didaktički model školske ekskurzije, koji će ujedno dati i najuspješniji pedagoški ishod (Skok, 2002).

3.4.1. Etape školske ekskurzije

Osim pozitivnih strana koje ekskurzija pruža, ekskurzije imaju i svoje nedostatke. Priprema za školsku ekskurziju je opširna te zahtjeva mnogo vremena, ekskurzije se ne mogu izvoditi u svako doba godine, neki učenici ometaju rad i učenici se izvan učionice često teže usredotočuju na objekt spoznavanja (De Zan, 2005). Na ekskurziji nema mjesta za improvizaciju jer bi moglo doći do neugodnih situacija (Bezić, 1973), stoga se opravdano tvrdi da dobra organizacija i provedba ekskurzije učenicima pruža višestruko zadovoljstvo, ali i prigodu za stjecanje novih znanja i iskustava (Stella, 2000).

Etapa pripremanja započinje već uvrštavanjem ekskurzije u godišnji plan rada škole. Potrebno je barem šest mjeseci prije provođenja ekskurzije krenuti s pripremanjem za ekskurziju, a kako se bliži vrijeme odlaska na ekskurziju potrebno je razjasniti zadatke i uloge svakog sudionika u ekskurziji, istražiti objektivne uvjete na terenu te uočiti odnose među učenicima (Skok, 2002). Bilo bi dobro svakom učeniku zadati neku dužnost, jer je na taj način lakše i nadzirati učenike. Neki od prijedloga konkretnih dužnosti su: higijeničari, opskrbljivači, redari, grupovođe, zapisničari, slikari i sl. (Bezić, 1973).

Skok (2002) razlikuje opće i konkretno pripremanje za ekskurziju. U opće pripremanje spadaju sakupljanje informacija i ponuda od turističkih agencija te obavještanje učenika i roditelja o školskoj ekskurziji. Cilj konkretne pripreme je pismeno informirati učenike i roditelje o školskoj ekskurziji. Ukoliko su roditelji složni sa time da njihovo dijete sudjeluje u ekskurziji, trebaju dati suglasnost u pisanom obliku. Skok (2002) navodi da u etapi konkretnog pripremanja

dolazi do potpisivanja ugovora između škole i turističke agencije čime se utvrđuje pravovaljanost školske ekskurzije, no valja napomenuti da se danas ugovor sklapa između agencije i roditelja.

Stella (2000) navodi da turističke agencije najčešće dodjeljuju i turističkog vodiča koji brine o prijevozu, smještaju, prehrani i drugom, kako bi se učitelji mogli fokusirati na pedagoški i zdravstveni nadzor učenika.

U **etapi izvođenja** školske ekskurzije nameće se poseban metodološki pristup odgojnog djelovanja. Veliku pozornost treba posvetiti brizi o učenicima i odgojnim zadacima, a svaki trenutak učenika treba biti ispunjen pozitivnim i zanimljivim pedagoškim sadržajima (Skok, 2002). Tijekom izvođenja ekskurzije učitelj sa učenicima radi na ostvarivanju onih zadataka koji su određeni tijekom planiranja, a učenici povremeno trebaju i bilježiti važnije stvari. Važno je učenicima omogućiti i vrijeme za odmor, bez obzira što se ne radi o učioničkoj nastavi (Bezić, 1973).

Etapa vrednovanja provodi se odmah nakon povratka s ekskurzije, i to na dvije razine: na razini razrednog odjela i na razini škole. U analizi trebaju sudjelovati učenici, učitelji i drugi subjektivni čimbenici koji su sudjelovali u etapama pripremanja i izvođenja školske ekskurzije. Bezić (1973) navodi da bi prvu fazu evaluacije trebalo provesti u obliku razgovora kako bi se dobio opći dojam o provedenoj ekskurziji. Na taj način će djeca imati priliku podijeliti svoje doživljaje s ostatkom razreda. Važno je od pojedinačnih doživljaja učenika doći do općeg i zajedničkog dojma cijelog razrednog odjeljenja. Nakon toga slijedi provjera zadataka koje su učenici trebali izvršiti za vrijeme ekskurzije te sistematizacija sadržaja. Zadnja faza rada u učionici nakon ekskurzije je provjeravanje znanja kako bi se vidjelo koliko su učenici naučili, kako bi se ispravile moguće greške i popunile eventualne praznine (Bezić, 1973).

3.5. Terenska nastava

U Pravilniku o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole (2014) terenska nastava je definirana kao „oblik izvanučioničke nastave koji se izvodi u izvornoj stvarnosti, s ciljem njenog upoznavanja u kojoj se mogu primjenjivati i istraživačke metode“. S obzirom na cilj i zadaće, sadržaj, prostor, mjesto, organizaciju rada, sredstva te na

neplanirane izvore znanja, suradnike i objektivne čimbenike, Skok (2002) naglašava da je terenska nastava izrazito dijalektičan pedagoški proces koji se uglavnom ostvaruje u samom procesu rada.

Prema Letini (2016), učenici koji nastavne sadržaje spoznaju istraživačkim učenjem ostvaraju i bolje rezultate te pokazuje razvijenije razine prirodoznanstvene kompetencije. Također, aktivno sudjelovanje učenika u postavljanju problema, predviđanju rezultata, planiranju postupaka te ostvarivanje postavljenih ciljeva učenja osposobljava i potiče učenike da samostalno pronađu odgovore na zadana pitanja te da se postavljeni problemi rješavaju logički.

Anđić (2007) navodi da terenska nastava kod učenika potiče stjecanje osobnih iskustva, zornost i percepciju. Kroz terensku nastavu može se obrađivati novi nastavni sadržaj, ali i ponavljati sadržaj nastave prirode i društva.

3.5.1. Etape terenske nastave

UNESCO (prema Anđić, 2007) etape terenske nastave dijeli na tri faze, a to su priprema terenske nastave, terenska nastava i analiza terenske nastave.

U **fazi pripreme** terenske nastave učitelj određuje svrhu terenske nastave, pregledava i ispunjava zahtjeve, utvrđuje potrebno znanje i vještine, informira roditelje i učenika o troškovima i svrsi, planira aktivnosti i zadatke učenika, priprema opremu, poziva goste na kratko predavanje te upoznaje učenike sa njihovim zadacima i dužnostima.

U **fazi provođenja** terenske nastave učitelj nadgleda učenike, potiče ih i hrabri u postavljanju pitanja. U ovoj fazi zadatak učenika je prikupljati i bilježiti podatke, mjeriti, skicirati, izrađivati mape, upisivati, analizirati i interpretirati.

Analiza terenske nastave provodi se nakon povratka, u učionici. U ovoj fazi učitelj daje dodatne informacije i potiče učenike da pronađu i druge izvore znanja kako bi potvrdili svoje nalaze i zaključke. Učenici uspoređuju svoje nalaze s drugima, ukoliko su postavili hipoteze testiraju ih te donose zaključke. Na kraju ove etape važno je da učenici iznesu dojam cjelokupnog iskustva, a kako bi zaokružili ovu cjelinu mogu pripremiti izvješća i prezentacije (Anđić, 2007).

3.6. Zimovanja

Zimovanje je vrsta izvanučioničke nastave u kojoj je naglašena odgojna i obrazovna aktivnost učenika, a organizira se za vrijeme zimskih školskih praznika (Skok, 2002).

Učenici mogu odlaziti na zimovanja od prvog razreda osnovne škole. Zimovanje ima veliku važnost za djecu koja žive u gradovima te nemaju mogućnost često boraviti u prirodi. Kao i kod ostalih vrsta izvanučioničke nastave, i zimovanje zahtjeva brigu i skrb nastavnika-voditelja o učenicima 24 sata dnevno (Skok, 2002). Planiranje zimovanja utemeljuje se u godišnjem planu rada škole, a konkretizira se u posebnom izvedbenom programu zimovanja, u kojem se utvrđuje mjesto zimovanja sa svim vrijednostima, sadržajima i aktivnostima koje to mjesto može učenicima omogućiti te financijska konstrukcija za zimovanje.

Kod planiranja aktivnosti kojima će se učenici baviti tijekom zimovanja svakako treba obuhvatiti aktivnosti kao što su skijanje, pješačenje i neke druge zimske aktivnosti, a valja obuhvatiti i ostale aktivnosti vezane uz školu poput učenja stranog jezika, planinarske škole, učenja sviranja instrumenta i slično (Skok, 2002). Findak (1989) ističe da bi zimovanje trebalo iskoristiti i za stjecanje nekih praktičnih i teorijskih znanja, kao što je učenje o važnosti boravka na snijegu i pravilnom održavanju zimske opreme te učenje o opasnostima u planinama.

Iako se zimovanja najčešće organiziraju u planinama, odnosno onim predjelima gdje su oborine snijega, ono se može organizirati i u primorskim krajevima (Findak, 1989).

3.7. Ljetovanja

Ljetovanje je vrsta izvanučioničke nastave koja se organizira za vrijeme ljetnih praznika s ciljem odmora učenika izvan mjesta boravka. Ljetovanje se najčešće odvija na moru ili u planinama, s obzirom da su na tim lokacijama klimatski uvjeti koji su potrebni za zdravlje djece (Skok, 2002).

Ljetovanje ima višestruku korist za učenike, s obzirom da im omogućuje da na kvalitetan i zdrav način ispune svoje slobodno vrijeme te da se prepuste čarima prirode (Findak, 1989).

Organizatori trebaju osigurati prostor dječjeg odmarališta te isplanirati odgojno-obrazovne sadržaje koji će biti ponuđeni učenicima. Boravak u odmaralištu bi trebao biti organiziran na način da i sami učenici sudjeluju u uređenju prostora u kojem borave (Skok, 2002). Kod planiranja ljetovanja važno je voditi računa o tome da učenici na ljetovanje odlaze prvenstveno zbog odmora, stoga je važno organizaciju života i rada na ljetovanju podrediti učeničkim potrebama (Findak, 1989).

3.8. Logorovanja

Logorovanje, odnosno taborovanje, podrazumijeva organizirani oblik boravka učenika u prirodi. Logorovanje omogućuje učenicima ostvarivanje odgojno-obrazovnih zadataka iz pojedinih predmeta, razvijanje vještina, radnih navika, discipline, odgovornosti i međusobne suradnje te organizirano druženje djece. Iz tog razloga je logorovanje vrlo vrijedan oblik socijalizacije učenika u neposrednoj životnoj stvarnosti. Logorovanje najčešće traje od jednog tjedna do 20 dana te je u organizaciji izviđača. Sudionici logorovanja većinom sami organiziraju uvjete svog boravka u prirodi, uređuju prostor boravka i po smjenama organiziraju i ostale zadatke koji su im potrebni za boravak u takvim uvjetima. Zbog specifičnog smještaja u kojima se odvija logorovanje (šatori, barake, nadstrešnice), ovu aktivnost je najprikladnije organizirati za vrijeme ljetnih školskih praznika (Skok, 2002).

4. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA NA TEMU STAVOVA UČITELJA O IZVANUČIONIČKOJ NASTAVI U NASTAVNOM PREDMETU PRIRODE I DRUŠTVA

Cilj istraživanja kojeg su proveli Sever i suradnici (2017) bio je ispitati u kojoj je mjeri izvanučionička nastava zastupljena u nastavi Prirode i društva u osnovnim školama Grada Zagreba, koje su preferencije učitelja, je li izvanučionička nastava korisna za učenike te s kojim ograničenjima se učitelji susreću prilikom izvedbe ovog oblika nastave. Od 26 učitelja koji su sudjelovali u istraživanju, 39,3% ih je navelo da 1-2 puta godišnje vode učenike na izvanučioničku nastavu, 35,7% učitelja je provodi 3-4 puta godišnje, 17,9% 5-6 puta godišnje, a tek 7% ih provodi više od 6 puta godišnje. Na pitanje smatraju li da bi s učenicima trebali češće ići na izvanučioničku nastavu, njih 92,9% je reklo da bi. Kao razlog zbog kojeg rijetko provode izvanučioničku nastavu, učitelji su najčešće navodili financijske mogućnosti roditelja (78,6%), premalu ponudu programa (17,9%), previše posla oko organizacije (25%), nedostatak vremena i nediscipliniranost učenika (10,7%), dok je 3,6% učitelja navelo da je razlog rijetkog odlaska na izvanučioničku nastavu nedovoljna podrška škole. Svi učitelji smatraju da učenici više nauče, da su motiviraniji za rad i da su znanja koja steknu tijekom učenja izvan učionice trajnija.

U istraživanju koje su proveli Lukša i suradnici (2014) anketirajući 40 učitelja osnovnih škola došli su do rezultata da čak 91% učitelja organizira višesatnu izvanučioničku nastavu više puta na godinu, 5% učitelja samo jednom, 2% više puta, a 2% učitelja nijednom nije organiziralo višesatnu izvanučioničku nastavu u toku godine. Rezultati su pokazali i da 57% učitelja prilikom organizacije terenske nastave surađuje s drugim učiteljima, a kao prednost takvog oblika nastave izdvojili su razvijanje timskog duha, bolje upoznavanje s učenicima i bolje pamćenje sadržaja. Učitelji su istaknuli da je učenje izvan učionice učenicima zabavnije od učenja u učionice, te da je prednost ovog oblika nastave mogućnost suradnje s profesorima izvan škole. Kao glavni nedostatak terenske nastave izdvojili su financijske mogućnosti roditelja, visoke cijene smještaja, preveliku količinu posla oko organizacije terenske nastave, neodgovornost nekih učenika, nerazumijevanje i nezainteresiranost roditelja. Uz ovo se vrlo usko veže i razlog zbog kojeg ovaj oblik nastave ne provode češće, a najviše ih je istaknulo da nemaju podršku škole, financijske mogućnosti i prijevoz, neki su naveli da je razlog nedostatak premalo ponuđenih programa, neki smatraju da učenici ne pokazuju interes za ovaj oblik nastave te da učenici ne nauče dovoljno. 87%

učitelja smatra da bi ovaj oblik nastave trebao biti češće zastupljen te svi učitelji ističu da su osobno zadovoljni ovim oblikom nastave.

Andić (2007) svojim istraživanjem dolazi do zaključka da učitelji vole izvoditi učenike na otvorene prostore i da izvanučioničko učenje smatraju važnim dijelom svoje prakse rada u školama. Ispitanici uglavnom smatraju da škole u kojima rade posjeduju odgovarajuće vanjske prostore za rad s učenicima, no ispitanici najmlađe kronološke dobi se ne slažu s time. Također, upravo ispitanici najmlađe skupine najmanje sudjeluju u vanjskom uređenju škole, što ukazuje na njihov slab interes.

Borsos i suradnici (2018) su napravili model jednogodišnjeg eksperimentalnog programa Prirode i društva koji je sadržavao dva sata izvanučioničke nastave mjesečno. Cilj istraživanja bio je utvrditi hoće li eksperimentalna skupina, koja će imati dva sata izvanučioničke nastave mjesečno postići bolje prosječne rezultate od kontrolne skupine. Prije početka studije, učenici eksperimentalne skupine su imali prosječnu ocjenu 3,5, a nakon godinu dana njihova prosječna ocjena je bila 4,1. Učenici kontrolne skupine, koji su nastavu imali u učionici, imali su prosjek ocjena 3,5, a nakon godinu dana njihov prosjek bio je 3,8. Iako su skupine počele s istim prosječnim ocjenama, eksperimentalna skupina je postigla znatno bolje rezultate nakon eksperimenta. Drugi cilj istraživanja bio je prikupiti lako dostupne lokacije na kojima bi se izvanučionička nastava mogla provoditi. Tako su sastavili tablicu grupiranu po nastavnim satima i nastavnim jedinicama za 23 lokacije kako bi nastavnici dobili ideje na koji je način i gdje moguće obraditi određenu nastavnu jedinicu.

Rezultati istraživanja koje su provele Borić, Škugor i Perković (2010) pokazali su da učitelji smatraju da imaju kompetencije za planiranje i provedbu izvanučioničke nastave i da dobro uočavaju prednosti i eventualne nedostatke. Postoji značajna povezanost između radnog iskustva učitelja i njihove samoprocjene kompetencija. Također, Borić i sur. smatraju da visoka samoprocjena proizlazi iz činjenice da su svi ispitanici voditelji stručnih vijeća koji su dodatno motivirani. Učitelji smatraju da je izvanučionička nastava veoma važna za učenike i da su motiviraniji za rad, a znanje je trajnije. Također, ispitanici smatraju da ovaj oblik nastave pridonosi pozitivnom radnom ozračju, kreativnosti, razvoju kritičkog mišljenja i rješavanju problema. Manje od polovine ispitanika provodi ovaj oblik nastave jednom mjesečno. Borić i Škugor (2014) su svojim istraživanjem došle do zaključka da su učenici zadovoljniji i motiviraniji kada sudjeluju u

izvanučioničkoj nastavi nego u predavačko-prikazivačkoj nastavi stoga su zaključile da je istraživačku izvanučioničku nastavu nužno primjenjivati u nastavi Prirode i društva. Rezultati istraživanja koje je provela Žic (2020) pokazali su da ne postoji razlika u učestalosti provođenja izvanučioničke nastave s obzirom na mjesto rada učitelja.

5. METODOLOGIJA

5.1. Postupak istraživanja

Istraživanje je provedeno u periodu od 9.3.2021. do 22.3.2021. godine u online obliku, s obzirom na pandemiju koronavirusa i važeće mjere. U svrhu istraživanja kreiran je anketni upitnik putem Google docs obrasca koji je bio objavljen u nastavničkim grupama na društvenoj mreži Facebook. Anketni upitnik bio je anonim i dobrovoljan, a ispunilo ga je 178 ispitanika. Uzorak ispitanika činili su učitelji razredne nastave.

5.2. Cilj i problemi istraživanja

Cilj istraživanja bio je ispitati stavove učitelja razredne nastave o izvanučioničkoj nastavi u nastavnom predmetu Prirode i društva, ispitati u kojoj mjeri i na koji način učitelji primjenjuju oblike izvanučioničke nastave, postoji li povezanost između korištenja izvanučioničke nastave i osobnih preferencija učitelja, sredine u kojoj rade te radnog staža u školi.

Iz navedenog cilja proizlazi nekoliko istraživačkih zadataka: detaljnije ispitati koliko često i na koji način učitelji provode kratkotrajne oblike izvanučioničke nastave i u kojoj mjeri koriste resurse (prirodne i gospodarske objekte, ustanove i komunalne objekte te kulturne i vjerske institucije) koji se nalaze u neposrednoj blizini škole u svrhu provođenja kratkotrajne izvanučioničke nastave. Nadalje, zadatak je bio ispitati i na koji način i u kojoj mjeri učitelji provode dugotrajnije oblike izvanučioničke nastave, koji su razlozi zbog kojih ovaj oblik nastave ne provode češće, ispitati mišljenja učitelja o korisnosti provođenja izvanučioničke nastave za učenike, ispitati na koji način učitelji pripremaju, realiziraju i provode evaluaciju izvanučioničke nastave te ispitati koje su preferencije i mišljenja učitelja o izvanučioničkoj nastavi općenito.

Iz navedenog cilja i istraživačkih zadataka formulirane su sljedeće hipoteze:

HIPOTEZA 1: Učitelji u nedovoljnoj mjeri u nastavi Prirode i društva primjenjuju izvanučioničke oblike nastave.

HIPOTEZA 2: Učitelji koji često borave u prirodi češće primjenjuju izvanučioničke oblike nastave.

HIPOTEZA 3: Učitelji koji rade u ruralnim sredinama češće primjenjuju izvanučioničke oblike nastave.

HIPOTEZA 4: Učestalost primjene izvanučioničkih oblika nastave ne ovisi o radnom iskustvu učitelja.

5.3. Instrumenti istraživanja

Za potrebe istraživanja formiran je anketni upitnik. Prvi dio upitnika odnosi se na sociodemografska obilježja ispitanika, drugi dio upitnika odnosi se na osobne preferencije ispitanika, treći dio upitnika odnosi se na kratkotrajnu izvanučioničku nastavu, četvrti dio upitnika odnosi se na dugotrajnije oblike izvanučioničke nastave, a peti dio upitnika odnosi se na izvanučioničku nastavu općenito.

Sociodemografska obilježja ispitanika odnose se na spol ispitanika, godine staža u školi, stručnu spremu i mjesto rada.

Pitanja vezana uz osobne preferencije ispitanika odnose se na njihov boravak u prirodi.

Treći dio upitnika sastoji se od pitanja otvorenog i zatvorenog tipa, a ispituje način na koji ispitanici pripremaju, realiziraju i provode evaluaciju kratke izvanučioničke nastave, učestalost korištenja ovog oblika nastave te imaju li ispitanici resurse za provođenje kratke izvanučioničke nastave i u kojoj mjeri ih koriste.

Četvrti dio upitnika sastoji se od dva pitanja vezana uz učestalost provođenja dugotrajnijih oblika izvanučioničke nastave te razloga zbog kojih ovaj oblik nastave ne provode češće, 8 tvrdnji vezanih uz korisnost izvanučioničke nastave za učenike na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva slaganja i 9 tvrdnji Likertovog tipa vezanih uz način na koji ispitanici pripremaju učenike za izvanučioničku nastavu, prate njihov rad prilikom provedbe izvanučioničke nastave i provode evaluaciju.

Peti dio upitnika sastoji se od 3 tvrdnje Likertovog tipa, a odnosi se na preferencije i mišljenja učitelja o izvanučioničkoj nastavi općenito.

5.4. Obrada podataka

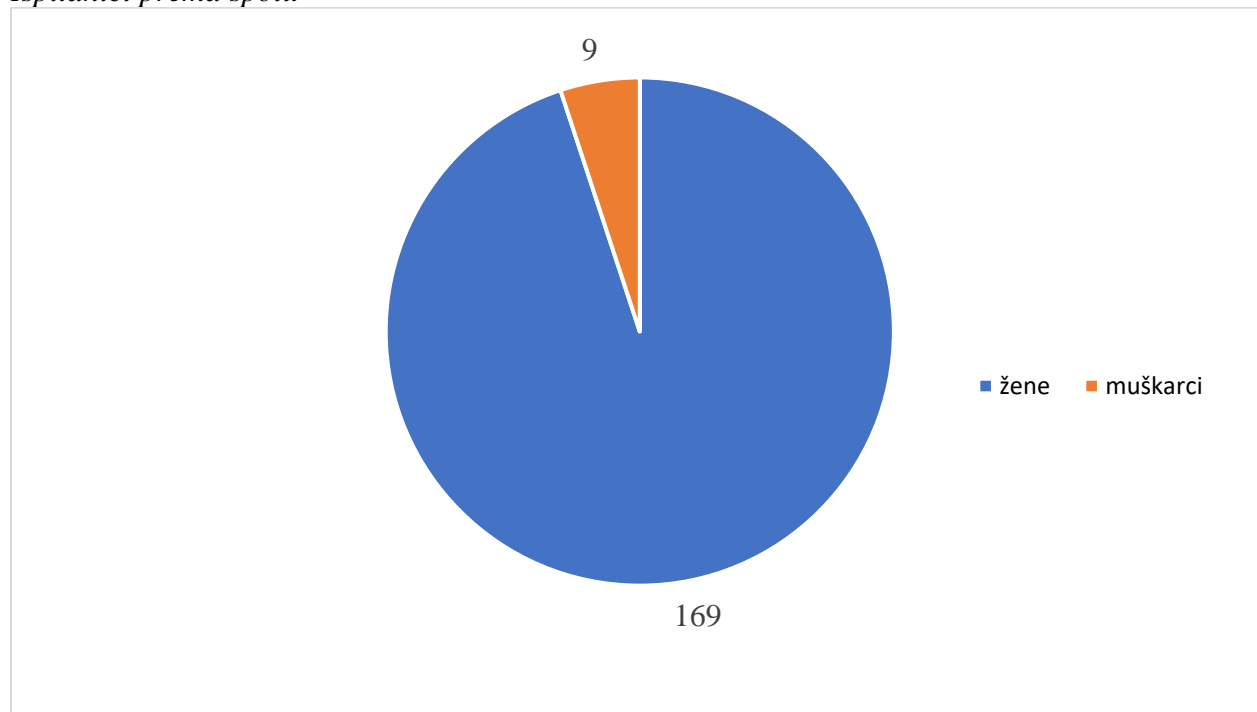
Obrada podataka istraživanja vršila se pomoću softverskog programa za statističku obradu podataka – SPSS (IBM SPSS Statistics 20).

5.5. Sociodemografska obilježja ispitanika

U provedenom istraživanju sudjelovalo je 178 ispitanika (N = 178). U uzorku je bilo 169 (94,9%) ispitanika ženskog spola, dok je ispitanika muškog spola bilo 9 (5,1%) (slika 1). Uzorak je stratificiran, a sastoji se od učitelja razredne nastave koji su na dobrovoljnoj bazi ispunjavali online anketni upitnik objavljen u nastavničkim grupama na društvenoj mreži Facebook. Zbog malog broja ispitanika muškog spola nije bilo uputno provoditi statističke analize odgovora s obzirom na spol ispitanika.

Slika 1.

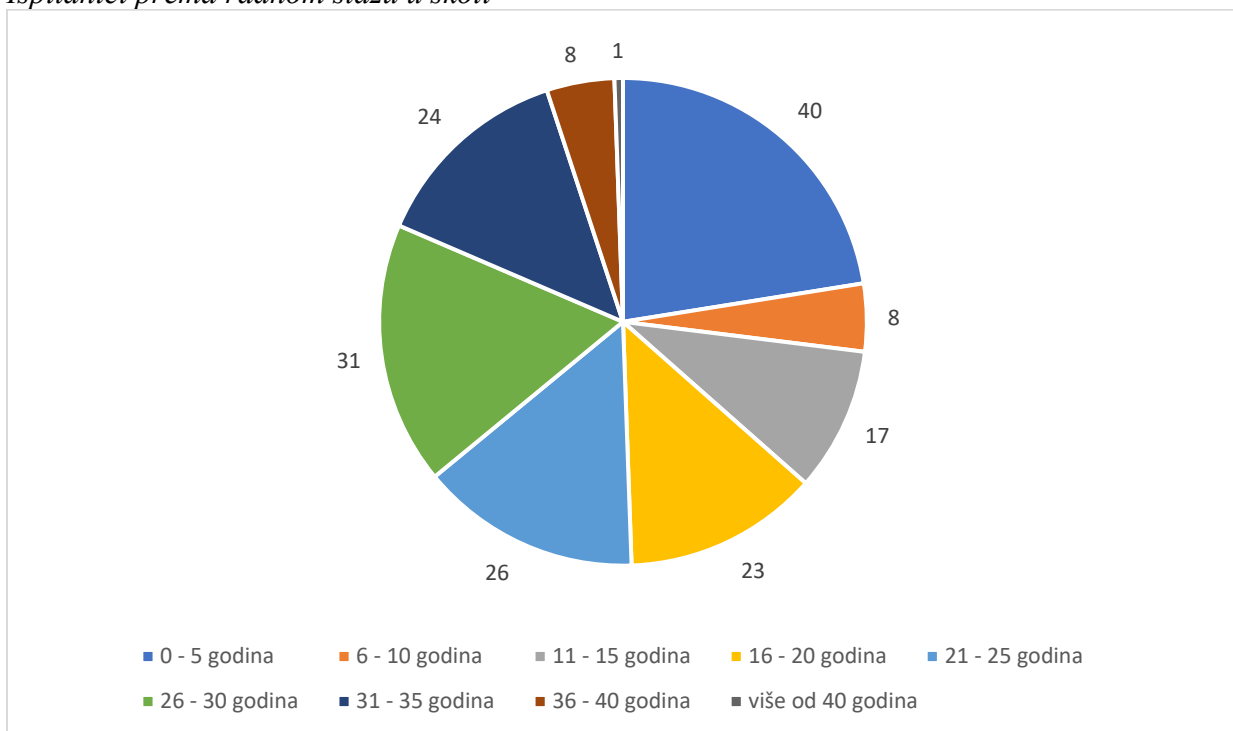
Ispitanici prema spolu

S obzirom na godine staža u školi, 40 (22,5%) ispitanika ima od 0 do 5 godina staža u školi, 8 (4,5%) ispitanika ima od 6 do 10 godina staža, 17 (9,6%) ispitanika ima od 11 do 15 godina staža u školi, 23 (12,9%) ispitanika ima od 16 do 20 godina staža, 26 (14,6%) ispitanika ima od 21 do 25 godina staža, 31 (17,4%) ispitanik ima od 26 do 30 godina staža, 24 (13,5%) ispitanika ima od 31 do 35 godina staža, 6 (4,5%) ispitanika ima od 36 do 40 godina staža i 1 (0,6%) ispitanik ima više od 40 godina staža (slika 2).

Slika 2.

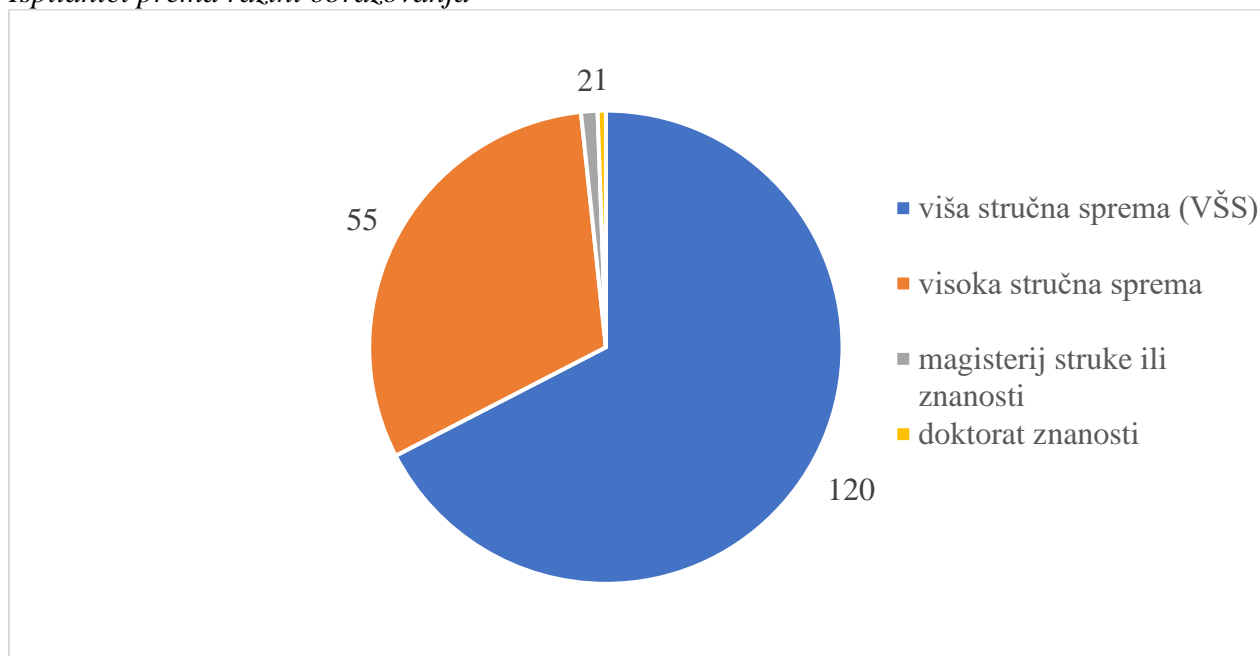
Ispitanici prema radnom stažu u školi

S obzirom na stručnu spremu, 120 (67,4%) ispitanika ima višu stručnu spremu (VŠS), 55 (30,9%) ispitanika ima visoku stručnu spremu (VSS), 2 (1,1%) ispitanika imaju magisterij struke ili znanosti dok 1 (0,6%) ispitanik ima doktorat znanosti (slika 3).

Slika 3.

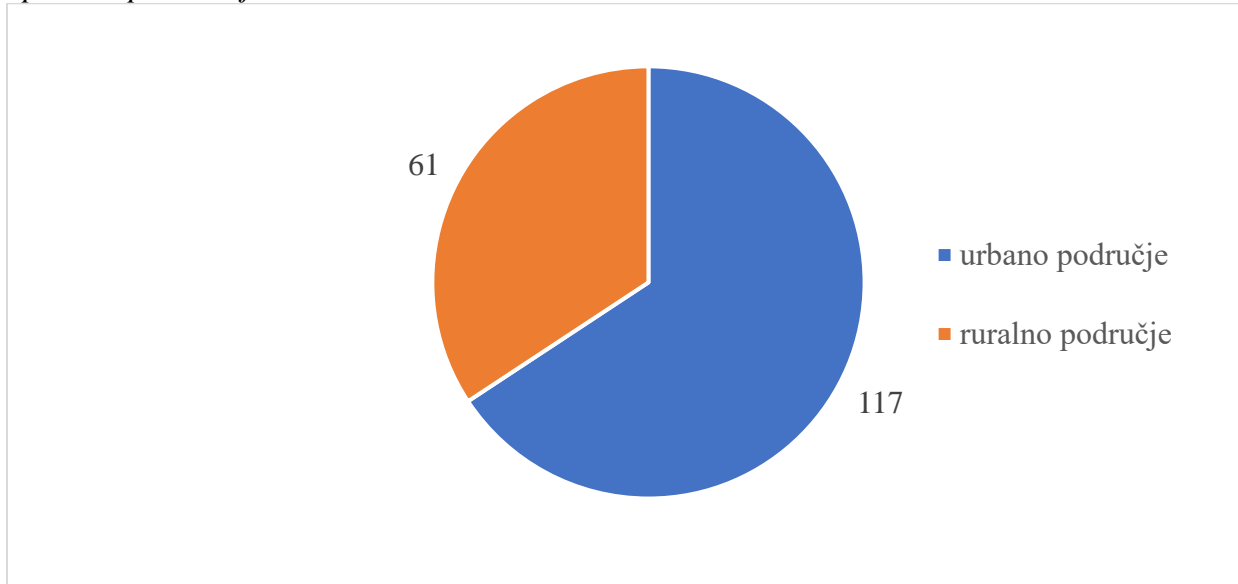
Ispitanici prema razini obrazovanja

S obzirom na mjesto rada, 117 (65,7%) ispitanika radi u urbanom području, a 61 (34,3%) ispitanik radi u ruralnom području (slika 4).

Slika 4.

Ispitanici prema mjestu rada

6. REZULTATI

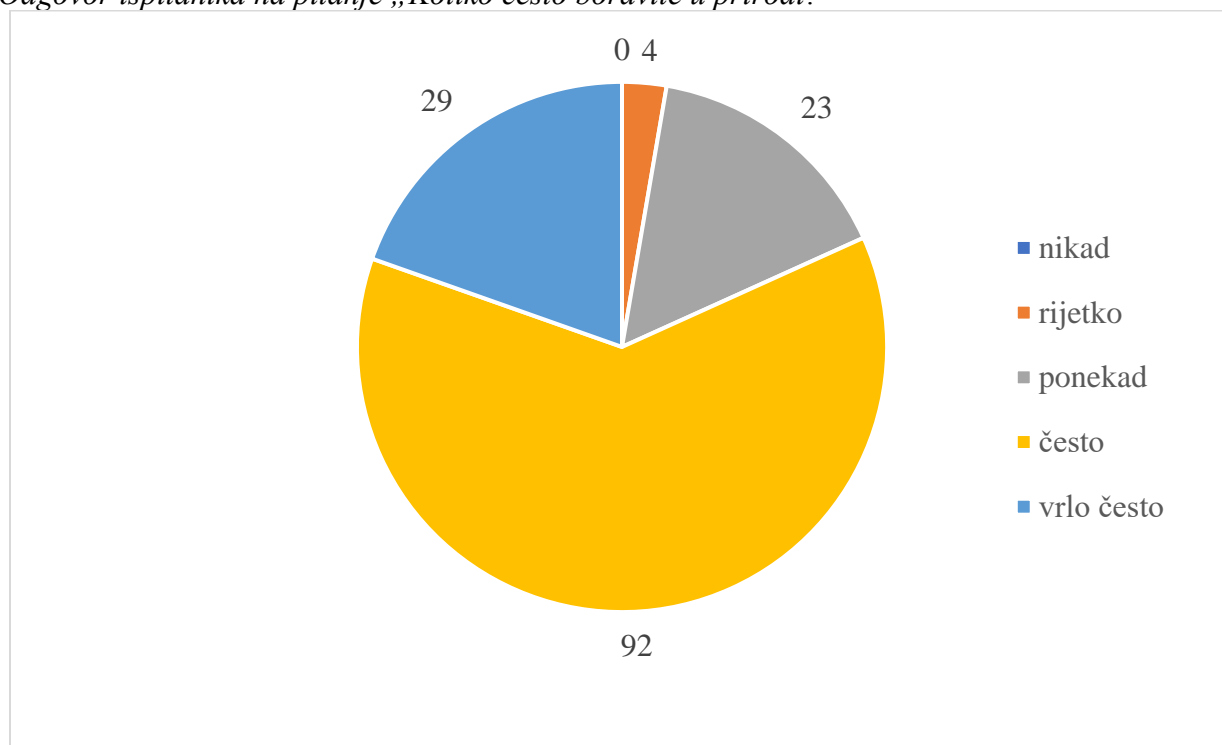
Dobiveni rezultati tekstualno se interpretiraju te se prikazuju kružnim i stupčastim dijagramima i tablicama.

Nakon uvodnih pitanja, koja se odnose na sociodemografska obilježja ispitanika, analiziraju se sljedeća dva pitanja koja se odnose na **osobne preferencije učitelja**. Pretpostavilo se da bi učestalost provođenja izvanučioničke nastave mogla biti povezana s osobnim boravkom ispitanika u prirodi, stoga se htjelo ispitati koliko često ispitanici borave u prirodi i čime se vole baviti kada borave u prirodi.

Na pitanje *Koliko često boravite u prirodi?* samo 29 (16,3%) ispitanika je za sebe reklo da vrlo često borave u prirodi, 92 (51,5%) ispitanika su odgovorila da često borave u prirodi, 53 (29,8%) ispitanika ponekad borave u prirodi i 4 (2,2%) ispitanika rijetko borave u prirodi. Nijedan ispitanik nije odgovorio da nikad ne boravi u prirodi, što je bilo i očekivano (slika 5).

Slika 5.

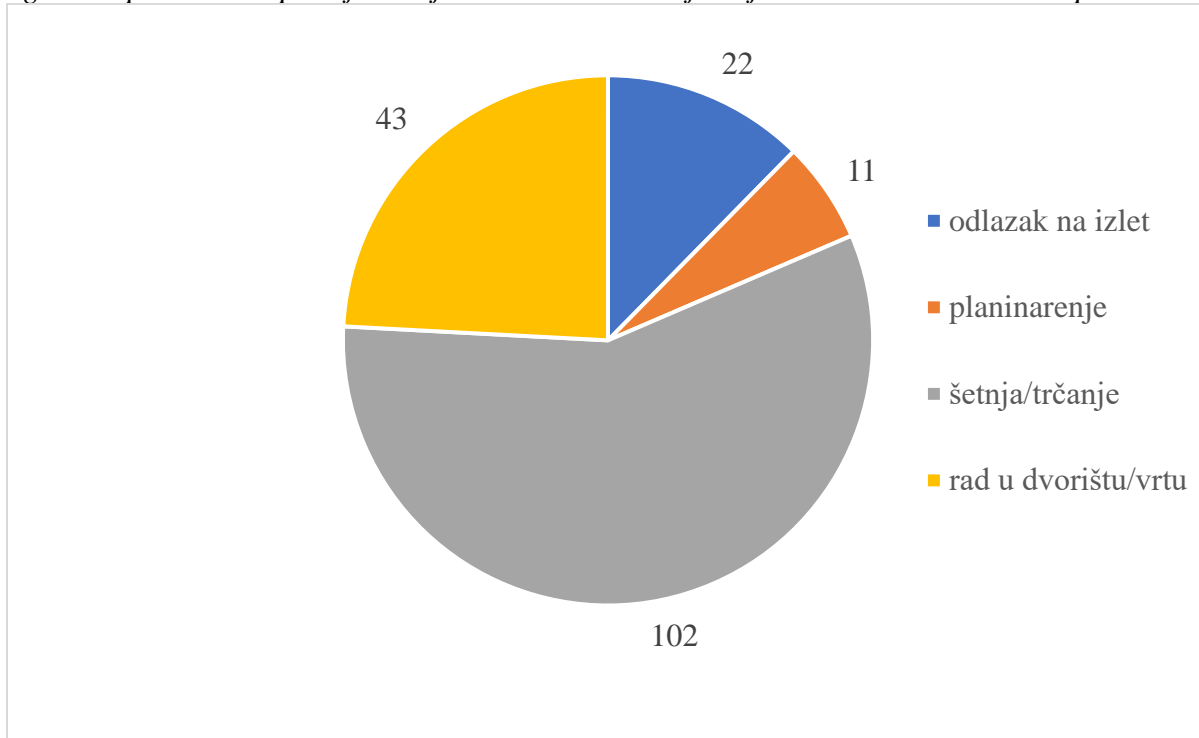
Odgovor ispitanika na pitanje „Koliko često boravite u prirodi?“

Na pitanje *Kojom aktivnosti se najradije bavite kada boravite u prirodi?* 102 (57,3%) ispitanika su odgovorila da se najradije bave šetnjom ili trčanjem, 43 (24,2%) ispitanika su odgovorila da se najradije bave radom u vrtu ili dvorištu, 22 (12,4%) ispitanika su odgovorila da je aktivnost kojom se najradije bave kada su u prirodi odlazak na izlet te je njih 11 (6,2%) reklo da se najradije bave planinarenjem (slika 6).

Slika 6.

Odgovor ispitanika na pitanje "Kojom aktivnosti se najradije bavite kada boravite u prirodi?"

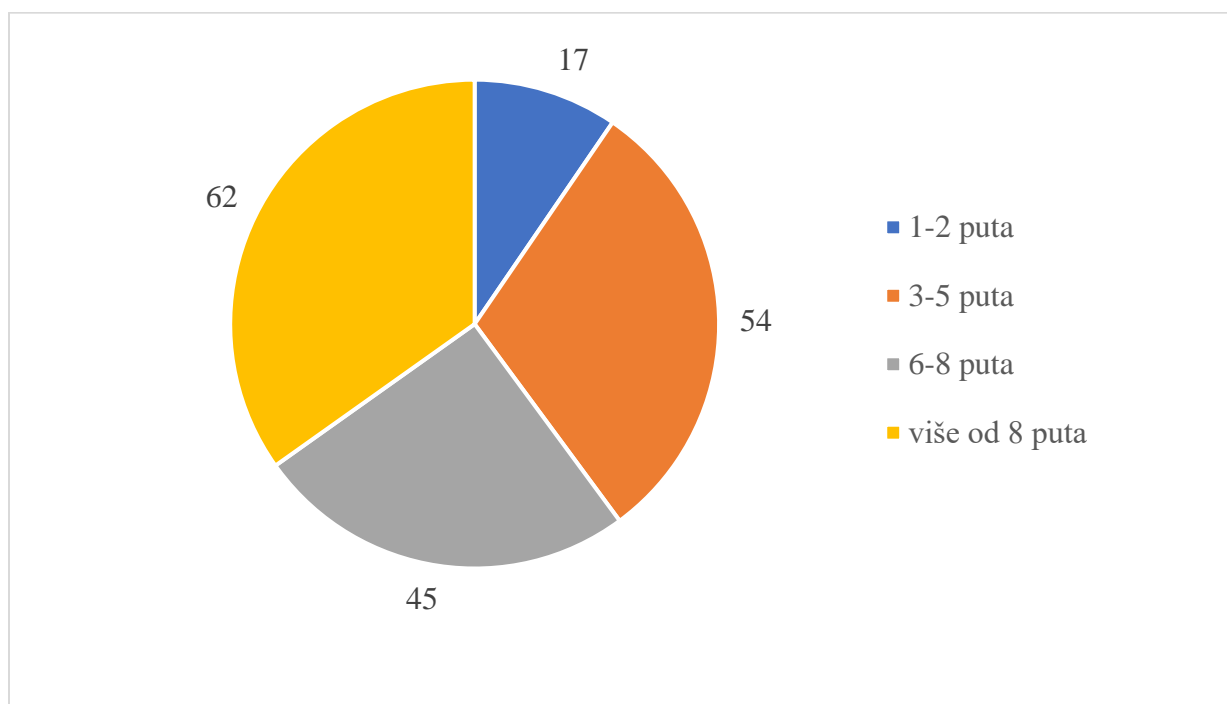

Sljedeći dio upitnika odnosio se na **kratkotrajnu izvanučioničku nastavu** u trajanju od nekoliko minuta do dva sata, a podrazumijeva provođenje nastave u izvanučioničkim prostorima u školi, prirodnim objektima, gospodarskim i komunalnim objektima i ustanovama te kulturnim i vjerskim institucijama u neposrednoj blizini škole. Priprema za kratkotrajnu izvanučioničku nastavu slična je pripremi za nastavu u učionici, a može se organizirati bez financijskih opterećenja i papirologije. S obzirom da se nastavnik sadržajem Prirode i društva uči ono što se nalazi oko samih učenika, u njihovom okruženju i društvu, htjelo se ispitati koliko često učitelji zaista vode djecu da uče u izvornoj stvarnosti, promatranjem i vlastitim iskustvima.

S ciljem provjere učestalosti provođenja izvanučioničke nastave postavljeno je pitanje *Koliko puta tijekom nastavne godine provodite kratku izvanučioničku nastavu?*. U upitniku je dano obrazloženje kratkotrajne izvanučioničke nastave, a rezultati su pokazali da 17 (9,6%) ispitanika kratkotrajnu izvanučioničku nastavu provodi 1 do 2 puta godišnje, 54 (30,3%) ispitanika ju provodi od 3 do 5 puta godišnje, 45 (25,3%) ispitanika ju provodi od 6 do 8 puta godišnje, dok ju 62 (34,8%) ispitanika provodi više od 8 puta godišnje (slika 7).

Slika 7.

Odgovor ispitanika na pitanje „Koliko puta tijekom nastavne godine provodite kratku izvanučioničku nastavu?“

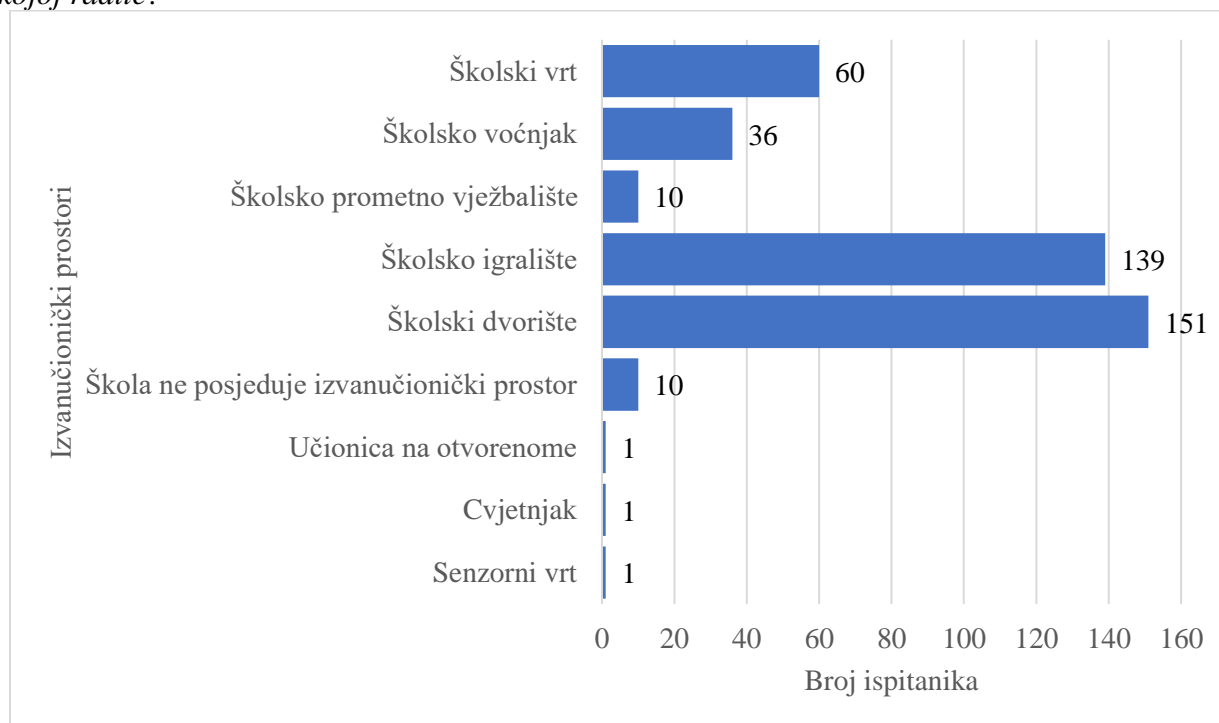
S obzirom da se veliki broj ishoda iz Kurikuluma može ostvariti u izvanučioničkim prostorima škole te prostorima i objektima koji se nalaze u neposrednoj blizini škole, potrebno je bilo ispitati koje resurse za provođenje izvanučioničke nastave posjeduju škole u kojima učitelji rade te koji resursi se nalaze u neposrednoj blizini škole, ali i koje od tih resursa učitelji koriste za provođenje kratke izvanučioničke nastave.

Kod pitanja *Koje od navedenih izvanučioničkih prostora posjeduje škola u kojoj radite?* ispitanici su mogli označiti neke od ponuđenih odgovora i/ili dodati svoj odgovor. 60 (33,7%)

ispitanika je označilo da škola u kojoj rade posjeduje školski vrt, 36 (20,2%) ispitanika je označilo školski voćnjak, 10 (5,6%) ispitanika je označilo školsko prometno vježbalište, 139 (78,1%) ispitanika je označilo školsko igralište, 151 (84,8%) ispitanik je označio školsko dvorište i 10 ispitanika (5,6%) je označilo da škola u kojoj rade ne posjeduje izvanučionički prostor. 3 ispitanika su navela izvanučioničke prostore koje posjeduje škola u kojoj rade, a koji nisu bili ponuđeni. Od toga je 1 (0,6%) ispitanik naveo učionicu na otvorenome, 1 (0,6%) ispitanik je naveo cvjetnjak i 1 (0,6%) ispitanik je naveo senzorni vrt kao izvanučionički prostor koji posjeduje škola u kojoj rade (slika 8). Može se zaključiti da većina škola u kojima ispitanici rade posjeduje barem neke izvanučioničke prostore u kojima bi se mogla provoditi izvanučionička nastava.

Slika 8.

Odgovor ispitanika na pitanje "Koje od navedenih izvanučioničkih prostora posjeduje škola u kojoj radite?"

U anketnom pitanju u kojemu su ispitanici imali zadatak označiti prirodne i gospodarske objekte, ustanove i komunalne objekte te kulturne i vjerske institucije koje se nalaze u neposrednoj blizini škole (do 20 minuta pješice) i područja koja su posjetili s učenicima u sklopu kratke izvanučioničke nastave (trajanje od 15 minuta do 2 sata) Prirode i društva u zadnjih 5 godina, 147 (82,6%) ispitanika je navelo da se u blizini škole nalaze crkve i drugi vjerski objekti, a ukupno 98

(55,1%) ispitanika je reklo da su navedeno i posjetili u sklopu kratke izvanučioničke nastave Prirode i društva u zadnjih 5 godina.

73 (41%) ispitanika su navela da se u blizini škole u kojoj rade nalaze kulturni i vjerski spomenici, a 68 (38,2%) ispitanika navedeno je i posjetilo. Nadalje, samo 33 (18,5%) ispitanika su rekla da se u blizini škole nalazi kazalište, ali njih 66 (37,1%) je reklo da su kazalište i posjetili u sklopu kratke izvanučioničke nastave. 54 (30,3%) ispitanika su označila muzej kao objekt koji se nalazi u neposrednoj blizini škole, dok su 73 (41%) ispitanika navela da su muzej i posjetili u sklopu kratke izvanučioničke nastave Prirode i društva, 84 (47,2%) ispitanika su navela da se knjižnica nalazi u neposrednoj blizini škole, a 92 (51,7%) ispitanika su navela da su knjižnicu i posjetili. 15 (8,4%) ispitanika je navelo da se u blizini škole nalazi pristanište, a 18 (10,1%) ispitanika je reklo da je pristanište i posjetilo, 48 (27%) ispitanika je navelo da se željeznička postaja nalazi u neposrednoj blizini škole, a njih 50 (28,1%) je reklo da su željezničku postaju i posjetili.

120 (67,4%) ispitanika je navelo da se u blizini škole nalazi autobusna postaja, a njih 83 (46,6%) je autobusnu postaju i posjetilo, 83 (46,6%) ispitanika je navelo da se općina nalazi u neposrednoj blizini škole, a njih 43 (24,2%) je općinu i posjetilo, 120 (67,4%) ispitanika je navelo da se u neposrednoj blizini škole nalazi pošta, a 71 (39,9%) ispitanik je poštu i posjetio. 115 (64,4%) ispitanika je navelo ambulantu, a 49 (27,5%) ispitanika je navedeno i posjetilo, 25 (14%) ispitanika je navelo tvornicu, a 17 (9,6%) je tvornicu i posjetilo, 61 (34,3%) ispitanik je naveo obrtničku radionicu, 43 (24,2%) ispitanika je obrtničku radionicu i posjetilo, 20 (11,2%) ispitanika je navelo farmu, a 15 (8,4%) ispitanika je farmu i posjetilo.

Čak 123 (69,1%) ispitanika je navelo pekarnu, a samo njih 54 (30,3%) je navedeno i posjetilo. 156 (87,6%) ispitanika je navelo trgovinu, a njih 55 (30,9%) je trgovinu i posjetilo, 28 (15,7%) ispitanika je navelo more, a 37 (20,8%) je more i posjetilo, 54 (30,2%) ispitanika su navela rijeku, a 58 (32,6) ispitanika su rijeku i posjetila.

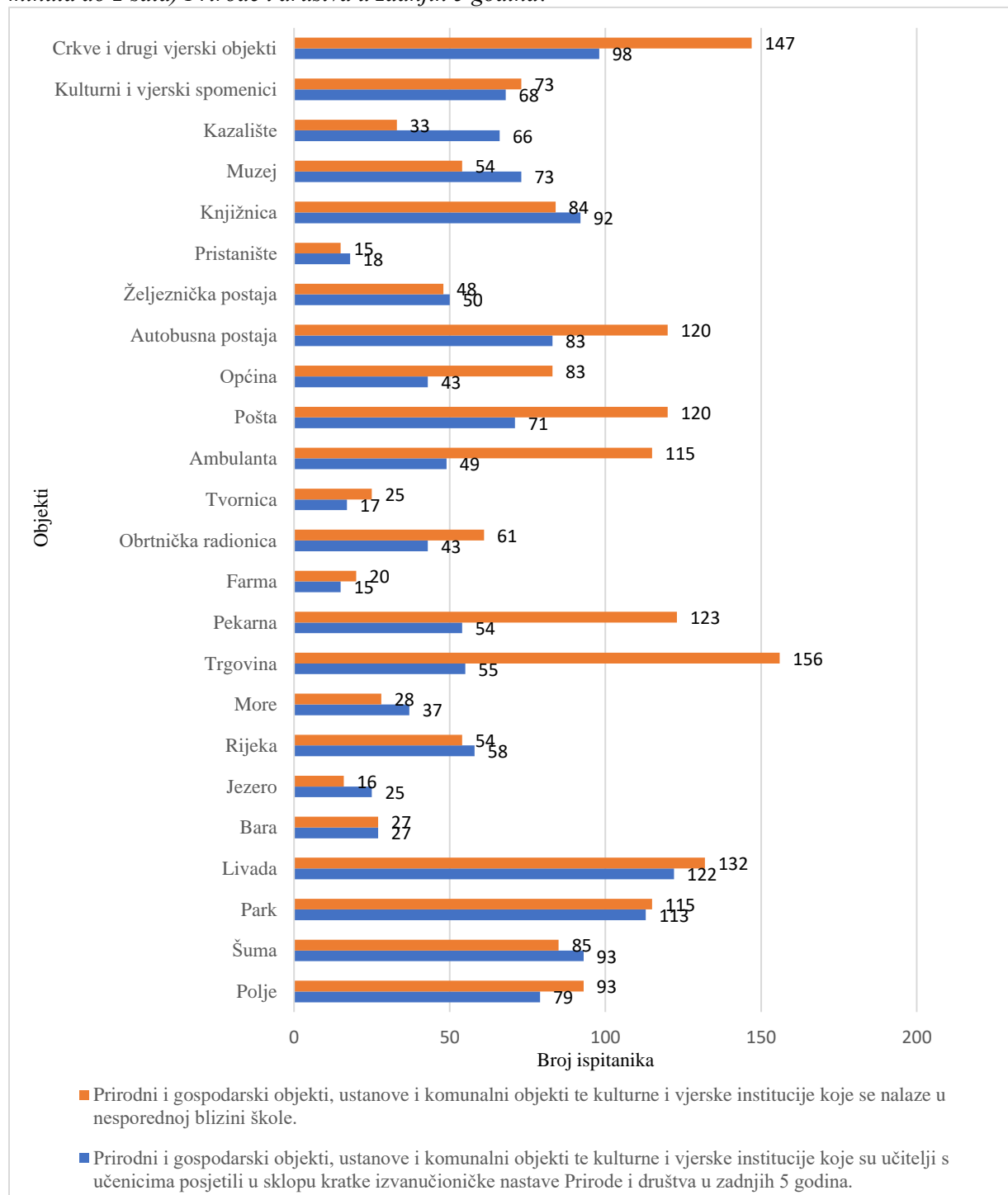
16 (9%) ispitanika su navela jezero, a njih 25 (14%) je jezero i posjetilo, 27 (15,2%) ispitanika je navelo baru i 27 (15,2%) je baru i posjetilo, 132 (74,2%) ispitanika su navela livadu, a 122 (68,5%) ispitanika su livadu i posjetila, 115 (64,49) ispitanika je navelo park, a 113 (63,5%) je park i posjetilo, 85 (47,8%) ispitanika je navelo šumu, a 93 (52,2%) ispitanika je šumu i

posjetilo, te su 93 (52,2%) ispitanika navela polje kao objekt koji se nalazi u neposrednoj blizini škole, dok je njih 79 (44,4%) polje i posjetilo u sklopu kratke izvanučioničke nastave Prirode i društva u zadnjih 5 godina (slika 9).

Zanimljivo je vidjeti da dio učitelja prepoznaje resurse u neposrednoj blizini škole te da ih i koriste za provođenje izvanučioničke nastave, no također, dio učitelja ne prepoznaje važnost izvanučioničke nastave pa niti resurse ne koriste u dovoljnoj mjeri. Čest je i slučaj da je broj ispitanika koji su označili da su posjetili određeni objekt ili instituciju veći od broja ispitanika koji su označili da se objekt ili institucija nalazi u neposrednoj blizini škole. Iz navedenog se može zaključiti da se u blizini škole nalaze navedeni objekti i institucije koje su ispitanici posjetili u sklopu kratke izvanučioničke nastave, no može se pretpostaviti da do njega ipak nije moguće doći pješice, odnosno u 20 minuta hodanja, kako je navedeno u zadatku.

Slika 9.

Odgovori ispitanika na zadatak "Označite prirodne i gospodarske objekte, ustanove i komunalne objekte te kulturne i vjerske institucije koje se nalaze u neposrednoj blizini škole (do 20 minuta pješice) i Koja od gore navedenih područja ste posjetili s učenicima u sklopu kratke izvanučioničke nastave (trajanje od 15 minuta do 2 sata) Prirode i društva u zadnjih 5 godina?"

Ispitanici su na prethodni zadatak imali mogućnost dopisati objekt ili instituciju koja se nalazi u neposrednoj blizini škole i koju su posjetili, a ne nalazi se na popisu objekata i institucija koje su ponuđene.

U nastavku se prikazuju objekti i institucije koje su ispitanici dopisali. 1 (0,6%) ispitanik je napisao da se u neposrednoj blizini škole nalazi slastičarna i 1 (0,6%) ispitanik je rekao da je slastičarnu i posjetio u sklopu kratke izvanučioničke nastave Prirode i društva u zadnjih 5 godina.

1 (0,6%) ispitanik je napisao da se u blizini škole nalazi dom za starije i nemoćne te je 1 (0,6%) ispitanik navedeno i posjetio, 2 (1,2%) ispitanika su napisala da se u blizini škole nalazi prezentacijska dvorana te su 2 (1,2%) ispitanika navedeno i posjetila, po 1 (0,6%) ispitanik je napisao da se u blizini škole nalaze kino, igralište i vrtovi, no nema ispitanika koji su navedeno i posjetili.

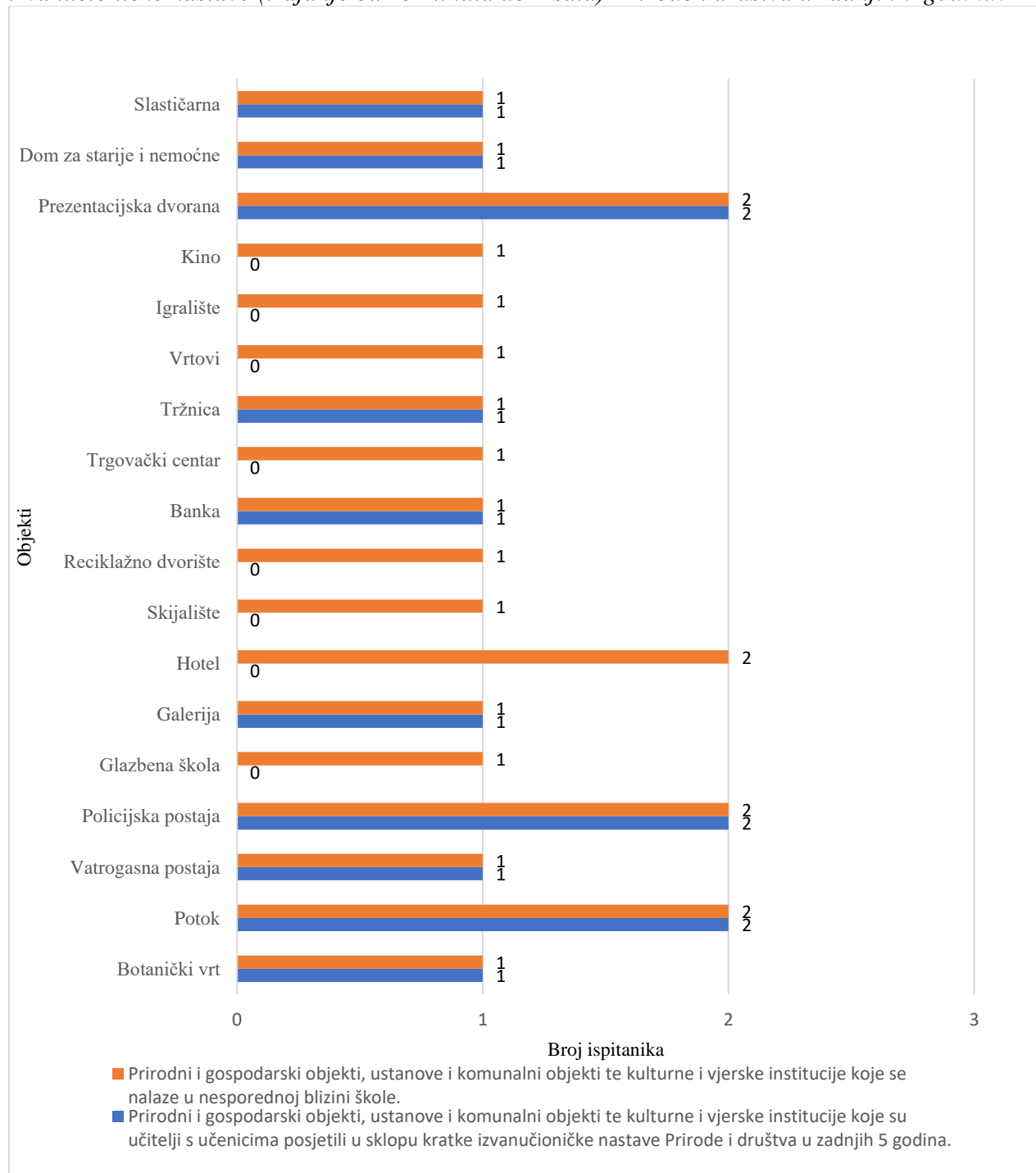
1 (0,6%) ispitanik je napisao da se u blizini škole nalazi tržnica te je 1 (0,6%) ispitanik navedeno i posjetio, 1 (0,6%) ispitanik je napisao da se u blizini škole nalazi trgovački centar, no nema ispitanika koji su navedeno i posjetili, 1 (0,6%) ispitanik je napisao da se u blizini škole nalazi banka te je 1 (0,6%) ispitanik navedeno i posjetio.

Po 1 (0,6%) ispitanik je naveo da se u blizini škole nalaze reciklažno dvorište, skijalište i hotel, no nema ispitanika koji su navedeno i posjetili, 1 (0,6%) ispitanik je naveo da se u blizini škole nalazi glazbena škola, no nijedan ispitanik ju nije posjetio, 2 (1,2%) ispitanika su napisala da se u blizini škole nalazi policijska postaja te su 2 (1,2%) ispitanika navedeno i posjetila.

1 (0,6%) ispitanik je napisao da se u blizini škole nalazi vatrogasna postaja, te je 1 (0,6%) ispitanik navedeno i posjetio, 2 (1,2%) ispitanika su navela da se u blizini škole nalazi potok, a 2 (1,2%) su ispitanika potok i posjetila te je 1 (0,6%) ispitanik naveo da se u blizini škole nalazi botanički vrt i 1 (0,6%) je ispitanik navedeno i posjetio (slika 10).

Slika 10.

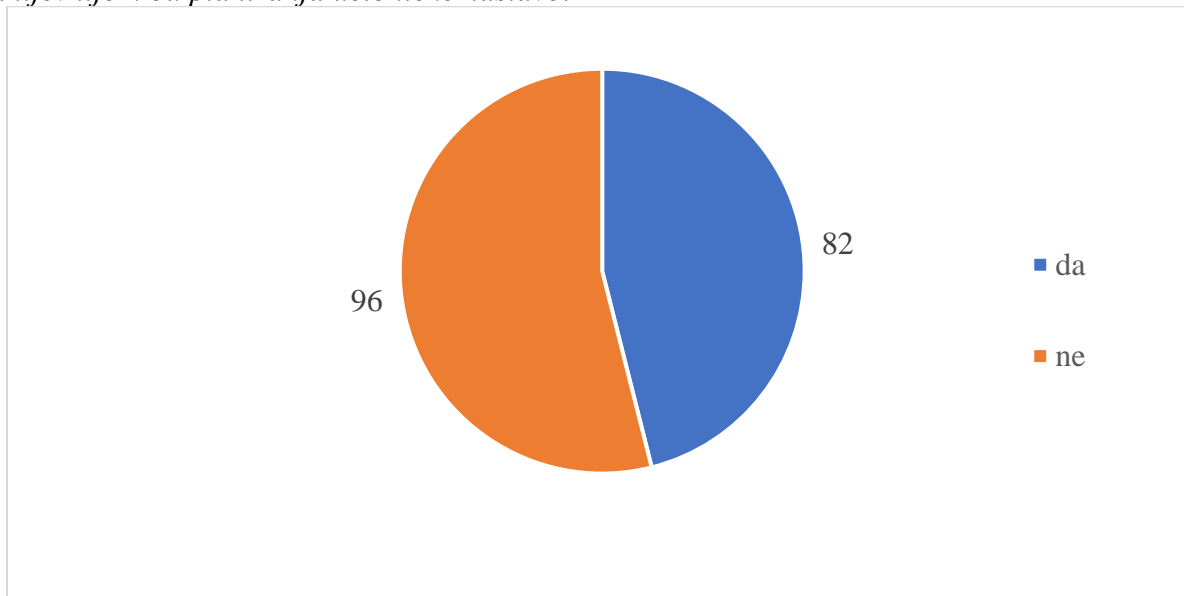
Odgovori ispitanika na zadatak "Označite prirodne i gospodarske objekte, ustanove i komunalne objekte te kulturne i vjerske institucije koje se nalaze u neposrednoj blizini škole (do 20 minuta pješice) i Koja od gore navedenih područja ste posjetili s učenicima u sklopu kratke izvanučioničke nastave (trajanje od 15 minuta do 2 sata) Prirode i društva u zadnjih 5 godina?"

S obzirom da je u literaturi navedeno da je priprema za kratku izvanučioničku nastavu slična pripremi za nastavu u učionici, interesantno je bilo provjeriti smatraju li učitelji planiranje kratke izvanučioničke nastave zahtjevnijim od planiranja učioničke nastave. 82 (46,1%) ispitanika su odgovorila da planiranje kratke izvanučioničke nastave smatraju zahtjevnijim od planiranja učioničke nastave, a 96 (43,9%) ispitanika su odgovorila da planiranje kratke izvanučioničke nastave ne smatraju zahtjevnijim od planiranja učioničke nastave, iz čega je vidljivo da su mišljenja učitelja jako podijeljena (slika 11).

Slika 11.

Odgovor ispitanika na pitanje "Smatrate li planiranje kratke izvanučioničke nastave zahtjevnijom od planiranja učioničke nastave?"

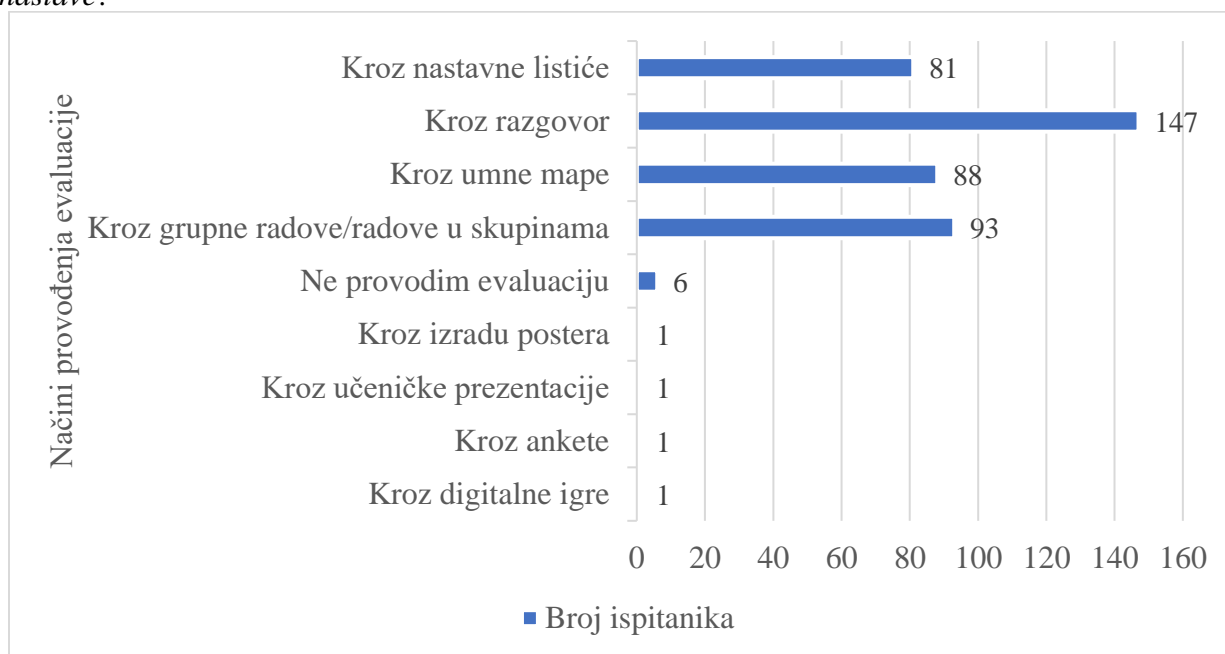

U anketnom pitanju u kojemu su ispitanici imali zadatak označiti načine na koje provode evaluaciju kratke izvanučioničke nastave, 81 (45,5%) ispitanik je naveo da evaluaciju provodi kroz nastavne listiće, 147 (82,6%) ispitanika evaluaciju provodi kroz razgovor, 88 (49,9%) ispitanika evaluaciju provodi kroz umne mape, 93 (52,2%) ispitanika evaluaciju provodi kroz grupne radove ili radove u skupinama, a 6 (3,4%) ispitanika uopće ne provodi evaluaciju. Ispitanici su imali mogućnost dopisati način na koji provode evaluaciju, ukoliko isti nije bio ponuđen, stoga je 1 (0,6%) ispitanik naveo da evaluaciju provodi kroz izradu postera, 1 (0,6%) ispitanik evaluaciju

provodi kroz učeničke prezentacije, 1 (0,6%) ispitanik evaluaciju provodi kroz ankete te 1 (0,6%) ispitanik evaluaciju provodi kroz digitalne igre (slika 12). Najviše učitelja je navelo da evaluaciju provode kroz razgovor pa se može zaključiti da je taj način najpraktičniji s obzirom da se kroz njega mogu dobiti dojmovi učenika o provedenoj izvanučioničkoj nastavi i kratka povratna informacija o uspješnosti nastave.

Slika 12.

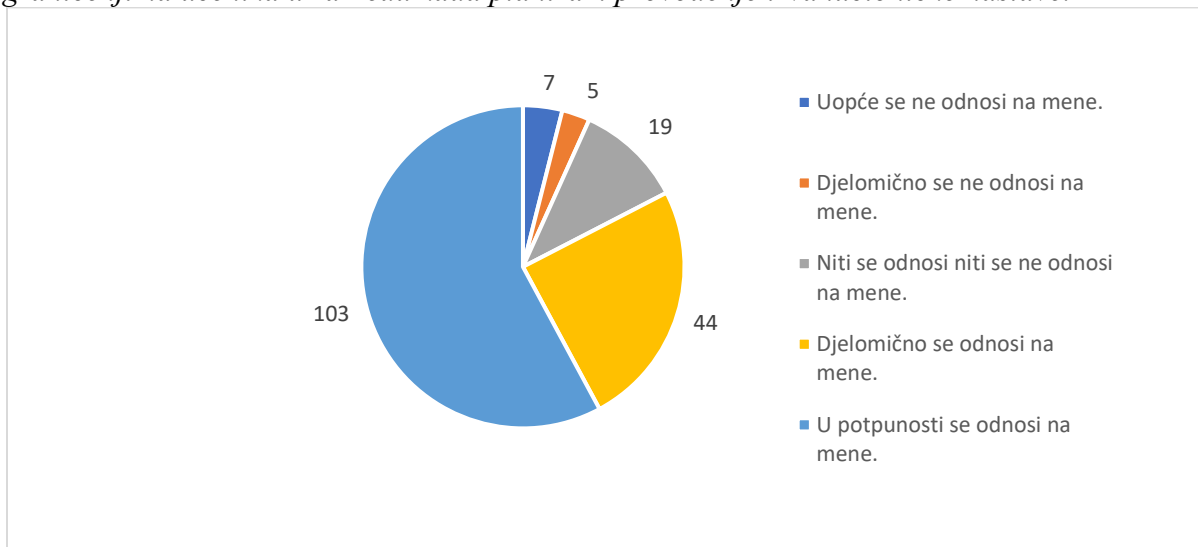
Odgovor ispitanika na pitanje „Na koji način provodite evaluaciju kratke izvanučioničke nastave?“

Zanimljivo je bilo i ispitati vode li učitelji računa o fizičkoj spremnosti i/ili fizičkim ograničenjima učenika u razredu kada planiraju provođenje izvanučioničke nastave, s obzirom da ovaj oblik nastave često može zahtijevati i dulje pješačenje. 7 (3,9%) ispitanika su navela da se tvrdnja uopće ne odnosi na njih, 5 (2,8%) ispitanika su navela da se tvrdnja djelomično odnosi na njih, 19 (10,7%) ih je navelo da se tvrdnja niti odnosi niti ne odnosi na njih, 44 (24,7%) ih je navelo kako se tvrdnja djelomično odnosi na njih, a 103 (57,9%) ispitanika kako se tvrdnja u potpunosti odnosi na njih (slika 13).

Slika 13.

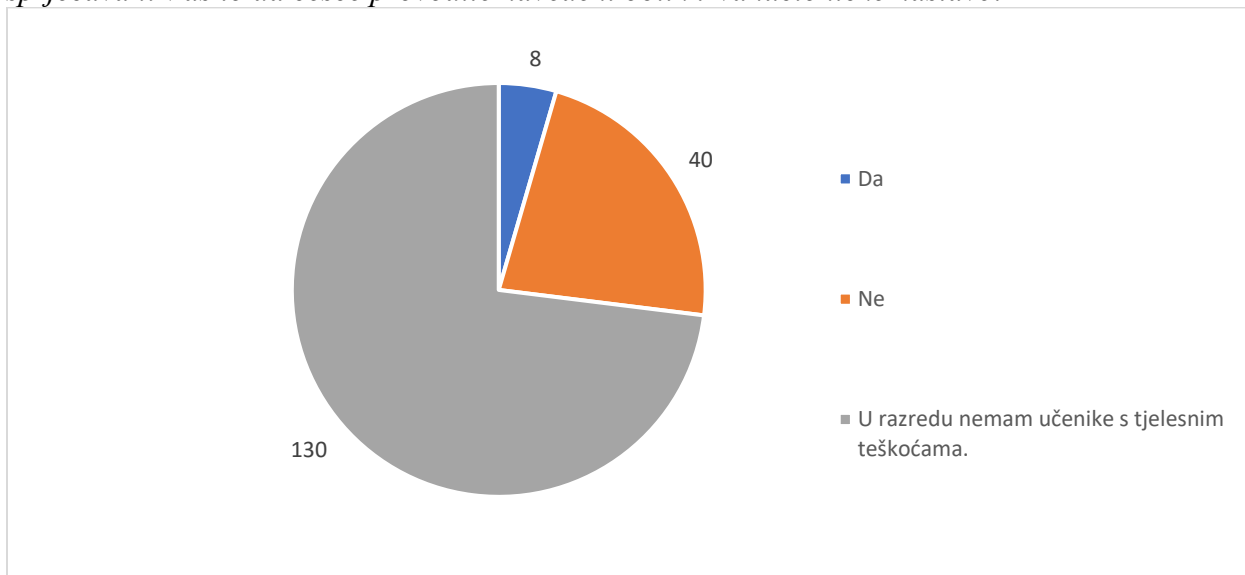
Procjena ispitanika s obzirom na tvrdnju „Vodim računa o fizičkoj spremnosti i/ili fizičkim ograničenjima učenika u razredu kada planiram provođenje izvanučioničke nastave.“

Na pitanje *Ukoliko u razredu imate učenika/učenike s tjelesnim teškoćama, sprječava li Vas to da češće provodite navedeni oblik izvanučioničke nastave?*, 8 (4,5%) ispitanika je reklo da ih to sprječava da češće provode navedeni oblik izvanučioničke nastave, 40 (22,5%) ispitanika je reklo da ih učenici s tjelesnim teškoćama ne sprječavaju u češćem provođenju oblika izvanučioničke nastave, a 130 (73%) ispitanika je navelo kako u razredu nemaju učenike s tjelesnim teškoćama (slika 14).

Slika 14.

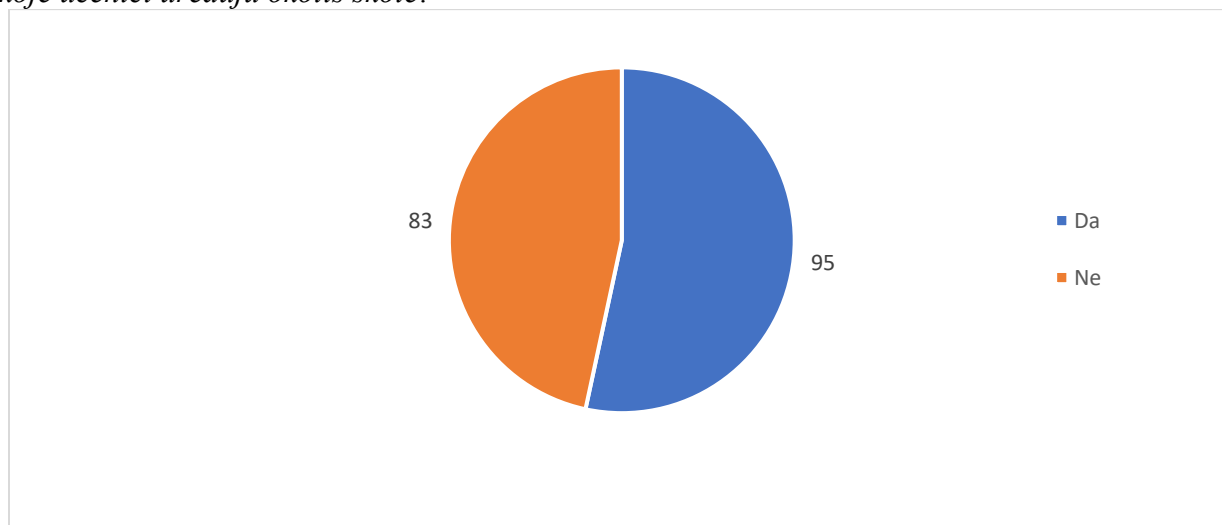
Odgovor ispitanika na pitanje "Ukoliko u razredu imate učenika/učenike s tjelesnim teškoćama, sprječava li Vas to da češće provodite navedeni oblik izvannučiioničke nastave?"

Na pitanje *Postoji li u školi u kojoj radite izvannastavna aktivnost u sklopu koje učenici uređuju okoliš škole?*, 95 (53,4%) ispitanika je odgovorilo da postoji, a 83 (46,6%) ispitanika je odgovorilo da u školi u kojoj rade ne postoji izvannastavna aktivnost u sklopu koje učenici uređuju okoliš škole (slika 15).

Slika 15.

Odgovor ispitanika na pitanje "Postoji li u školi u kojoj radite izvannastavna aktivnost u sklopu koje učenici uređuju okoliš škole?"

Od 95 (54,4%) ispitanika koji su odgovorili da u školi u kojoj rade postoji izvannastavna aktivnost u sklopu koje učenici uređuju okoliš škole, njih 73 (76,8%) je navelo nazive aktivnosti koji su vidljivi u tablici 1.

Tablica 1.

Nazivi skupina aktivnosti i izvannastavnih aktivnosti u sklopu kojih učenici uređuju okoliš škole

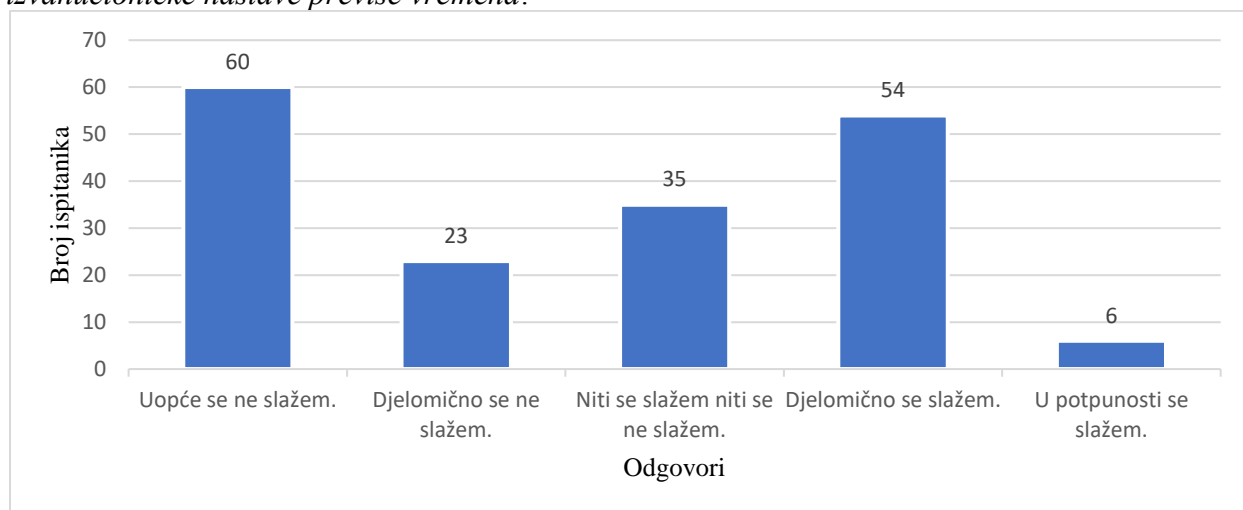
Skupine	Nazivi izvannastavnih aktivnosti	Broj ispitanika	Ukupan broj ispitanika	
Eko skupine	Eko grupa	4	27	
	Eko skupina	6		
	Ekolozi	4		
	Ekološka sekcija	2		
	Ekolozi, pčelari i izviđači			1
				5
	Mali ekolozi	3		
	Ekološka grupa	1		
	Ekološka radionica	1		
Eko etno grupa	1			
Vrtlarske skupine	Mali vrtlari	4	13	
	Vrtlari	1		
	Mali povrtlari	1		
	Mladi povrtlari	1		
	Povrtlari	1		
	Uređenje školskog vrta	1		
	Školski vrt	4		
Cvjećarske skupine	Cvjećarska grupa	2	4	
	Cvjećari	1		
	Mali cvjećari	1		
Zadruga	Cvjećarska sekcija učeničke zadruge	1	18	
	Učenička zadruga	5		
	Zadruga	5		
	Školska zadruga	5		
	Mali zadrugari	1		
Maslinarske skupine	Školska zadruga „Mali maslinari“	1	3	
	Maslinari	1		
	Maslinik	1		
Prirodnjaci	Maslinarstvo	1	5	
	Mali prirodnjaci	1		
	Mali botaničari	2		
	Čuvari prirode	1		

	Mladi čuvari okoliša	1	
Kreativci, majstori i istraživači	Mali kreativci	1	3
	Mali majstori	1	
	Mali istraživači	1	

Na pitanje *Oduzima li Vam organizacija i provedba kratke izvanučioničke nastave previše vremena?*, 60 (33,7%) ispitanika je odgovorilo da se uopće ne slaže sa time, 23 (12,9%) ispitanika se djelomično ne slaže, 35 (19,7%) ispitanika je reklo da se niti slaže niti ne slaže, 54 (30,3%) ispitanika se djelomično slaže, a 6 (3,4%) ispitanika se u potpunosti slaže sa time (slika 16). Stavovi učitelja se poprilično razlikuju, što je i očekivano, s obzirom da su njihova mišljenja podijeljena i oko gore navedenog pitanja (slika 11) koje se odnosi na planiranje kratke izvanučioničke nastave, a glasi *Smatrate li planiranje kratke izvanučioničke nastave zahtjevnijom od planiranja učioničke nastave?*. Oni ispitanici koji planiranje kratke izvanučioničke nastave ne smatraju zahtjevnijim od planiranja učioničke nastave smatraju da im organizacija i provedba kratke izvanučioničke nastave ne oduzima previše vremena.

Slika 16.

Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Oduzima li Vam organizacija i provedba kratke izvanučioničke nastave previše vremena?"

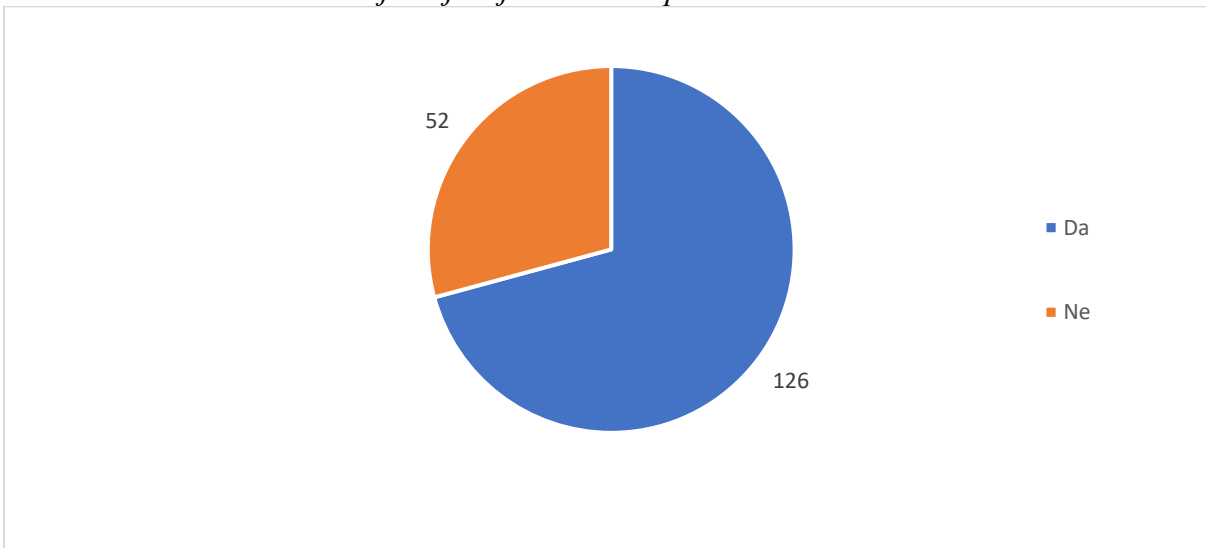
U prethodnoj (2019./2020.) i tekućoj (2020./2021.) nastavnoj godini veliki dio nastave odvijao se na daljinu. S obzirom da do početka pandemije bolesti Covid-19 nije bilo potrebe za održavanjem nastave na daljinu, u Republici Hrvatskoj su svi kurikulumi prilagođeni za

održavanje nastave u školama. Kod istraživanja stavova učitelja o izvanučioničkoj nastavi interesantno je bilo provjeriti jesu li učitelji u potpunosti zanemarili izvanučioničku nastavu Prirode i društva za vrijeme nastave na daljinu ili su učenicima davali zadatke koji su uključivali odlazak u prirodu.

Najveći broj ispitanika, njih čak 126 (70,8%) izjasnio se da su za vrijeme beskontaktno nastave učenicima zadavali zadatke iz Prirode i društva koji su uključivali odlazak u prirodu, što je pohvalno, no s obzirom da nastava na daljinu traje već drugu nastavnu godinu zaredom, broj od 52 (29,2%) ispitanika koji nisu zadavali zadatke koji uključuju odlazak u prirodu je prevelik (slika 17).

Slika 17.

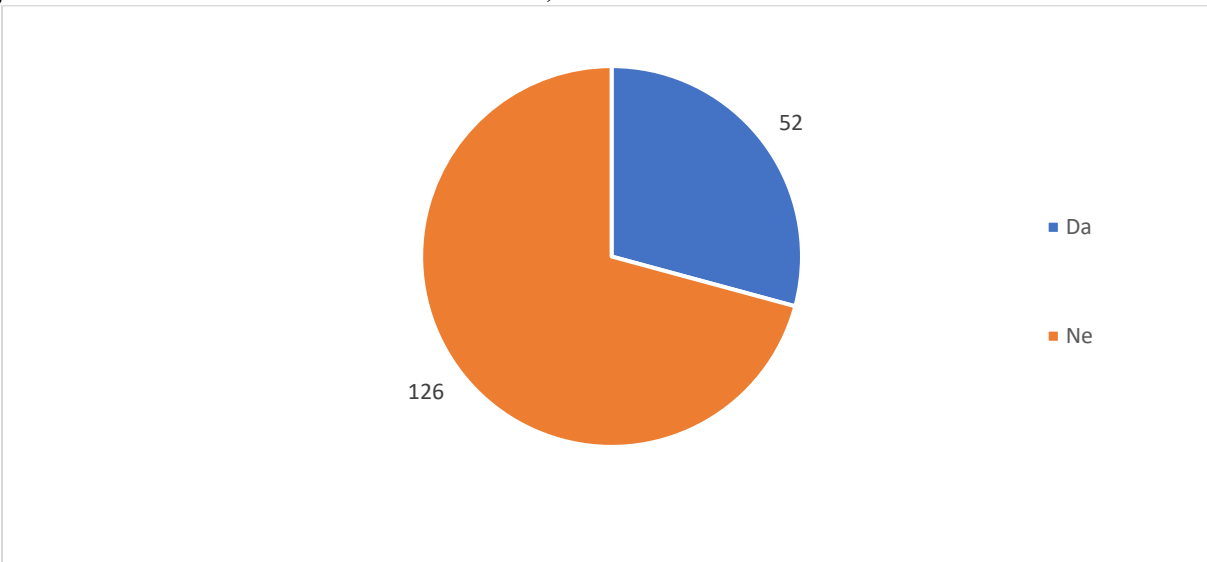
Odgovor ispitanika na pitanje "Jeste li za vrijeme beskontaktno nastave učenicima zadavali zadatke iz Prirode i društva koji uključuju odlazak u prirodu?"

Sljedećim pitanjem htjelo se provjeriti jesu li učitelji nadoknadili provođenje kratke izvanučioničke nastave kada su se vratili na nastavu u škole. 52 (29,2%) ispitanika su odgovorila da su provođenje izvanučioničke nastave nadoknadili kada su se vratili u učionice, a 126 (70,8%) ih nije nadoknadilo (slika 18).

Slika 18.

Odgovor ispitanika na pitanje "Ukoliko inače koristite ovaj oblik izvanučioničke nastave, jeste li ga nadoknadili nakon beskontaktna nastave, odnosno kada ste se vratili u školu?"

Od 52 (29,2%) ispitanika koji su odgovorili da su nadoknadili korištenje oblika izvanučioničke nastave nakon beskontaktna nastave, odnosno kada su se vratili u školu, njih 39 (75%) je navelo i način na koji su to nadoknadili.

Kao načine na koje su ispitanici nadoknadili korištenje izvanučioničke nastave nakon završetka beskontaktna nastave, odnosno nakon povratka u školu, naveli su:

- *Išli smo u obilasku kada god smo mogli.*
- *Odlazak u park, do rijeke, obilazak kulturno-povijesnih spomenika grada...*
- *Odlaskom na IUN prema programu koji nisam odradila u rujnu.*
- *Upoznavanje životnih zajednica: livade, šume, rijeke, njive, vrta, voćnjaka... Branje jabuka, pravljenje soka od jabuka...*
- *Šetnjom po mjestu, boravkom na vanjskom školskom igralištu, odlaskom u obilazak kulturno-povijesnih znamenitosti grada te u etno-zbirku muzeja (prošlost zavičaja).*
- *Integrirani dan s temom "proljeće" proveli smo u prirodi.*
- *Proljetni radovi u vrtu -sadnja i sijanje, praćenje razvoja biljaka i briga o njima.*
- *Boravak u prirodi.*
- *Boravkom na zraku i šetnjama.*

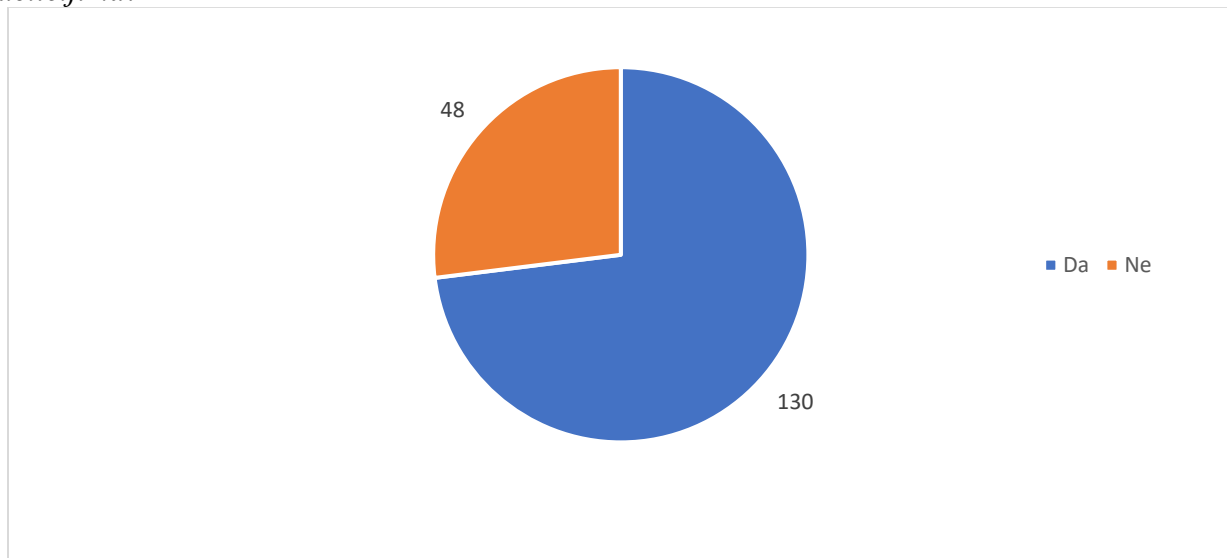
- *Odlazak u Maksimir.*
- *Odlazak u Općinu, šumu.*
- *Sakupljanje lišća, biljaka.*
- *Sakupljanje biljaka za razredni herbarij.*
- *Posjet rasadniku cvijeća.*
- *Šetnja šumom- pronaći listove jesenjih boja, fotografirati proljetnice...*
- *Obišli smo prometnice oko škole, promatrali promjene u školskom vrtu i voćnjaku.*
- *Odlazak u šumu ili park.*
- *Aktivnosti na školskom dvorištu.*
- *Odlaskom u park, školsko dvorište.*
- *Boravkom u vanjskoj učionici, igralištu, dvorištu, šetnji...*
- *Odlazak u prirodu za svako godišnje doba, snalaženje u prostoru, obilazak najbližeg kulturnog spomenika...*
- *Odlazak u muzej, park.*
- *Šetnja, uređenje školskog vrta.*
- *Istraživanjem u školskom vrtu, voćnjaku, livadi.*
- *Da, odlaskom u prirodu.*
- *Odlazak u prirodu.*
- *Ono što su učenici trebali napraviti ponovili smo i utvrdili odlaskom na izvanučioničku nastavu.*
- *Šetnja školskim dvorištem.*
- *Više smo vremena provodili u školskom vrtu i šetnjom u okolici škole.*
- *Odlaskom na izvanučioničku nastavu.*
- *Odlaskom na izvaučioničku nastavu.*
- *Išli smo u šetnju do mlina i usput radili snalaženje u prirodi pomoću kompasa.*
- *Odlazak u šumu i livadu blizu škole.*
- *Nastavili smo sa uređenjem našeg vrta.*
- *Odlaskom u park i održavanjem nastave u parku te školskom voćnjaku.*
- *Održavanjem dijela nastave u parku.*

- *Djelomično, poštujući sve epidemiološke upute. Bili smo pokraj mora i u parku, sve u krugu od 20 minuta pješice. Ostale aktivnosti nisu nam dozvoljene.*
- *Šetnja gradom i upoznavanje kulturnih ustanova (barem izvana, da znaju gdje se nalaze), posjetom parka i obližnjeg potoka.*
- *Odlazak u prirodu, promatranje promjena u prirodi, sakupljanje plodova, lišća...*

Što se tiče provođenja kratke izvanučioničke nastave u suradnji s drugim učiteljima, 130 (73%) ispitanika je odgovorilo da kratku izvanučioničku nastavu provode u suradnji s drugim učiteljima, a 48 (27%) ispitanika je odgovorilo kako ne provode kratku izvanučioničku nastavu u suradnji s drugim učiteljima (slika 19).

Slika 19.

Odgovor ispitanika na pitanje "Provodite li kratku izvanučioničku nastavu u suradnji s drugim učiteljima?"

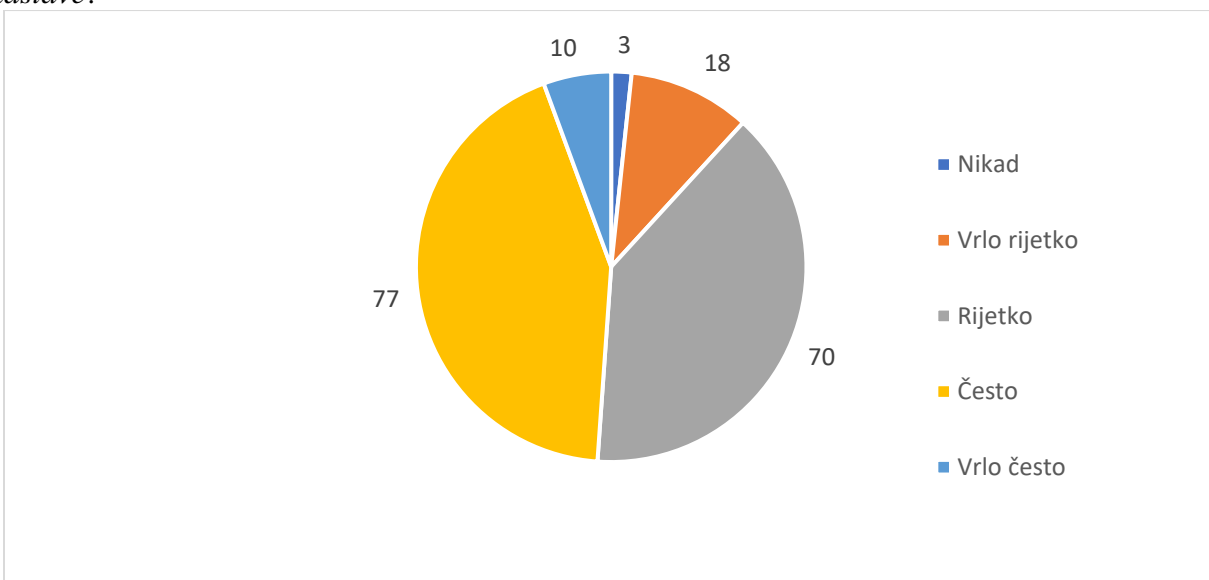
Osim što su upitnikom ispitani stavovi učitelja razredne nastave o kratkotrajnoj izvanučioničkoj nastavi, koju oni često gotovo u potpunosti mogu samostalno organizirati i provoditi, istraživanjem se htjelo provjeriti i u kojoj mjeri učitelji provode dugotrajnije oblike izvanučioničke nastave te koji su razlozi zbog kojih ovaj oblik nastave ne provode češće.

Sljedeći dio upitnika odnosi se na **dugotrajnije oblike izvanučioničke nastave**, a to su: izleti, ekskurzije, terenska nastava i škola u prirodi.

S ciljem provjere učestalosti provođenja dugotrajnije izvanučioničke nastave postavljeno je pitanje *U kojoj mjeri provodite navedene oblike izvanučioničke nastave?*. 3 (1,7%) ispitanika su odgovorila kako nikad ne provode navedene oblike izvanučioničke nastave, 18 (10,1%) ispitanika vrlo rijetko provodi navedene oblike izvanučioničke nastave, 70 (39,3%) ispitanika rijetko provodi navedene oblike izvanučioničke nastave, 77 (43,3%) ispitanika često provodi navedene oblike izvanučioničke nastave te 10 (5,6%) ispitanika vrlo često provodi navedene oblike izvanučioničke nastave (slika 20).

Slika 20.

Odgovor ispitanika na pitanje "U kojoj mjeri provodite navedene oblike izvanučioničke nastave?"

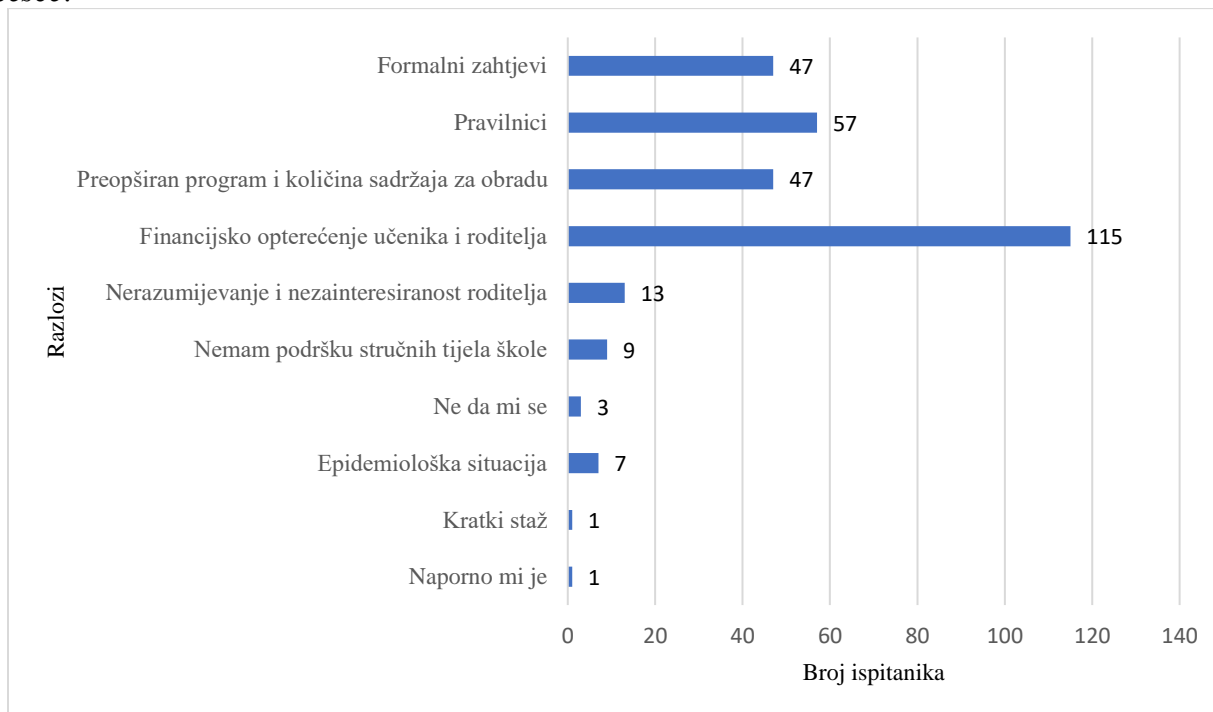

Pretpostavilo se da dio učitelja ne provodi često ovaj oblik pa se istražilo koji su razlozi zbog kojih učitelji izvanučioničku nastavu ne provode češće. 47 (26,4%) ispitanika je kao razlog navelo formalne zahtjeve, 57 (32%) ispitanika je kao razlog navelo pravilnike, 48 (30%) ispitanika je kao razlog navelo preopširan program i količinu sadržaja za obradu, 115 (64,4%) ispitanika je kao razlog navelo financijsko opterećenje učenika i roditelja, 13 (7,6%) ispitanika je kao razlog navelo nerazumijevanje i nezainteresiranost roditelja, 9 (5,1%) ispitanika je kao razlog navelo kako nema podršku stručnih tijela škola, 3 (1,7%) ispitanika su kao razlog naveli da im se ne da, 7 (4,2%) ispitanika su kao razlog naveli epidemiološku situaciju, 1 (0,6%) ispitanik je kao razlog

naveo kratki staž u školi te je 1 (0,6%) ispitanik naveo kako mu je naporno provoditi izvanučioničku nastavu te ju zbog toga ne provodi češće (slika 21).

Slika 21.

Odgovor ispitanika na pitanje "Koji su razlozi zbog kojih izvanučioničku nastavu ne provodite češće?"

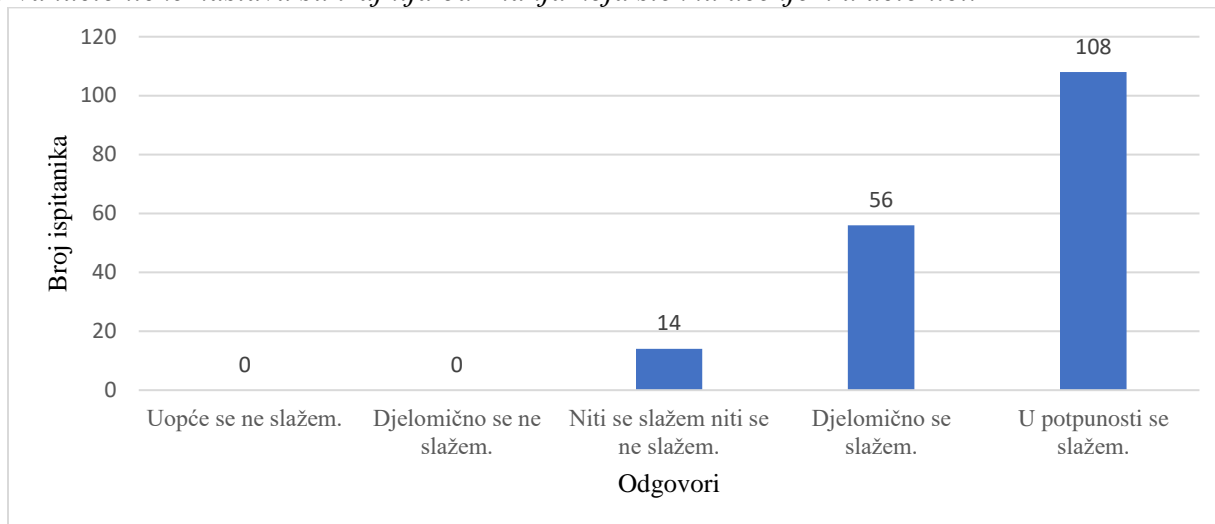

U nastavku se nalazi 8 tvrdnji vezanih uz mišljenja učitelja o korisnosti izvanučioničke nastave za učenike na skali Likertovog tipa od 5 stupnjeva slaganja.

S ciljem provjere stavova učitelja o trajnosti znanja učenika istražen je stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom *Znanja koja učenici steknu prilikom provođenja izvanučioničke nastave su trajnija od znanja koja steknu učenjem u učionici*. Nijedan ispitanik nije odgovorio da se uopće ne slaže niti da se djelomično ne slaže s tvrdnjom, 14 (7,9%) ispitanika su odgovorila kako se niti slažu niti ne slažu, 56 (31,5%) ispitanika su odgovorila kako se djelomično slažu, a 108 (60,7%) ispitanika se u potpunosti slažu s tvrdnjom. Više od 90% učitelja smatra da su znanja koja učenici steknu učenjem izvan učionice trajnija čime se može zaključiti da su učitelji svjesni prednosti koje pruža ovaj oblik nastave (slika 22).

Slika 22.

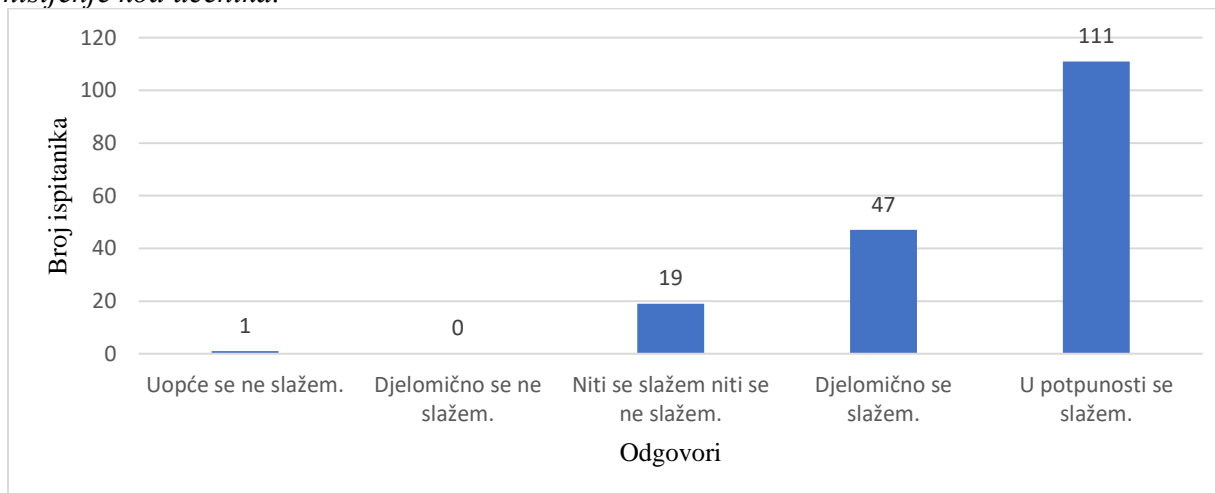
Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Znanja koja učenici steknu prilikom provođenja izvanučioničke nastave su trajnija od znanja koja steknu učenjem u učionici."

Na tvrdnju *Provođenje izvanučioničke nastave razvija kritičko mišljenje kod učenika*, 1 (0,6%) ispitanik je odgovorio da se uopće ne slaže s tvrdnjom, nijedan ispitanik nije odgovorio da se djelomično ne slaže s tvrdnjom, 19 (10,7%) ispitanika je odgovorilo kako se niti slaže niti ne slaže s tvrdnjom, 47 (26,4%) ispitanika je odgovorilo da se djelomično slaže s tvrdnjom, a 111 (62,4%) ispitanika su odgovorila kako se u potpunosti slažu s tvrdnjom (slika 23).

Slika 23.

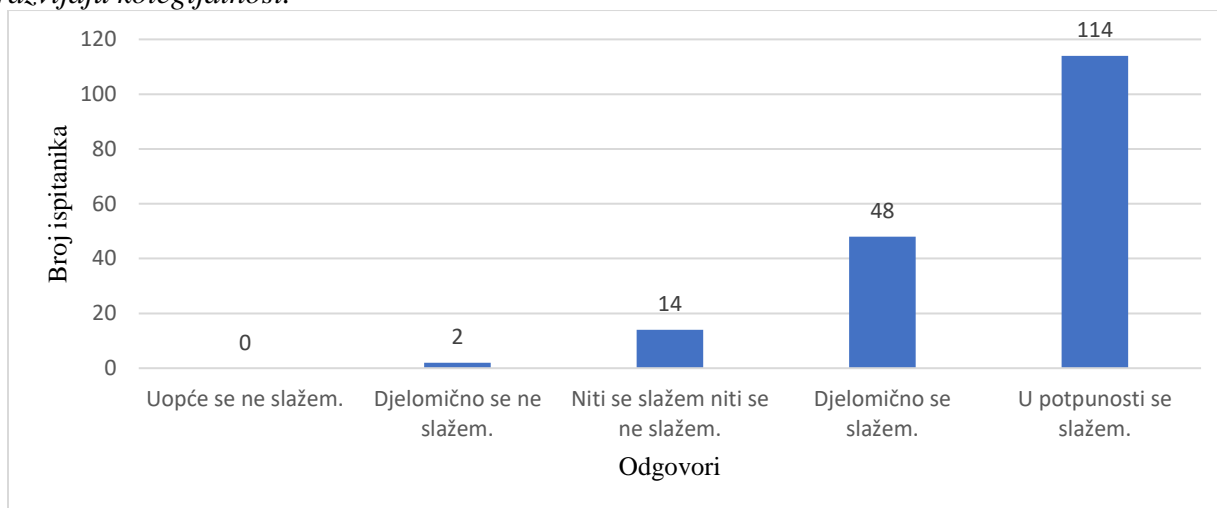
Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Provođenje izvanučioničke nastave razvija kritičko mišljenje kod učenika."

Smatraju li učitelji da sudjelovanjem u izvanučioničkoj nastavi učenici razvijaju kolegijalnost vidljivo je iz slike 24. Nijedan ispitanik nije rekao da se uopće ne slaže s tvrdnjom, 2 (1,1%) ispitanika su rekla da se djelomično ne slažu s tvrdnjom, 14 (7,9%) ispitanika su rekla da se niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom, 48 (27%) ispitanika su rekla da se djelomično slažu s tvrdnjom, a najviše ispitanika, njih 114 (64%) je reklo da se u potpunosti slažu s tvrdnjom.

Slika 24.

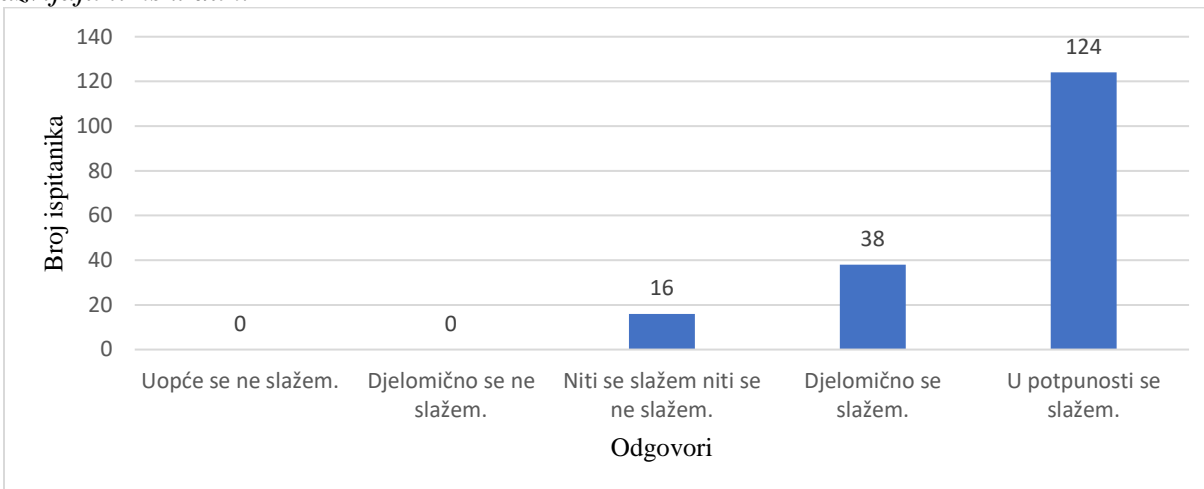
Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Sudjelovanjem u izvanučioničkoj nastavi učenici razvijaju kolegijalnost."

Na tvrdnju *Sudjelovanjem u izvanučioničkoj nastavi učenici razvijaju timski duh*, nijedan ispitanik nije odgovorio da se uopće ne slaže ili da se djelomično ne slaže s tvrdnjom, 16 (9%) ispitanika je odgovorilo kako se niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom, 38 (21,3%) ispitanika su odgovorila da se djelomično slažu s tvrdnjom, dok se 124 (69,7%) ispitanika izjasnilo kako se u potpunosti slažu s tvrdnjom (slika 25).

Slika 25.

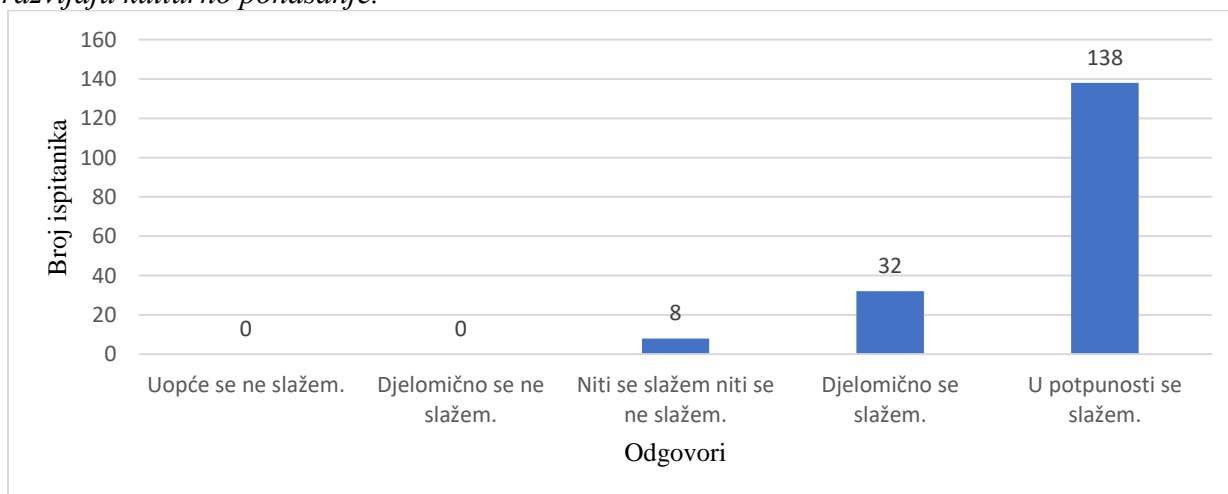
Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Sudjelovanjem u izvanučioničkoj nastavi učenici razvijaju timski duh."

Zanimljivo je bilo istražiti i smatraju li učitelji da sudjelovanjem u izvanučioničkoj nastavi učenici razvijaju kulturno ponašanje. Nijedan ispitanik nije odgovorio da se uopće ne slaže ili da se djelomično ne slaže, 8 (4,5%) ispitanika su odgovorila kako se niti slažu niti ne slažu, 32 (18%) ispitanika su odgovorila da se djelomično slažu, a 138 (77,5%) ispitanika su odgovorila da se u potpunosti slažu s tvrdnjom (slika 26).

Slika 26.

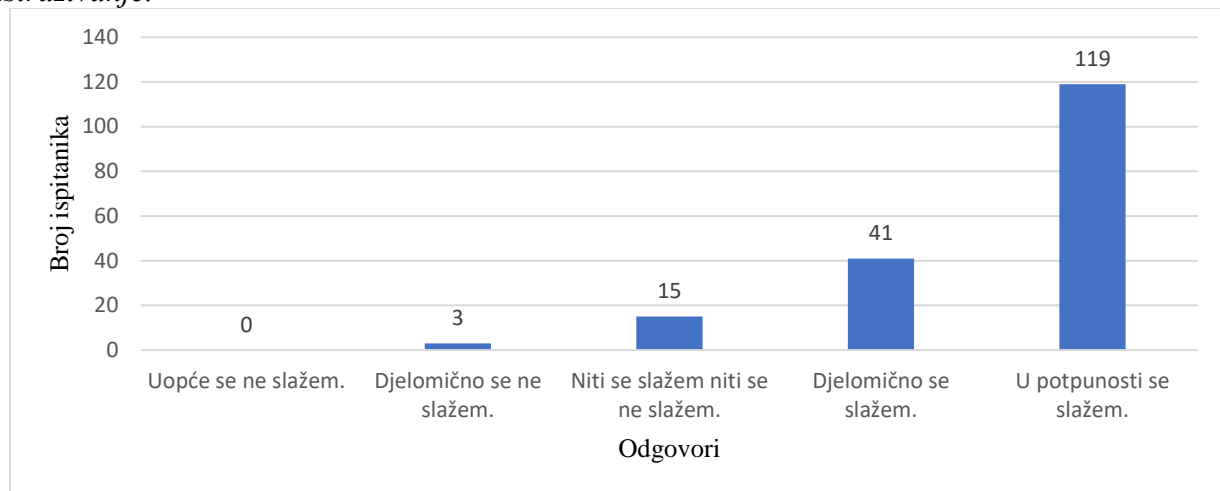
Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Sudjelovanjem u izvanučioničkoj nastavi učenici razvijaju kulturno ponašanje."

Istražen je i stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom *Izvanučionička nastava potiče učenike na samostalno istraživanje*. Na navedeno nijedan ispitanik nije odgovorio da se uopće ne slaže s tvrdnjom, 3 (1,7%) ispitanika su odgovorila da se djelomično ne slažu s tvrdnjom, 158 (8,4%) ispitanika su odgovorila kako se niti slažu niti ne slažu, 41 (23%) ispitanik je odgovorio da se djelomično slaže, a 119 (66,9%) ispitanika su odgovorila da se u potpunosti slažu s tvrdnjom (slika 27).

Slika 27.

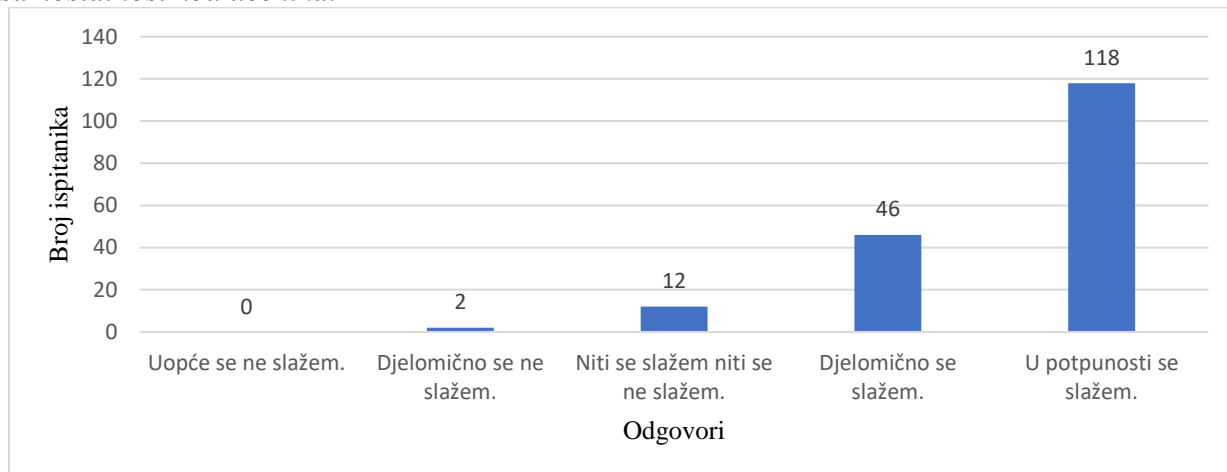
Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Izvanučionička nastava potiče učenike na samostalno istraživanje."

Na tvrdnju *Izvanučionička nastava razvija odgovornost i samostalnost kod učenika*, nijedan ispitanik nije odgovorio da se uopće ne slaže s tvrdnjom, 2 (1,1%) ispitanika su odgovorila da se djelomično ne slažu s tvrdnjom, 12 (6,7%) ispitanika su odgovorila kako se niti slažu niti ne slažu, 46 (25,8%) ispitanika su odgovorila da se djelomično slažu, a 118 (66,3%) ispitanika su odgovorila da se u potpunosti slažu s tvrdnjom (slika 28).

Slika 28.

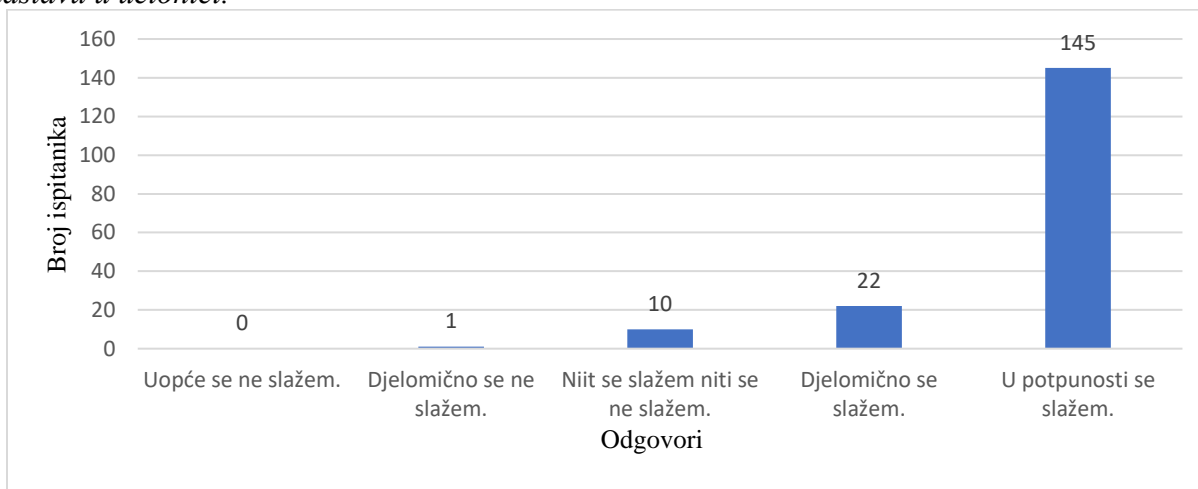
Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Izvanučionička nastava razvija odgovornost i samostalnost kod učenika."

Upitnikom se provjerilo i smatraju li učitelji da su učenici motiviraniji za izvanučioničku nastavu nego nastavu u učionici. Nijedan ispitanik nije odgovorio da se uopće ne slaže s tvrdnjom, 1 (0,6%) ispitanik je odgovorio da se djelomično ne slaže s tvrdnjom, 10 (5,6%) ispitanika su odgovorila kako se niti slažu niti ne slažu, 22 (12,4%) ispitanika su odgovorila da se djelomično slažu, a 145 (81,5%) ispitanika su odgovorila da se u potpunosti slažu s tvrdnjom (slika 29).

Slika 29.

Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Učenici su motiviraniji za izvanučioničku nastavu nego nastavu u učionici."

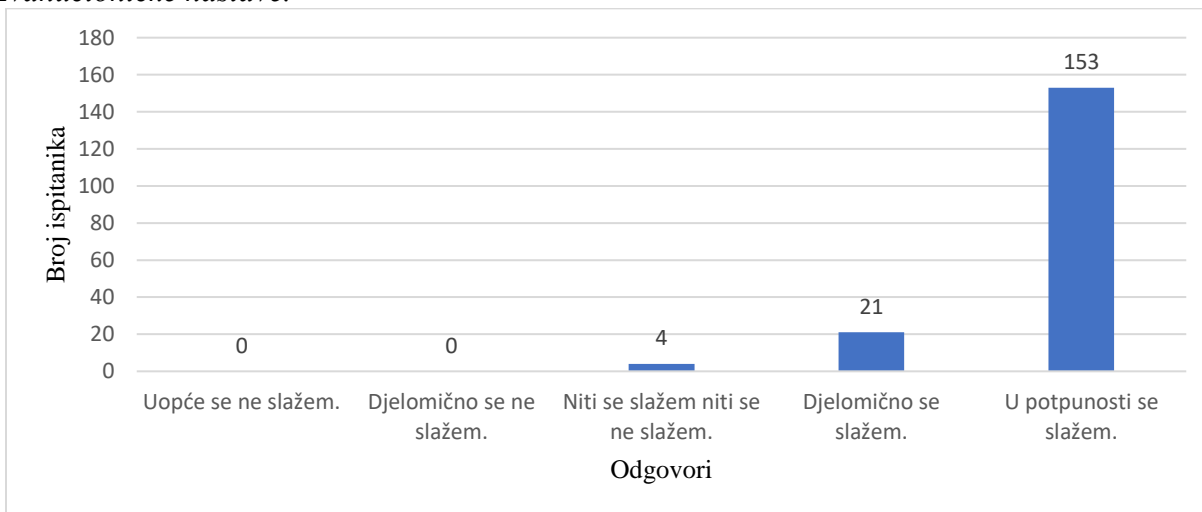
Iz prethodnih rezultata vidljivo je da su mišljenja učitelja slična te da se slažu s navedenim tvrdnjama stoga se može zaključiti da su svjesni korisnosti koje pruža izvanučionička nastava.

Kako bi se ispitalo na koji način ispitanici pripremaju učenike za izvanučioničku nastavu, prate njihov rad prilikom provedbe izvanučioničke nastave i provode evaluaciju istražen je stupanj slaganja ispitanika sa sljedećih 9 tvrdnji Likertovog tipa.

Na tvrdnju *Prije polaska učenike upoznajem s ciljem provođenja izvanučioničke nastave*, nijedan ispitanik nije odgovorio da se uopće ne slaže s tvrdnjom niti da se djelomično ne slaže s tvrdnjom, 4 (2,2%) ispitanika su odgovorila kako se niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom, 21 (11,8%) ispitanik je odgovorio da se djelomično slaže, a 153 (86%) ispitanika su odgovorila da se u potpunosti slažu s tvrdnjom, što je bilo i očekivano (slika 30).

Slika 30.

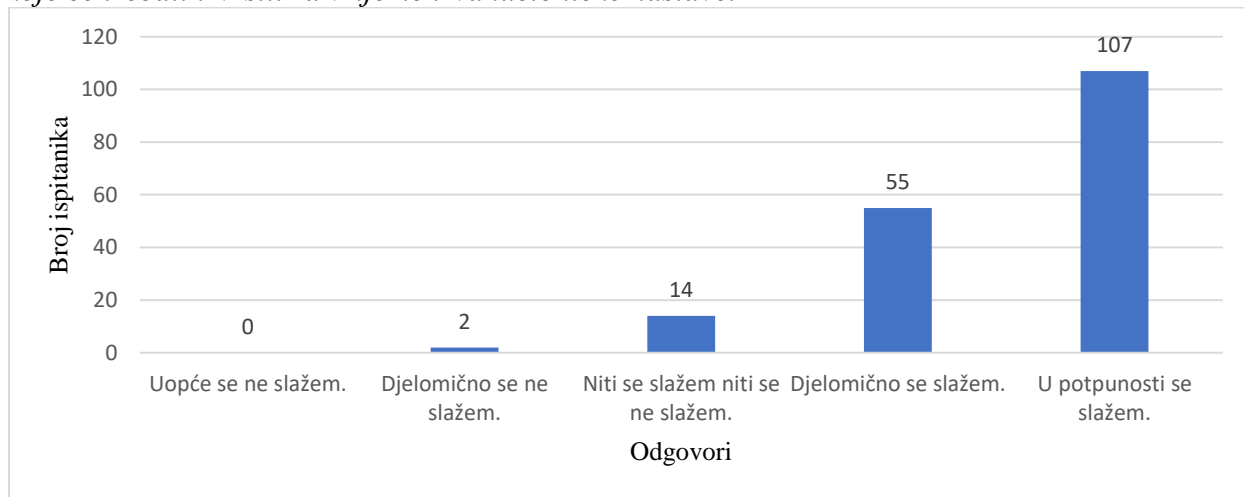
Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Prije polaska učenike upoznajem s ciljem provođenja izvanučioničke nastave."

Ispitao se i stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom *Prije polaska učenicima zadajem istraživačke zadatke koje će trebati izvršiti za vrijeme izvanučioničke nastave*. Nema ispitanika koji se uopće ne slažu s tvrdnjom, 2 (1,1%) ispitanika su odgovorila da se djelomično ne slažu s tvrdnjom, 14 (7,9%) ispitanika su odgovorila kako se niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom, 55 (30,9%) ispitanika su odgovorila da se djelomično slažu s tvrdnjom, a 107 (60,1%) ispitanika su odgovorila da se u potpunosti slažu s tvrdnjom (slika 31).

Slika 31.

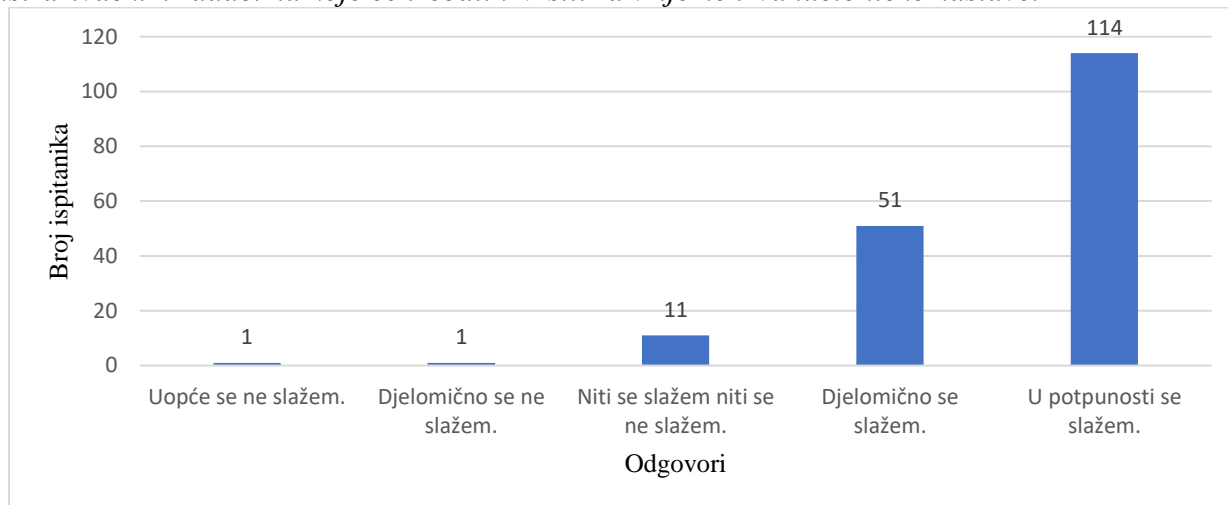
Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Prije polaska učenicima zadajem istraživačke zadatke koje će trebati izvršiti za vrijeme izvanučioničke nastave."

Sljedećom tvrdnjom htjelo se provjeriti upoznaju li učitelji učenike detaljnije s istraživačkim zadacima koje će trebati izvršiti za vrijeme izvanučioničke nastave prije samog polaska. 1 (0,6%) ispitanik je odgovorio da se uopće ne slaže s tvrdnjom *Prije polaska učenike detaljnije upoznajem s istraživačkim zadacima koje će trebati izvršiti za vrijeme izvanučioničke nastave*, 1 (0,6%) ispitanik je odgovorio da se djelomično ne slaže s tvrdnjom, 11 (6,2%) ispitanika su odgovorila kako se niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom, 51 (28,7%) ispitanik je odgovorio da se djelomično slaže s tvrdnjom, a 114 (64%) ispitanika su odgovorila da se u potpunosti slažu s tvrdnjom (slika 32).

Slika 32.

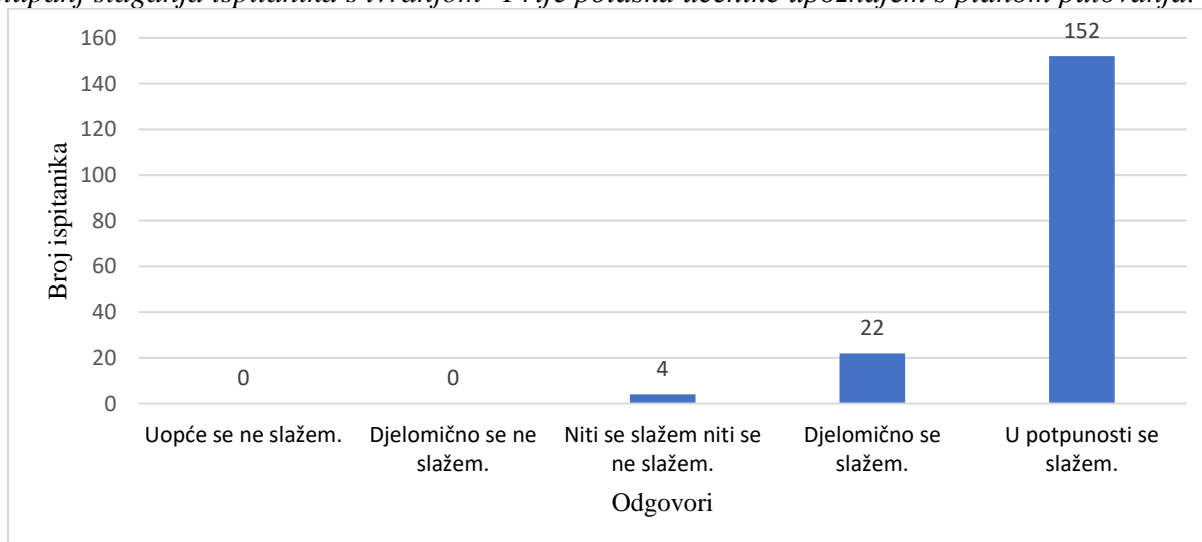
Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Prije polaska učenike detaljnije upoznajem s istraživačkim zadacima koje će trebati izvršiti za vrijeme izvanučioničke nastave."

Na tvrdnju *Prije polaska učenike upoznajem s planom putovanja*, nema ispitanika koji su odgovorili da se uopće ne slažu s tvrdnjom niti da se djelomično ne slažu s tvrdnjom, 4 (2,2%) ispitanika su odgovorila kako se niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom, 22 (12,4%) ispitanika su odgovorila da se djelomično slažu s tvrdnjom, dok su 152 (85,4%) ispitanika odgovorila da se u potpunosti slažu s tvrdnjom (slika 33).

Slika 33.

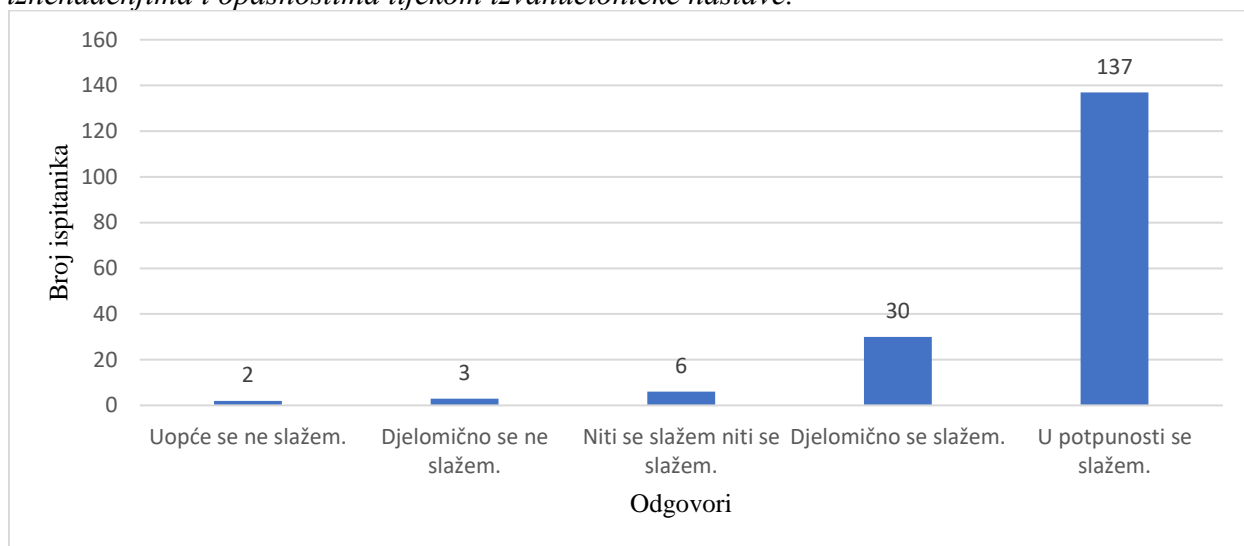
Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Prije polaska učenike upoznajem s planom putovanja."

S obzirom da je nemoguće predvidjeti što će se sve dogoditi na putovanju, ispitao se stupanj slaganja učitelja s tvrdnjom *Prije polaska učenike upoznajem s mogućim iznenađenjima i opasnostima tijekom izvanučioničke nastave*. 2 (1,1%) ispitanika su odgovorila da se uopće ne slažu s tvrdnjom, 3 (1,7%) ispitanika su odgovorila da se djelomično ne slažu s tvrdnjom, 6 (3,4%) ispitanika su odgovorila kako se niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom, 30 (16,9%) ispitanika su odgovorila da se djelomično slažu s tvrdnjom, a 137 (77%) ispitanika je odgovorilo da se u potpunosti slažu s tvrdnjom (slika 34).

Slika 34.

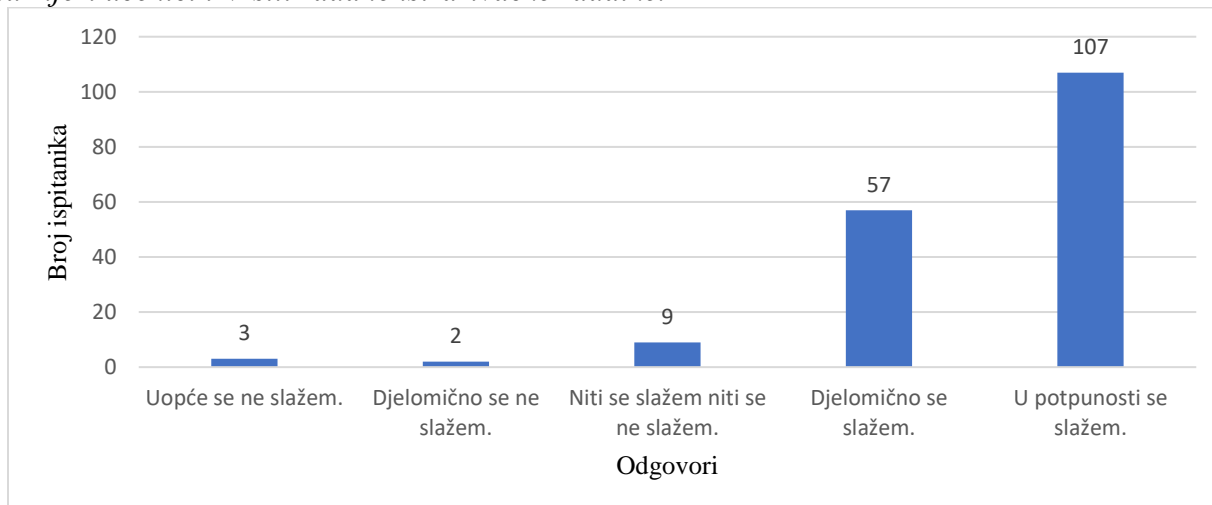
Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Prije polaska učenike upoznajem s mogućim iznenađenjima i opasnostima tijekom izvanučioničke nastave."

Iz odgovora ispitanika na tvrdnju *Za vrijeme izvanučioničke nastave provjeravam u kojoj su mjeri učenici izvršili zadane istraživačke zadatke*, vidljivo je da su 3 (1,7%) ispitanika odgovorila da se uopće ne slažu s tvrdnjom, 2 (1,1%) ispitanika su odgovorila da se djelomično ne slažu s tvrdnjom, 9 (5,1%) ispitanika su odgovorila kako se niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom, 57 (32%) ispitanika su odgovorila da se djelomično slažu s tvrdnjom, a 107 (60,1%) ispitanika je odgovorilo da se u potpunosti slažu s tvrdnjom (slika 35).

Slika 35.

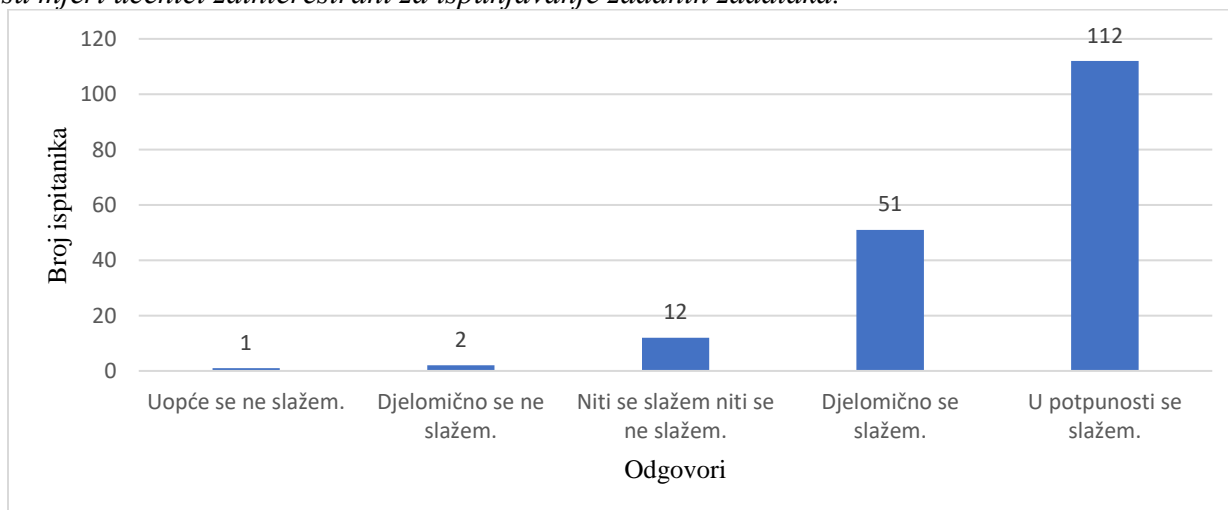
Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Za vrijeme izvanučioničke nastave provjeravam u kojoj su mjeri učenici izvršili zadane istraživačke zadatke."

Na tvrdnju *Za vrijeme izvanučioničke nastave provjeravam u kojoj su mjeri učenici zainteresirani za ispunjavanje zadanih zadataka*, 1 (0,6%) ispitanik je odgovorio da se uopće ne slaže s tvrdnjom, 2 (1,1%) ispitanika su odgovorila da se djelomično ne slažu s tvrdnjom, 12 (6,7%) ispitanika su odgovorila kako se niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom, 51 (28,7%) ispitanik je odgovorio da se djelomično slažu s tvrdnjom, dok je 112 (62,9%) ispitanika odgovorilo da se u potpunosti slažu s tvrdnjom (slika 36).

Slika 36.

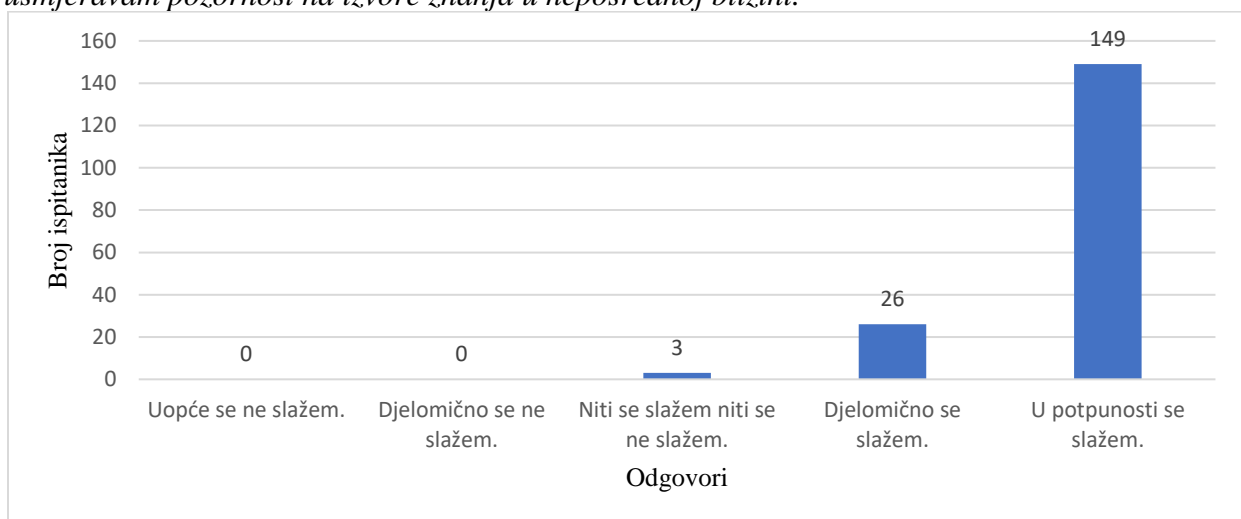
Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Za vrijeme izvanučioničke nastave provjeravam u kojoj su mjeri učenici zainteresirani za ispunjavanje zadanih zadataka."

Upitnikom se provjerilo i usmjeravaju li učitelji učenicima pozornost na izvore znanja u neposrednoj blizini, a rezultati su očekivani. Nema ispitanika koji su odgovorili da se uopće ne slažu s tvrdnjom ili da se djelomično ne slažu s tvrdnjom, 3 (1,7%) ispitanika su odgovorila kako se niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom, 26 (14,6%) ispitanika su odgovorila da se djelomično slažu s tvrdnjom, a 149 (83,7%) ispitanika su odgovorila da se u potpunosti slažu s tvrdnjom (slika 37).

Slika 37.

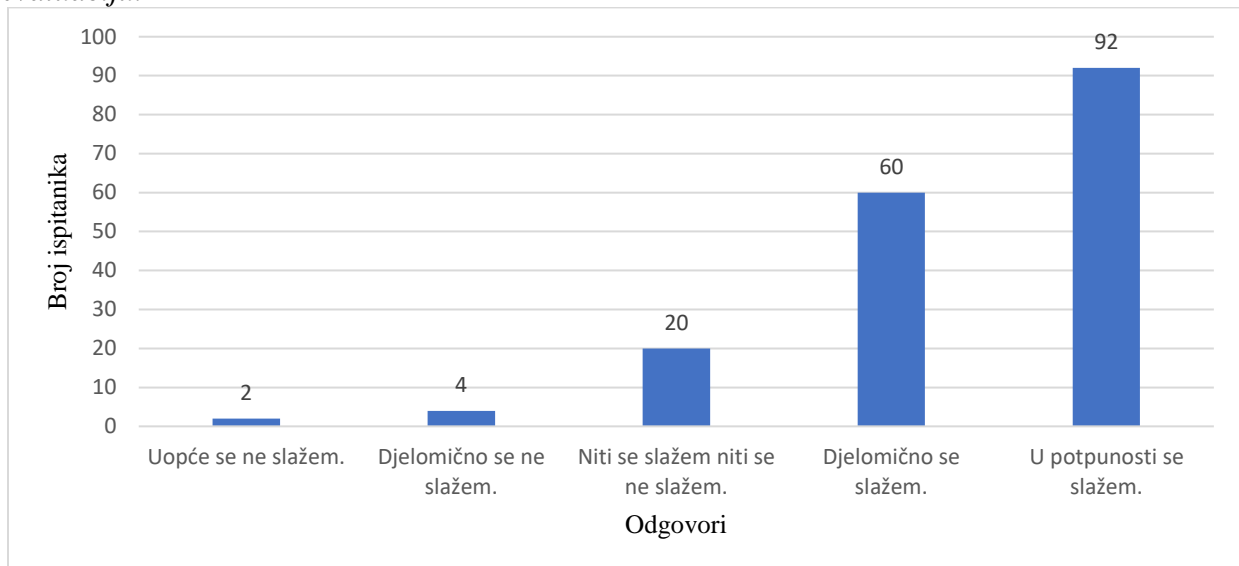
Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Za vrijeme izvanučioničke nastave učenicima usmjeravam pozornost na izvore znanja u neposrednoj blizini."

S obzirom na važnost provođenja evaluacije nakon izvanučioničke nastave, ispitalo se provode li je učitelji uvijek. Dana je tvrdnja *Nakon izvanučioničke nastave uvijek provodim evaluaciju*, a 2 (1,1%) ispitanika su odgovorila da se uopće ne slažu s tvrdnjom, 4 (2,2%) ispitanika su odgovorila da se djelomično ne slažu s tvrdnjom, 20 (11,2%) ispitanika su odgovorila kako se niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom, 60 (33,7%) ispitanika su odgovorila da se djelomično slažu s tvrdnjom, a 92 (51,7%) ispitanika su odgovorila da se u potpunosti slažu s tvrdnjom (slika 38).

Slika 38.

Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Nakon izvanučioničke nastave uvijek provodim evaluaciju."

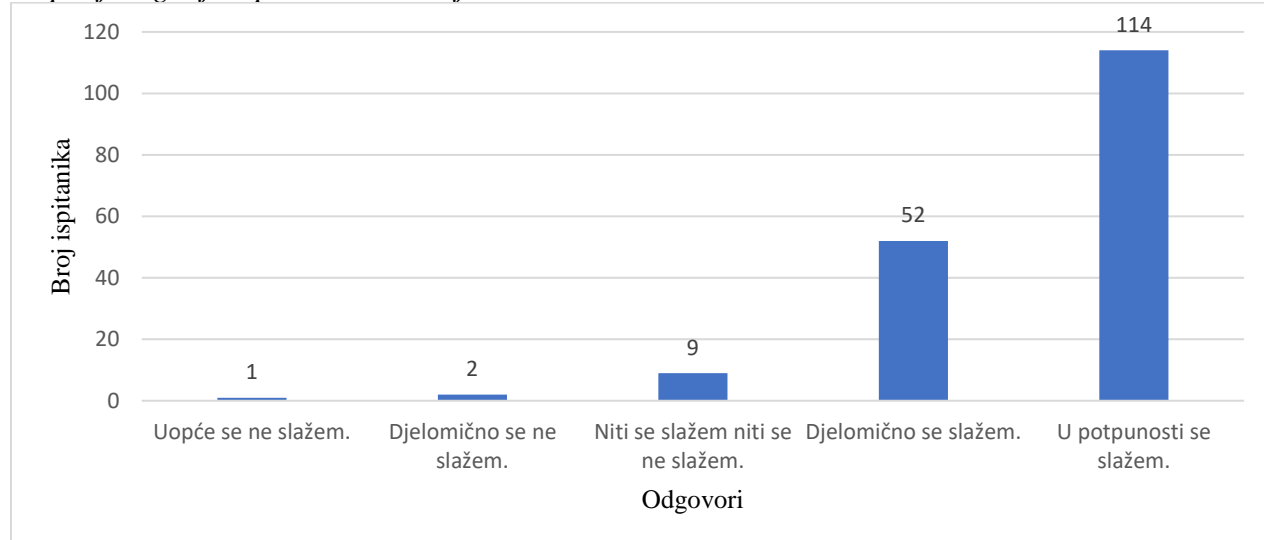

Zadnji dio upitnika odnosi se na mišljenja učitelja **o izvanučioničkoj nastavi općenito**, a sastoji se od 3 tvrdnje Likertovog tipa.

Na tvrdnju *Volim koristiti oblike izvanučioničke nastave*, 1 (0,6%) ispitanik je odgovorio da se uopće ne slaže s tvrdnjom, 2 (1,1%) ispitanika su odgovorila da se djelomično ne slažu s tvrdnjom, 9 (5,1%) ispitanika su odgovorila kako se niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom, 52 (29,2%) ispitanika su odgovorila da se djelomično slažu s tvrdnjom, a 114 (64%) ispitanika su odgovorila da se u potpunosti slažu s tvrdnjom (slika 39).

Slika 39.

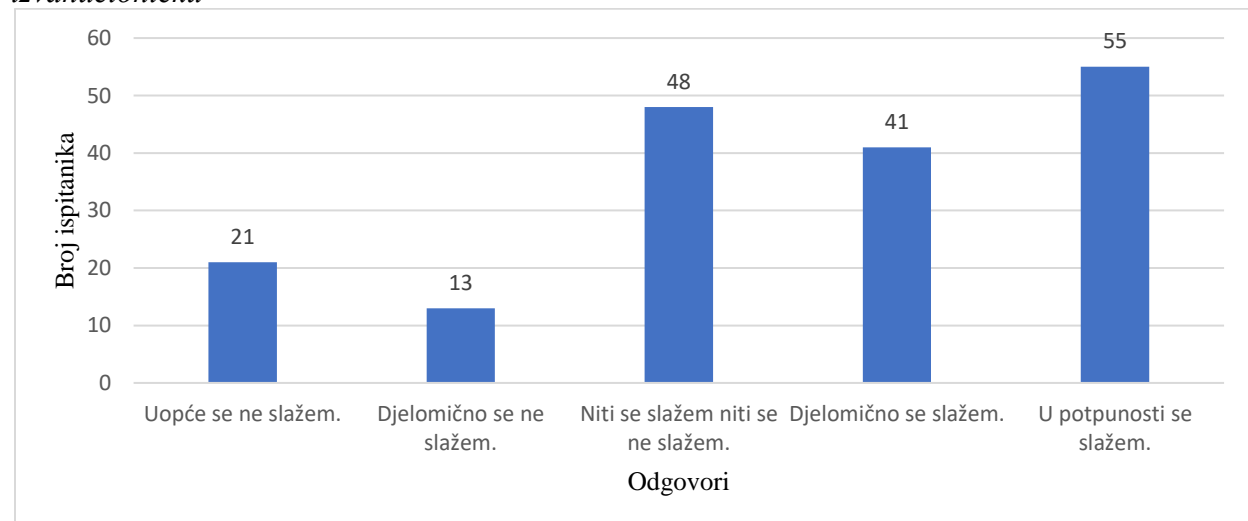
Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Volim koristiti oblike izvanučioničke nastave."

Odgovori ispitanika na tvrdnju *Smatram da je lakše planirati učioničku nastavu nego izvanučioničku* pokazali su da se mišljenja učitelja veoma razlikuju. 21 (11,8%) ispitanik je odgovorio da se uopće ne slaže s tvrdnjom, 13 (7,3%) ispitanika su odgovorila da se djelomično ne slažu s tvrdnjom, 48 (27%) ispitanika su odgovorila kako se niti slažu niti ne slažu s tvrdnjom, 41 (23%) ispitanik je odgovorio da se djelomično slaže s tvrdnjom, a 55 (30,9%) ispitanika su odgovorila da se u potpunosti slažu s tvrdnjom (slika 40).

Slika 40.

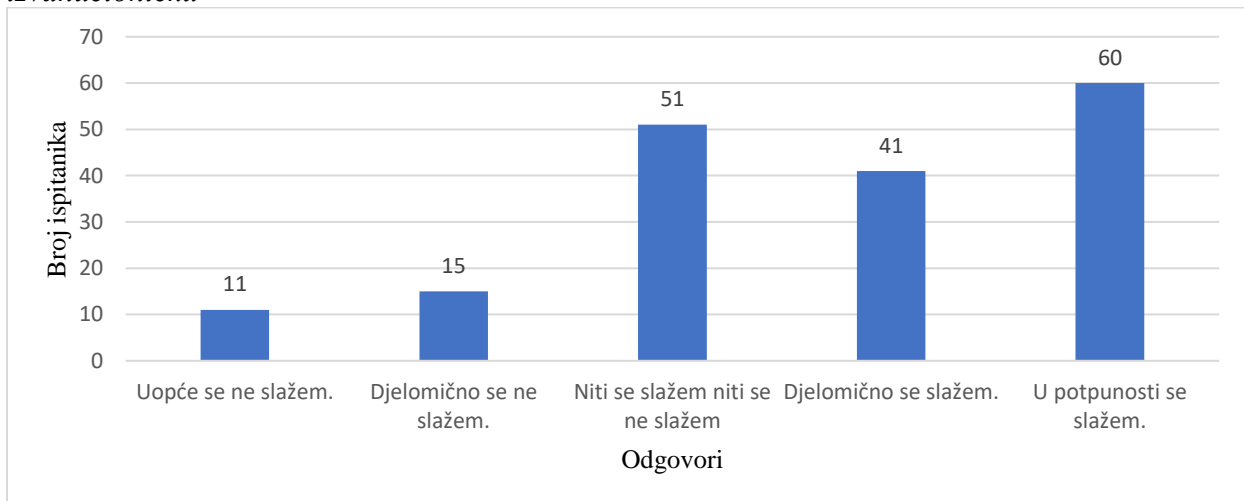
Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom „Smatram da je lakše planirati učioničku nastavu nego izvanučioničku“

Mišljenja ispitanika se razlikuju i kod tvrdnje *Smatram da je lakše provoditi učioničku nastavu nego izvanučioničku*, što je bilo očekivano. Tako je 11 (6,2%) ispitanika odgovorilo da se uopće ne slažu s tvrdnjom, 15 (8,4%) ispitanika je odgovorilo da se djelomično ne slažu s tvrdnjom, 51 (28,7%) ispitanik je odgovorio kako se niti slaže niti ne slaže s tvrdnjom, 41 (23%) ispitanik je odgovorio da se djelomično slaže s tvrdnjom, a 60 (33,7%) ispitanika su odgovorila da se u potpunosti slažu s tvrdnjom (slika 41).

Slika 41.

Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom „Smatram da je lakše provoditi učioničku nastavu nego izvanučioničku“

7. RASPRAVA

Iz samih rezultata istraživanja vidljivo je da se stavovi učitelja o pojedinim tvrdnjama gotovo u potpunosti podudaraju no važno je naglasiti da postoje i značajne razlike između mišljenja učitelja o određenim tvrdnjama. Istraživanjem se htjelo ispitati o čemu ovisi učestalost provođenja izvanučioničke nastave, odnosno postoji li povezanost između radnog staža učitelja u školi, njihovih osobnih preferencija vezanih za boravak u prirodi te mjesta rada (nalazi li se škola u urbanom ili ruralnom području) s učestalošću provođenja izvanučioničke nastave. Statističkom analizom podataka došlo se do rezultata koji su prikazani u nastavku.

HIPOTEZA 1: Učitelji u nedovoljnoj mjeri u nastavi Prirode i društva primjenjuju izvanučioničke oblike nastave.

Tablica 2.

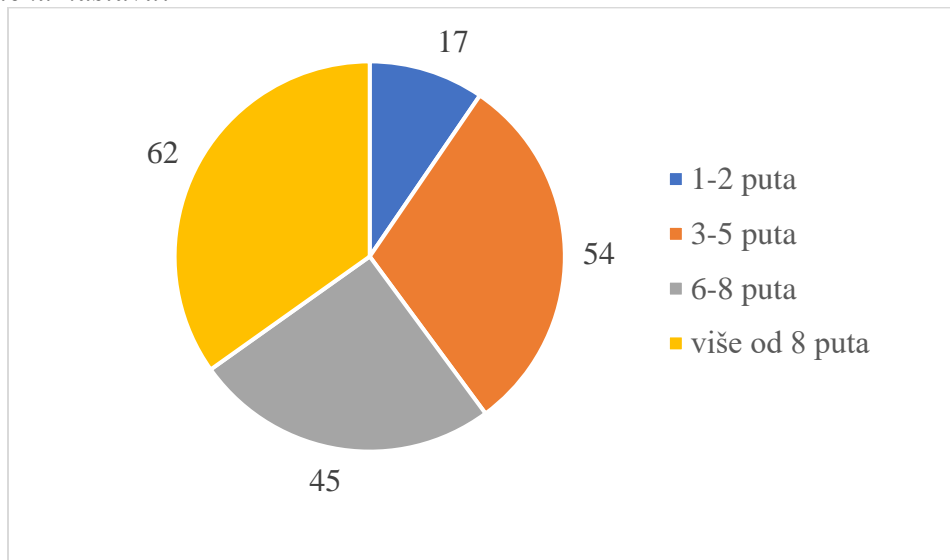
Tablica s rekodiranim odgovorima „Učestalost provođenja izvanučioničke nastave“

	N	M	SD	Min	Max
Izvanučionička nastava	178	2.85	1.01	1	4

S obzirom na učestalost provođenja izvanučioničke nastave, 10% učitelja izjavljuje kako izvanučioničku nastavu provodi 1 do 2 puta godišnje, 30% ih provodi 3 do 5 puta godišnje, 25% ih provodi 6-8 puta, dok 35% učitelja izvanučioničku nastavu provodi više od 8 puta godišnje. Odgovori su rekodirani: "1-2 puta"=1, "3-5 puta"=2, "6-8 puta"=3, "više od 8 puta"=4 te su brojevi u tablici dobiveni na rekodiranim odgovorima (tablica 2). Učitelji u prosjeku tijekom nastavne godine kratku izvanučioničku nastavu provode 6 do 8 puta, te se hipoteza „Učitelji u nedovoljnoj mjeri u nastavi Prirode i društva primjenjuju izvanučioničke oblike nastave“ smatra djelomično potvrđenom.

Slika 42.

Odgovori ispitanika na pitanje "Koliko puta tijekom nastavne godine provodite kratku izvanučioničku nastavu?"

Nadalje su izračunata 3 t-testa te Levenovi testovi.

HIPOTEZA 2: Učitelji koji često borave u prirodi češće primjenjuju izvanučioničke oblike nastave.

Srednja vrijednost provođenja izvanučioničke nastave kod učitelja razredne nastave koji često borave u prirodi iznosi 3,01 (aritmetička sredina), dok kod učitelja koji rijetko borave u prirodi iznosi 2,53 (aritmetička sredina), što je manje (tablica 3). Postoji statistički značajna razlika u učestalosti provođenja izvanučioničke nastave, koja je dobivena t-testom ($t = -3.042$) uz 176 stupnjeva slobode i p vrijednosti manjom od 0.05 (Sig.= 0,003), s obzirom na to koliko često učitelji borave u prirodi. Oni koji često ili vrlo često borave u prirodi češće provode i izvanučioničku nastavu od onih koji u prirodi borave ponekad ili rijetko. Tako je hipoteza 2 da učitelji koji češće borave u prirodi češće provode i izvanučioničku nastavu potvrđena (tablica 4).

Tablica 3.

Grupna Statistika „Učestalost primjene izvanučioničkih oblika nastave s obzirom na boravak u prirodi“

	Boravak u prirodi	N	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Standardna pogreška aritmetičke sredine

Izvanučionička nastava	Ponekad/rijetko	57	2,5263	,96557	,12789
	(Vrlo) često	121	3,0083	,99579	,09053

Tablica 4.

Nezavisni test uzoraka „Učestalost primjene izvanučioničkih oblika nastave s obzirom na boravak u prirodi“

	Leveneov test o jednakosti varijanci		t-test o jednakosti aritmetičkih sredina						
	F	Sig.	t	df	Sig. (dvostrani test)	Razlika aritmetičkih sredina	St. pogreška razlike a.s.	Interval 95% pouzdanosti za razlike a. sredina	
								Donja granica	Gornja Granica
Jednake varijance	,000	,988	-3,042	176	,003	-,48195	,15844	-,79465	-,16925
Varijance nisu jednake			-3,076	112,941	,003	-,48195	,15669	-,79238	-,17152

HIPOTEZA 3: Učitelji koji rade u ruralnim sredinama češće primjenjuju izvanučioničke oblike nastave.

Ne postoji statistički značajna razlika u čestini provođenja izvanučioničke nastave s obzirom na to rade li učitelji u ruralnom ili urbanom području. Vrijednost t-testa iznosi 0,639, uz 176 stupnjeva slobode te prelazi p vrijednost od 0,05 (Sig.=0,524) te ukazuje na nepostojanje statistički značajne razlike o održavanju izvanučioničke nastave ovisno o tome rade li učitelji u ruralnom ili urbanom području (tablica 6). Srednja vrijednost samostalnog organiziranja izvanučioničke nastave kod učitelja razredne nastave koji rade u urbanom području iznosi 2,89 (razlika aritmetičkih sredina), dok kod učitelja koji rade u ruralnom području iznosi 2,79 (razlika aritmetičkih sredina) (tablica 5). Tako je hipoteza 3 da učitelji koji rade u ruralnim područjima češće provode izvanučioničku nastavu odbijena.

Tablica 5.

Grupna statistika „Učestalost primjene izvanučioničkih oblika nastave s obzirom na mjesto rada“

	Područje	N	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Standardna pogreška aritmetičke sredine
Izvanučionička nastava	Urbano	117	2,8889	1,03205	,09541
	Ruralno	61	2,7869	,96807	,12395

Tablica 6.

Nezavisni test uzoraka „Učestalost primjene izvanučioničkih oblika nastave s obzirom na mjesto rada“

	Leveneov test o jednakosti varijanci		t-test o jednakosti aritmetičkih sredina						
	F	Sig.	t	df	Sig. (dvost rani test)	Razlika aritmetičkih sredina	St. pogreška razlike a.s.	Interval 95% pouzdanosti za razlike a. sredina	
								Donja granica	Gornja granica
Jednake varijance	1,195	,276	,639	176	,524	,10200	,15961	-,21300	,41701
Varijance nisu jednake			,652	128,786	,515	,10200	,15642	-,20748	,41149

HIPOTEZA 4: Učestalost primjene izvanučioničkih oblika nastave ne ovisi o radnom iskustvu učitelja.

Postoji statistički značajna razlika u učestalosti provođenja izvanučioničke nastave s obzirom na staž učitelja. Oni učitelji koji imaju više od 20 godina staža češće provode izvanučioničku nastavu od učitelja s 20 ili manje godina staža. Srednja vrijednost samostalnog organiziranja izvanučioničke nastave kod učitelja razredne nastave koji imaju manje od 20 godina radnog staža iznosi 2,55 (razlika aritmetičkih sredina), dok kod učitelja koji imaju 20 ili više godina radnog staža iznosi 3,16 (razlika aritmetičkih sredina), što je više (tablica 7). Postoji statistički značajna razlika u učestalosti provođenja izvanučioničke nastave, dobivena t-testom (t

= -4.221) uz 176 stupnjeva slobode i p vrijednosti manjom od 0.05 (Sig.= 0,000), s obzirom na to koliko godina staža imaju učitelji. Oni koji imaju 20 ili više godina staža češće provode izvanučioničku nastavu od onih koji imaju manje od 20 godina radnog staža. Tako je hipoteza da učestalost provođenja izvanučioničke nastave ne ovisi o radnom stažu odbijena (tablica 8).

Tablica 7.

Grupna statistika „Učestalost primjene izvanučioničkih oblika nastave s obzirom na radno iskustvo“

	Staž	N	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Standardna pogreška aritmetičke sredine
Izvanučionička nastava	≤20	88	2,5455	1,02732	,10951
	>20	90	3,1556	,89833	,09469

Tablica 8.

Nezavisni test uzoraka „Učestalost primjene izvanučioničkih oblika nastave s obzirom na radno iskustvo“

	Leveneov test o jednakosti varijanci		t-test o jednakosti aritmetičkih sredina						
	F	Sig.	t	df	Sig. (dvostrani test)	Razlika aritmetičkih sredina	St. pogreška razlike a.s.	Interval 95% pouzdanosti za razlike a. sredina	
								Donja granica	Donja granica
Jednake varijance	2,614	,108	-4,221	176	,000	-,61010	,14456	-,89539	-,32481
Varijance nisu jednake			-4,214	171,831	,000	-,61010	,14477	-,89587	-,32434

Rezultati istraživanja pokazali su da učitelji u nedovoljnoj mjeri u nastavi prirode i društva primjenjuju izvanučioničke oblike nastave, čime se hipoteza 1 djelomično potvrđuje. Iako se pokazalo da učitelji u prosjeku izvanučioničku nastavu provode 6-8 puta u tijeku godine, što je

više nego se pokazalo istraživanjem koje su proveli Sever i suradnici (2017) u kojem samo 7% učitelja provodi izvanučioničku nastavu više od 6 puta godišnje, treba napomenuti da je ovaj broj i dalje premalen. Rezultati Borić, Škugor i Perković (2010) pokazuju da 42% učitelja izvanučioničku nastavu provodi jednom mjesečno no i one se slažu da je taj postotak premalen. Premda, prema Sever (2017), u nastavnom planu i programu nema propisanog broja sati za izvođenje izvanučioničke nastave, smatram da bi trebalo propisati minimalan broj sati koje učitelj mora održati izvan učionice. Analizirajući Kurikulum za nastavni predmet Prirode i društva za osnovne škole u Republici Hrvatskoj, iz većine odgojno-obrazovnih ishoda i iz razrade ishoda za sve razrede, vidljivo je da se od učenika očekuje da promatraju prirodu i neposredni okoliš, opažaju, uspoređuju promjene u prirodi, snalaze se u prostoru, objašnjavaju na temelju vlastitih iskustava, zaključuju o promjenama i predviđaju ih, izrađuju, analiziraju, povezuju i slično. Dakle, naglasak je na vlastitim iskustvima, istraživanjima i zaključcima. Dio tih ishoda se može ostvariti i improvizacijom u učionici, no prednost treba dati izvornoj stvarnosti, što naglašavaju i Bognar i Matijević (1993). S obzirom na resurse za provođenje izvanučioničke nastave u sklopu škole, 78,1% ispitanika navodi da škola u kojoj rade posjeduje školsko igralište, a 84,8% školsko dvorište, samo 33,7% škola posjeduje školski vrt, a 20,2% školski voćnjak. Nadalje, školsko prometno vježbalište posjeduje tek 5,6% škola, iako je od životne važnosti znati se snalaziti u prometu, pa se pretpostavlja da učenici temeljne zadaće prometnog odgoja ostvaruju u učionici. Premda većina ispitanika ima barem osnovne resurse za provođenje izvanučioničke nastave u sklopu škole, a većina ih ovaj oblik nastave provodi samo 6-8 puta godišnje, može se zaključiti da resurse ne koriste u dovoljnoj mjeri. Iz istraživanja koje je provela Anđić (2007) vidljivo je da učitelji smatraju da njihove škole posjeduju resurse za provođenje izvanučioničke nastave. 54,4% ispitanika je reklo da u sklopu škole u kojoj rade postoji izvannastavna aktivnost u sklopu koje učenici uređuju okoliš škole, pa se s obzirom na učestalost provođenja nastave izvan učionice može zaključiti da učenici u sklopu tih aktivnosti rade u školskom vrtu, voćnjaku i dvorištu. Najčešće izvannastavne aktivnosti u sklopu kojih uređuju okoliš škole su zadruge, ekološke i vrtlarske skupine. Zanimljivo bi bilo ispitati koliko često u sklopu tih izvannastavnih aktivnosti učenici zaista i rade neke praktične vježbe i koliko je učenika zainteresirano za takve aktivnosti. Učitelji u neposrednoj blizini škole imaju prirodne i gospodarske objekte, ustanove i komunalne objekte te kulturne i vjerske institucije te su u velikom broju označili da su navedeno i posjetili u sklopu kratke izvanučioničke nastave u zadnjih 5 godina no ako se to usporedi sa učetalosti

provođenja izvanučioničke nastave, zaključuje se da ni ove resurse ne koriste u dovoljnoj mjeri. Premda učitelji ne provode ovaj oblik nastave u zadovoljavajućoj mjeri, pohvalno je da je većina njih za vrijeme beskontaktne nastave učenicima zadavala zadatke iz Prirode i društva koji uključuju odlazak u prirodu, no samo 29,2% učitelja je ovaj oblik nastave nadoknadilo kada su se vratili u školu nakon beskontaktne nastave, a najčešće kroz boravak u izvanučioničkim prostorima u školi, odlaskom u šume, parkove ili na livade.

Kao najčešće razloge zbog kojih izvanučioničku nastavu ne provode češće učitelji su naveli financijsko opterećenje učenika i roditelja, preopširan program i količinu sadržaja za obradu te formalne zahtjeve i pravilnike. Žic (2020) također kao najčešće poteškoće ističe administrativne probleme, financijske probleme i nedostatak vremena za provođenje izvanučioničke nastave. Lukša i suradnici (2014) i Sever i suradnici (2017) zaključuju da su upravo financijske mogućnosti roditelja glavni razlog rijetkog provođenja izvanučioničke nastave. Valja se osvrnuti i na Pravilnik o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole (MZO, 2019) jer prema njemu već Godišnjim planom i programom treba znati odredište, vrijeme i trajanje izvanučioničke nastave, financijska sredstva i sl. Prema istraživanju koje je provela Bistović (2019), većina ispitanika je također navela da ih upravo Pravilnik ograničava jer je svaku promjenu (npr. odgađanje izvanučioničke nastave zbog loših vremenskih uvjeta ili zbog kašnjenja u ostvarivanju plana i programa) potrebno objasniti u pisanom obliku koji treba odobriti Školski odbor. Uz to, za provođenje izvanučioničke nastave potrebna je i pismena suglasnost roditelja i ispunjavanje drugih formalnih zahtjeva i dokumentacije što iziskuje mnogo vremena. S obzirom da formalni i financijski zahtjevi ograničavaju učitelje u češćem provođenju izvanučioničke nastave, potrebno je dokumentaciju svesti na minimum i financijski, barem djelomično, rasteretiti učenike kako odlazak na izvanučioničku nastavu ne bi predstavljao financijski teret.

Istraživanje je pokazalo i da učitelji koji često borave u prirodi češće primjenjuju izvanučioničke oblike nastave, stoga se hipoteza 2 potvrđuje. Najviše učitelja je navelo da su aktivnosti kojima se vole baviti u prirodi šetnja i trčanje te rad u dvorištu i vrtu. Može se zaključiti da je učestalost primjene izvanučioničke nastave povezana s osobnim preferencijama učitelja pa tako oni učitelji koji ne vole i nemaju potrebu u privatnom životu boraviti u prirodi ne vide potrebu niti za izvođenjem učenika u prirodu. Iz ovoga je vidljiva nužnost uvođenja

minimalnog broja sati koje učitelj mora održati izvan učionice, što predlaže i Sever (2017), jer se ne bi smjele miješati osobne preferencije učitelja i korisnost izvanučioničke nastave za učenike. Iako postoje razni priručnici u kojima se mogu naći ideje za održavanje izvanučioničke nastave, smatram da bi bilo dobro na razini škole napraviti priručnik sa prijedlozima za provođenje kratke izvanučioničke nastave upravo zbog specifičnosti područja u kojem se svaka škola nalazi i zbog toga što dio učitelja ne vidi potencijal za održavanje izvanučioničke nastave u resursima koji se nalaze u neposrednoj blizini škole. S obzirom da učitelji razredne nastave predaju 6 predmeta svojim učenicima, postoji veliki potencijal za korelaciju drugih predmeta s Prirodom i društvom kroz izvanučioničku nastavu. Učitelji ne bi smjeli zanemariti da se u nastavi polazi od bližeg prema daljem i od poznatog k nepoznatom. S obzirom da se nastava Prirode i društva temelji na upoznavanju učenika s njegovom okolinom, odnosno prirodom i društvom u kojem živi, ne bi se smjelo desiti da učenik otiđe iz razredne nastave, a da ne zna navesti karakteristike kraja u kojem živi i školuje se, čime se bave ljudi u njegovom kraju, kako žive, koja su glavna prirodna obilježja kraja ili najpoznatije institucije i objekti u njegovom kraju. Sa svime time učenik se može upoznati kroz izvanučioničku nastavu.

Andić (2007) ukazuje na potrebu obrazovanja učitelja jer oni moraju posjedovati estetsku dimenziju, ali i biti osviješteni da svojim ponašanjem prema prirodi i akcijama utječu na učenike. Stoga bi učitelji trebali sudjelovati u uređenju školskog okoliša i na taj način biti uzori i motivirati učenike da i oni pokažu interes za brigu i uređenje okoliša.

Premda se pretpostavilo da učitelji koji rade u ruralnim sredinama češće primjenjuju izvanučioničke oblike nastave, ovo se nije pokazalo točnim stoga je hipoteza 3 odbijena. Žic (2020) je također utvrdila da ne postoje statistički značajne razlike u učestalosti provođenja izvanučioničke nastave s obzirom na mjesto rada učitelja te zaključuje da iako učitelji koji rade u urbanim sredinama nemaju toliko prirodnih resursa kao učitelji u ruralnim sredinama, ipak imaju veći izbor ostalih sadržaja. Žic (2020) smatra da bi učitelji češće provodili ovaj oblik nastave kada bi škole u ruralnim sredinama imale veću financijsku potporu za organizaciju dolazaka u urbane sredine, dok bi školama u urbanim sredinama trebalo omogućiti više zelenih površina u blizini škole. Djelomično se slažem sa Žic (2020), no smatram da bi škole trebale otkriti potencijal za provođenje izvanučioničke nastave upravo u svojoj neposrednoj blizini kako bi se češće mogla

provoditi izvanučionička nastava u trajanju od nekoliko minuta do 2 sata, s obzirom da se tako ne bi oduzimalo od satnice drugih predmeta, a time bi se i njegovalo načelo zavičajnosti.

Hipoteza 4 kojom se pretpostavilo da učestalost primjene izvanučioničkih oblika nastave ne ovisi o radnom iskustvu učitelja je također odbijena. Pokazalo se da učitelji koji imaju više od 20 godina radnog staža češće primjenjuju izvanučioničku nastavu, što se nadovezuje na rezultate do kojih je došla Anđić (2007). Prema istraživanju koje je provela Anđić (2007), učitelji koji imaju 26 i više godina staža češće izvode učenike na otvorene prostore te češće sudjeluju u uređenju vanjskog okoliša škole. Također se pokazalo da mlađi ispitanici ne smatraju vanjsko okruženje škole značajnim aspektom u radu s učenicima, što pokazuje njihov slabi interes (Anđić, 2007). Razlog ovakvih rezultata mogao bi biti u tome što, prema mome mišljenju, mlađe generacije općenito provode više vremena u zatvorenim prostorima i pred ekranima pa se to odrazilo i na rad mlađih učitelja s učenicima. Isto tako, kada su učitelji prije 20 ili više godina htjeli učenicima pokazati nešto što nije moguće pokazati u učionici, morali su izaći van, na teren, u prirodu i vidjeti i doživjeti to osobno. Danas je mnogo toga moguće pokazati učenicima u svega nekoliko klikova pomoću interneta, pa se može pretpostaviti da mlađe generacije češće podliježu toj varijanti. Iako razvoj tehnologije donosi brojne prednosti u svijetu obrazovanja, učenici zbog toga ne bi smjeli biti zakinuti za izvornu stvarnost.

Pokazalo se da se učitelji većinom u potpunosti ili djelomično slažu sa time da su znanja koja učenici steknu učenjem izvan učionice trajnija od znanja koja steknu učenjem u učionici te da provođenjem i sudjelovanjem u izvanučioničkoj nastavi učenici razvijaju kritičko mišljenje, kolegijalnost, timski duh i kulturno ponašanje. Nadalje, učitelji smatraju da izvanučionička nastava potiče učenike na samostalno istraživanje, razvija odgovornost i samostalnost kod učenika i da su učenici motiviraniji za izvanučioničku nastavu nego nastavu u učionici. Ovi rezultati se poklapaju sa rezultatima Borić, Škugor i Perković (2010) koje dolaze do zaključka da učitelji vrlo visoko procjenjuju izvanučioničku nastavu kao vrijedan oblik rada koji utječe na razvoj sposobnosti, vještina i znanja učenika u nastavi prirode i društva. Rezultati se poklapaju i sa istraživanjem koje su preveli Sever i suradnici (2017) kojim se došlo do zaključka da učitelji smatraju da učenici više nauče, da su motiviraniji za rad i da su znanja koja steknu tijekom učenja izvan učionice trajnija. Isto je pokazalo i istraživanje Lukše i suradnika (2014) koji su zaključili

da učitelji kao prednosti ovog oblika rada navode razvijanje timskog rada, bolje upoznavanje učenika, bolje pamćenje te zabavnije učenje.

Istraživanje je pokazalo i da većina učitelja ozbiljno shvaća pripremu i provođenje izvanučioničke nastave pa tako upoznaju učenike s ciljem provođenja izvanučioničke nastave, zadaju im istraživačke zadatke koje će trebati izvršiti za vrijeme izvanučioničke nastave, upoznaju ih s planom putovanja, ali i potencijalnim iznenađenjima i opasnostima s kojima se mogu susresti. No iako učitelji pripremu shvaćaju ozbiljno, tek 57,9% ih vodi računa o fizičkoj spremnosti i/ili ograničenjima učenika. 4,5% ispitanika je navelo i da ih to što u razredu imaju učenike s tjelesnim teškoćama sprječava u češćem provođenju izvanučioničke nastave. Ovo bi se trebalo dodatno ispitati i pronaći rješenje kako nitko ne bi bio zapostavljen. Jedan od načina na koji bi se ovaj problem mogao riješiti je osigurati asistente takvim učenicima. S obzirom da su djeca s tjelesnim teškoćama uključena u redovan program obrazovanja nužno je osigurati im potrebnu podršku kako bi mogli sudjelovati u svim aktivnostima kao i djeca bez tjelesnih teškoća.

Pokazalo se i da učitelji za vrijeme izvanučioničke nastave provjeravaju u kojoj su mjeri učenici zainteresirani za ispunjavanje zadanih zadataka i da im usmjeravaju pozornost na izvore znanja u neposrednoj blizini. Vrlo je važno da učitelji tijekom provođenja izvanučioničke nastave provjeravaju u kojoj mjeri su učenici riješili zadane zadatke kako bi redovito dobivali povratnu informaciju o usvojenosti nastavnog sadržaja. S obzirom da je većina učitelja rekla da učenicima usmjeravaju pozornost na izvore znanja u neposrednoj blizini tijekom provođenja izvanučioničke nastave, pretpostavlja se da učitelji i sami prije polaska prouče lokalitet koji će posjetiti te izdvoje ono najvažnije što bi učenici trebali vidjeti na tom putovanju. U nekim budućim istraživanjima valjalo bi ispitati učitelje istražuju li i sami lokalitet koji će posjetiti sa uenicima ili to prepuštaju organizatorima putovanja.

Što se tiče provedbe evaluacije nakon izvanučioničke nastave, samo 51,7% ih je reklo da ju uvijek provode, iz čega se može zaključiti da nisu svi učitelji svjesni potrebe provođenja evaluacije. Vrijednost provođenja evaluacije očituje se u dobivanju povratne informacije o uspješnosti provođenja izvanučioničke nastave, a s obzirom da ju tek polovica ispitanika provodi uvijek, zaključuje se da učitelji nemaju informacije o tome koliko su učenici naučili tijekom izvanučioničke nastave te koji su njihovi dojmovi.

Što se tiče provedbe evaluacije nakon kratke izvanučioničke nastave, učitelji je u većini slučajeva provode kroz nastavne listiće, razgovore, izradu umnih mapa te grupne radove, odnosno radove u skupinama. Valja naglasiti da su ispitanici kao najčešći način provedbe evaluacije naveli razgovor, što je bilo i očekivano. Razgovor je najjednostavniji način provedbe evaluacije, ne zahtjeva pripremu, a učenici vole svoje dojmove dijeliti s drugima. Kroz razgovor je moguće provesti i kratku sintezu kako bi ponovili što se sve vidjelo i naučilo.

Pokazalo se da većina učitelja voli koristiti izvanučioničke oblike nastave, što potvrđuje i istraživanje koje je provela Anđić (2007). Premda priprema i realizacija ovog oblika nastave može biti naporna i iscrpljujuća, istovremeno pruža jedinstvenu priliku za rad u novim uvjetima te međusobno bolje upoznavanje svih sudionika.

Učitelji smatraju da je lakše planirati i provoditi učioničku nego izvanučioničku nastavu no čak 30% učitelja se nije moglo odlučiti smatraju li da je lakše planirati i provoditi učioničku nastavu od izvanučioničke, a razlog tako velikome broju ispitanika koji se nisu mogli odlučiti slažu li se ili ne slažu s tvrdnjom bi mogao biti u tome što se ovdje misli općenito na izvanučioničku nastavu, a poznato je da su razlike u pripremama, ali i provođenju određenih oblika izvanučioničke nastave jako velike. Tako se razlikuje npr. priprema za terensku nastavu od višednevne škole u prirodi koja zahtjeva detaljniju i opsežniju pripremu. Borić, Škugor i Perković (2010) također dolaze do rezultata da učitelji smatraju kako je izvanučioničku nastavu teže planirati, pripremati i realizirati od učioničke nastave, a isto je pokazalo i istraživanje koje je provela Brkić (2015). No što se tiče planiranja kratke izvanučioničke nastave, mišljenja su veoma podijeljena. Tako 46,1% učitelja smatra da je kratku izvanučioničku nastavu zahtjevnije planirati od učioničke nastave, dok 53,9% učitelja navedeno ne smatra zahtjevnijim. Na ove rezultate zasigurno utječu i osobne preferencije učitelja o izvanučioničkoj nastavi, ali i njihova dosadašnja iskustva. Istraživanje je pokazalo i da 73% učitelja provodi kratku izvanučioničku nastavu u suradnji s drugim učiteljima.

8. ZAKLJUČAK

Suvremena izvanučionička nastava temelji se na interdisciplinarnosti, multifunktionalnosti, timskim i suradničkim oblicima rada i problemskom pristupu. Osim toga, učenicima omogućuje da se upoznaju s okolinom koja ih okružuje te potiče na očuvanje prirodne i kulturne baštine. Nastava izvan učionice predstavlja rasterećenje za učenike te pozitivno utječe na njihovo fizičko i psihičko zdravlje. Organizacija izvanučioničke nastave je vrlo složena, a s obzirom da najveću ulogu u provedbi ovog oblika nastave imaju upravo učitelji, nužna je izrada detaljne i kvalitetne pripreme (Husanović-Pejnović, 2011).

Cilj istraživanja bio je utvrditi stavove učitelja razredne nastave o izvanučioničkoj nastavi u nastavnom predmetu Prirode i društva, a rezultati su pokazali da učitelji u nedovoljnoj mjeri provode izvanučioničku nastavu, iako ju vole provoditi. Učitelji većinom imaju resurse za provođenje izvanučioničke nastave, u izvanučioničkim prostorima škole ili u neposrednoj blizini škole, ali dio njih u tome ne prepoznaje potencijal za provedbu nastave izvan učionice.

Nadalje se pokazalo da je učestalost provođenja izvanučioničke nastave povezana s osobnim preferencijama učitelja, pa tako oni učitelji koji češće borave u prirodi češće i primjenjuju izvanučioničke oblike nastave. Kako bi svi učenici dobili priliku češće sudjelovati u izvanučioničkoj nastavi, nužno je propisati barem okvirni broj nastavnih sati koje bi trebalo održati izvan učionice. Također, predlaže se i izrada priručnika za svaku školu u kojoj bi se nalazili prijedlozi za provođenje kratke izvanučioničke nastave upravo zbog specifičnosti lokaliteta u kojem se škola nalazi.

Pokazalo se i da ne postoji statistički značajna razlika u učestalosti provođenja izvanučioničke nastave s obzirom na mjesto rada učitelja. Učitelji koji rade i u ruralnim i u urbanim sredinama imaju dovoljno resursa za provođenje izvanučioničke nastave.

Statističkom obradom rezultata i provjerom valjanosti hipoteze utvrđeno je da učitelji koji imaju 20 ili više godina staža češće provode izvanučioničku nastavu od onih koji imaju manje od 20 godina radnog staža. U nekim budućim istraživanjima trebalo bi ispitati koji su razlozi zbog kojih mlađi učitelji nemaju motivaciju za provođenje izvanučioničke nastave.

Za kraj je navedeno iskustvo jedne odrasle osobe iz kojeg je vidljiva važnost provođenja izvanučioničke nastave i dokaz da ništa ne može zamijeniti izvornu stvarnost i učenje kroz osobno iskustvo: „Kada sam imao osam godina išao sam sa razredom u šetnju prirodom kroz livadu i šumu. Bilo nam je dopušteno slobodno šetati i sakupljati biljke. Učitelj je imenovao biljke i pričao nam o njihovom staništu. Još uvijek se sjećam imena biljaka koje smo gledali iako je to bilo prije 59 godina!“ (Waite, 2011).

LITERATURA

Andić, D. (2007). Učenje i poučavanje prirode i društva na otvorenim prostorima. *Metodički obzori*, 2(1), 7-23.

Bezić, K. (1974). *Metodika nastave prirode i društva*. Zagreb: Školska knjiga.

Bistrović, M. (2019). *Stavovi i mišljenja učitelja razredne nastave i studenata Učiteljskog fakulteta o zastupljenosti izvanučioničke nastave iz prirodoslovnog područja*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu. Učiteljski fakultet.

Bognar, L. i Matijević, M. (1993). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.

Bogut, I., Popović, Ž. i Mikuška, A. (2017). Uloga i važnost izvanučioničnog učenja i terenske nastave u obrazovanju učitelja razredne nastave. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 63(2), 127-132.

Boras, M. (2009). *Suvremeni pristupi nastavi prirode i društva*. *Život i škola*, 21(57), 40-49.

Borić, E. i Škugor, A. (2014). Ostvarivanje kompetencija učenika istraživačkom izvanučioničkom nastavom prirode i društva. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 16(1), 149-164.

Borić, E., Škugor, A. i Perković, I. (2010). Samoprocjena učitelja o izvanučioničkoj istraživačkoj nastavi Prirode i društva. *Odgojne znanosti*, 12(2), 361-371.

Borsos, E., Borić, E. i Patocskai, M. (2018). Budimo in! Podučavajmo vani!. *Croatian Journal of Education*, 20(3), 843-866.

Brkić, M. (2015). *Izvanučionička nastava povijesti u muzeju*. Diplomski rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Filozofski fakultet.

De Zan, I. (2005). *Metodika nastave prirode i društva*. Zagreb: Školska knjiga.

Findak, V. (1989). *Metodika tjelesne i zdravstvene kulture*. Zagreb: Školska knjiga.

Greene, B. (1996). *Nove paradigme za stvaranje kvalitetnih škola*. Zagreb: Alinea.

- Husanović-Pejnović, D. (2011). *Održivi razvoj i izvanučionička nastava u zavičaju*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jakovljević, N. i Vrgoč, D. *Škola u prirodi*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni odbor.
- Lelas, Z. (1985). *Nastavne ekskurzije u biologiji*. Zagreb: Školske novine.
- Letina, A. (2016). Efikasnost istraživački usmjerene nastave Prirode i društva u razvoju prirodoznanstvene kompetencije učenika. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 18(3), 665-696.
- Lukša, T., Tamarija, M., Dragić Runjak, T., Sinković, N. (2014). *Terenska nastava prirode i biologije u osnovnoj školi*. Zagreb: Hrvatsko biološko društvo.
- Matijević, M. i Radovanović, D. (2011). *Nastava usmjerena na učenika*. Zagreb: Školske novine.
- Permoser, S. (2020). Učionica u prirodi. *Varaždinski učitelj: digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 3(4), 1-6.
- Pravilnik o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole (2019). Zagreb: Republika Hrvatska. *Ministarstvo znanosti i obrazovanja*.
- Sever, I., Vranić, M., Bošnjak, K., Čačić, I., Protulipac, M. i Klepac, M. (2017). Procjene učitelja i učenika o izvanučioničkoj nastavi u prirodi u osnovnim školama Grada Zagreba. *Metodički ogledi*, 24(1), 95-108.
- Skok, P. (2002). *Izvanučionička nastava*. Zagreb: Pedagoški servis.
- Stella, I. (2000). *Priprema i provedba školskih izleta, ekskurzija i putovanja*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Števančić Pavelić, M. i Vlasac, I. Postignuća učenika primjenom različitih metoda i oblika rada u nastavi prirode. *Život i škola*. 52(15-16), 155-165.
- Žic, K. (2020). *Stavovi učitelja o poučavanju nastave prirode i društva u nižim razredima osnovne škole*. Diplomski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci. Učiteljski fakultet.
- Waite, S. (2011). Teaching and learning outside the classroom: personal values, alternative pedagogies and standards. *Education 3-13*, 39(1), 65-82.

PRILOZI

Anketni upitnik

Poštovani učitelji, poštovane učiteljice!

Studentica sam integriranog preddiplomskog i diplomskog učiteljskog studija na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. U sklopu diplomskog rada provodim istraživanje koje se odnosi na stavove učitelja o izvanučioničkoj nastavi u nastavnom predmetu Prirode i društva.

Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno i anonimno, a prikupljeni podaci biti će korišteni isključivo za izradu diplomskog rada.

Unaprijed Vam zahvaljujem na sudjelovanju!

Dora Kožić

Sociodemografska obilježja ispitanika

1. Spol: M Ž

2. Godine staža u školi:

a) 0-5 b) 6-10 c) 11-15 d) 16-20 e) 21-25 f) 26-30 g) 31-35 h) 36-40 i) više od 40 godina staža

3. Stručna sprema:

a) viša stručna sprema (VŠS)

b) visoka stručna sprema (VSS) – dipl. učit./mag. prim. educ.

c) magisterij struke ili znanosti (mr., mr.sc.) v

d) doktorat znanosti (dr. sc.)

4. Škola u kojoj radim nalazi se u:

a) urbanom području b) ruralnom području.

Sljedeća dva pitanja odnose se na Vaše osobne preferencije.

5. Koliko često boravite u prirodi?

a) nikad

b) rijetko

c) ponekad

- d) često
- e) vrlo često

6. Kojom aktivnosti se najradije bavite kada boravite u prirodi?

- a) odlaskom na izlet
- b) planinarenjem
- c) šetnjom/trčanjem
- d) radom u dvorištu/vrtu
- e) ostalo _____

Kratkotrajna izvanučionička nastava

Sljedeći dio upitnika odnosi se na kratkotrajnu izvanučioničku nastavu u trajanju od nekoliko minuta do dva sata, a podrazumijeva provođenje nastave u izvanučioničkim prostorima u školi, prirodnim objektima, gospodarskim i komunalnim objektima i ustanovama te kulturnim i vjerskim institucijama u neposrednoj blizini škole.

7. Koliko puta tijekom nastavne godine provodite kratku izvanučioničku nastavu?

- a) 1-2 puta
- b) 3-5 puta
- c) 6-8 puta
- d) više od 8 puta

8. Koje od navedenih izvanučioničkih prostora posjeduje škola u kojoj radite?

- a) školski vrt
- b) školski voćnjak
- c) školsko prometno vježbalište
- d) školsko igralište
- e) školsko dvorište
- f) škola ne posjeduje izvanučionički prostor
- g) ostalo _____

9. Označite prirodne i gospodarske objekte, ustanove i komunalne objekte te kulturne i vjerske institucije koje se nalaze u neposrednoj blizini škole (do 20 minuta pješice).

- a) polje

- b) šuma
- c) park
- d) livada
- e) bara
- f) jezero
- g) rijeka
- h) more
- i) trgovina
- j) pekarna
- k) farma
- l) obrtnička radionica
- lj) tvornica
- m) ambulanta
- n) pošta
- nj) općina
- o) autobusna postaja
- p) željeznička postaja
- r) pristanište
- s) knjižnica
- š) muzej
- t) kazalište
- u) kulturni i vjerski spomenici
- v) crkve i drugi vjerski objekti
- z) ostalo _____

10. Koja od gore navedenih područja ste posjetili s učenicima u sklopu kratke izvanučioničke nastave Prirode i društva u zadnjih 5 godina?

- a) polje
- b) šuma
- c) park

- d) livada
- e) bara
- f) jezero
- g) rijeka
- h) more
- i) trgovina
- j) pekarna
- k) farma
- l) obrtnička radionica
- lj) tvornica
- m) ambulanta
- n) pošta
- nj) općina
- o) autobusna postaja
- p) željeznička postaja
- r) pristanište
- s) knjižnica
- š) muzej
- t) kazalište
- u) kulturni i vjerski spomenici
- v) crkve i drugi vjerski objekti
- z) ostalo _____

11. Smatrate li planiranje kratke izvanučioničke nastave zahtjevnijom od planiranja učioničke nastave?

DA NE

12. Na koji način provodite evaluaciju kratke izvanučioničke nastave?

- a) kroz nastavne listiće
- b) kroz razgovor
- c) kroz umne mape

- d) kroz grupne radove/rad u skupinama
- e) ne provodim evaluaciju
- f) ostalo _____

13. Označite u kojem se stupnju ova izjava odnosi na Vas. „Vodim računa o fizičkoj spremnosti i/ili fizičkim ograničenjima učenika u razredu kada planiram provođenje izvanučioničke nastave.“

- a) Uopće se ne odnosi na mene.
- b) Djelomično se ne odnosi na mene.
- c) Niti se odnosi niti se ne odnosi na mene.
- d) Djelomično se odnosi na mene.
- e) U potpunosti se odnosi na mene.

14. Ukoliko u razredu imate učenika/učenike s tjelesnim teškoćama, sprječava li Vas to da češće provodite navedeni oblik izvanučioničke nastave?

- a) Da
- b) Ne
- c) U razredu nemam učenike s tjelesnim teškoćama.

15. Postoji li u školi izvannastavna aktivnost u sklopu koje učenici uređuju okoliš škole?

DA NE

Ako postoji, navedite naziv te aktivnosti.

16. Oduzima li Vam organizacija i provedba kratke izvanučioničke nastave previše vremena?

- a) Uopće se ne slažem.
- b) Djelomično se ne slažem.
- c) Niti se slažem niti se ne slažem.
- d) Djelomično se slažem.
- e) U potpunosti se slažem.

17. Jeste li za vrijeme beskontaktna nastave učenicima zadavali zadatke iz Prirode i društva koji uključuju odlazak u prirodu?

DA NE

18. Ukoliko inače koristite ovaj oblik izvanučioničke nastave, jeste li ga nadoknadili nakon beskontaktna nastave, odnosno kada ste se vratili u školu?

DA NE

Ako da, na koji način? _____

19. Provodite li kratku izvanučioničku nastavu u suradnji s drugim učiteljima?

DA NE

Dugotrajnija izvanučionička nastava

Sljedeći dio upitnika odnosi se na dugotrajnije oblike izvanučioničke nastave, a to su: izleti, ekskurzije, terenska nastava i škola u prirodi.

20. U kojoj mjeri provodite navedene oblike izvanučioničke nastave?

- a) nikad
- b) vrlo rijetko
- c) rijetko
- d) ponekad
- e) često
- f) vrlo često

21. Koji su razlozi zbog kojih izvanučioničku nastavu ne provodite češće?

- a) formalni zahtjevi
- b) pravilnici
- c) preopširan program i količina sadržaja za obradu
- d) financijsko opterećenje djece i roditelja
- e) nerazumijevanje i nezainteresiranost roditelja učenika
- f) nemam podršku stručnih tijela škole
- g) ne da mi se
- h) ostalo _____

22. Pažljivo pročitajte sljedeće tvrdnje te procijenite u kojem se stupnju slažete sa njima.

1 - uopće se ne slažem, 2 - djelomično se ne slažem, 3 - niti se slažem niti se ne slažem, 4 - djelomično se slažem i 5 - u potpunosti se slažem.

Znanja koja učenici steknu prilikom provođenja izvanučioničke nastave su trajnija od znanja koja steknu učenjem u učionici.	1	2	3	4	5
Provođenje izvanučioničke nastave razvija kritičko mišljenje kod učenika.	1	2	3	4	5
Sudjelovanjem u izvanučioničkoj nastavi učenici razvijaju kolegijalnost.	1	2	3	4	5
Sudjelovanjem u izvanučioničkoj nastavi učenici razvijaju timski duh.	1	2	3	4	5
Sudjelovanjem u izvanučioničkoj nastavi učenici razvijaju kulturno ponašanje.	1	2	3	4	5
Izvanučionička nastava potiče učenike na samostalno istraživanje.	1	2	3	4	5
Izvanučionička nastava razvija odgovornost i samostalnost kod učenika.	1	2	3	4	5
Učenici su motiviraniji za izvanučioničku nastavu nego nastavu u učionici.	1	2	3	4	5

23. Pažljivo pročitajte sljedeće tvrdnje te procijenite u kojoj se mjeri odnose na Vas.

1 - uopće se ne odnosi na mene, 2 - djelomično se odnosi na mene, 3 - niti se odnosi niti se ne odnosi na mene, 4 - djelomično se odnosi na mene i 5 - u potpunosti se odnosi na mene.

Prije polaska učenike upoznajem s ciljem provođenja izvanučioničke nastave.	1	2	3	4	5
Prije polaska učenicima zadajem istraživačke zadatke koje će trebati izvršiti za vrijeme izvanučioničke nastave.	1	2	3	4	5
Prije polaska učenike detaljnije upoznajem s istraživačkim zadacima koje će trebati izvršiti za vrijeme izvanučioničke nastave.	1	2	3	4	5
Prije polaska učenike upoznajem s planom putovanja.	1	2	3	4	5
Prije polaska učenike upoznajem s mogućim iznenađenjima i opasnostima tijekom izvanučioničke nastave.	1	2	3	4	5
Za vrijeme izvanučioničke nastave provjeravam u kojoj su mjeri učenici izvršili zadane istraživačke zadatke.	1	2	3	4	5
Za vrijeme izvanučioničke nastave provjeravam u kojoj su mjeri učenici zainteresirani za ispunjavanje zadanih zadataka.	1	2	3	4	5
Za vrijeme izvanučioničke nastave učenicima usmjeravam pozornost na izvore znanja u neposrednoj blizini.	1	2	3	4	5
Nakon izvanučioničke nastave uvijek provodim evaluaciju.	1	2	3	4	5

Sljedeća tri tvrdnje odnose se na izvanučioničku nastavu općenito.

24. Pažljivo pročitajte sljedeće tvrdnje te procijenite u kojem se stupnju slažete sa njima.

1 - uopće se ne slažem, 2 - djelomično se ne slažem, 3 - niti se slažem niti se ne slažem, 4 - djelomično se slažem i 5 - u potpunosti se slažem.

Volim koristiti oblike izvanučioničke nastave.	1	2	3	4	5
Smatram da je lakše planirati učioničku nastavu nego izvanučioničku.	1	2	3	4	5

Smatram da je lakše provoditi učioničku nastavu nego izvanučioničku.	1	2	3	4	5
--	---	---	---	---	---

Popis slika

Slika 1. Ispitanici prema spolu	26
Slika 2. Ispitanici prema radnom stažu u školi.....	27
Slika 3. Ispitanici prema razini obrazovanja	28
Slika 4. Ispitanici prema mjestu rada	29
Slika 5. Odgovor ispitanika na pitanje „Koliko često boravite u prirodi?“	30
Slika 6. Odgovor ispitanika na pitanje “Kojom aktivnosti se najradije bavite kada boravite u prirodi?“	31
Slika 7. Odgovor ispitanika na pitanje „Koliko puta tijekom nastavne godine provodite kratku izvanučioničku nastavu?“	32
Slika 8. Odgovor ispitanika na pitanje "Koje od navedenih izvanučioničkih prostora posjeduje škola u kojoj radite?"	33
Slika 9. Odgovori ispitanika na zadatak "Označite prirodne i gospodarske objekte, ustanove i komunalne objekte	36
Slika 10. Odgovori ispitanika na zadatak "Označite prirodne i gospodarske objekte, ustanove i	38
Slika 11. Odgovor ispitanika na pitanje "Smatrate li planiranje kratke izvanučioničke nastave zahtjevnijom od planiranja učioničke nastave?"	39
Slika 12. Odgovor ispitanika na pitanje „Na koji način provodite evaluaciju kratke izvanučioničke nastave?“	40
Slika 13. Procjena ispitanika s obzirom na tvrdnju „Vodim računa o fizičkoj spremnosti i/ili fizičkim ograničenjima učenika u razredu kada planiram provođenje izvanučioničke nastave."	41
Slika 14. Odgovor ispitanika na pitanje "Ukoliko u razredu imate učenika/učenike s tjelesnim teškoćama, sprječava li Vas to da češće provodite navedeni oblik izvanučioničke nastave?"	42
Slika 15. Odgovor ispitanika na pitanje "Postoji li u školi u kojoj radite izvannastavna aktivnost u sklopu koje učenici uređuju okoliš škole?"	42
Slika 16. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Oduzima li Vam organizacija i provedba kratke izvanučioničke nastave previše vremena?"	44
Slika 17. Odgovor ispitanika na pitanje "Jeste li za vrijeme beskontaktna nastave učenicima zadavali zadatke iz Prirode i društva koji uključuju odlazak u prirodu?"	45
Slika 18. Odgovor ispitanika na pitanje "Ukoliko inače koristite ovaj oblik izvanučioničke nastave, jeste li ga nadoknadili nakon beskontaktna nastave, odnosno kada ste se vratili u školu?"	46
Slika 19. Odgovor ispitanika na pitanje "Provodite li kratku izvanučioničku nastavu u suradnji s drugim učiteljima?"	48
Slika 20. Odgovor ispitanika na pitanje "U kojoj mjeri provodite navedene oblike izvanučioničke nastave?"	49
Slika 21. Odgovor ispitanika na pitanje "Koji su razlozi zbog kojih izvanučioničku nastavu ne provodite češće?"	50
Slika 22. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Znanja koja učenici steknu prilikom provođenja izvanučioničke nastavu su trajnija od znanja koja steknu učenjem u učionici."	51

Slika 23. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Provođenje izvanučioničke nastave razvija kritičko mišljenje kod učenika."	51
Slika 24. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Sudjelovanjem u izvanučioničkoj nastavi učenici razvijaju kolegijalnost."	52
Slika 25. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Sudjelovanjem u izvanučioničkoj nastavi učenici razvijaju timski duh."	53
Slika 26. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Sudjelovanjem u izvanučioničkoj nastavi učenici razvijaju kulturno ponašanje."	53
Slika 27. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Izvanučionička nastava potiče učenike na samostalno istraživanje."	54
Slika 28. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Izvanučionička nastava razvija odgovornost i samostalnost kod učenika."	55
Slika 29. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Učenici su motiviraniji za izvanučioničku nastavu nego nastavu u učionici."	55
Slika 30. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Prije polaska učenike upoznajem s ciljem provođenja izvanučioničke nastave."	56
Slika 31. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Prije polaska učenicima zadajem istraživačke zadatke koje će trebati izvršiti za vrijeme izvanučioničke nastave."	57
Slika 32. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Prije polaska učenike detaljnije upoznajem s istraživačkim zadacima koje će trebati izvršiti za vrijeme izvanučioničke nastave."	58
Slika 33. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Prije polaska učenike upoznajem s planom putovanja."	58
Slika 34. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Prije polaska učenike upoznajem s mogućim iznenađenjima i opasnostima tijekom izvanučioničke nastave."	59
Slika 35. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Za vrijeme izvanučioničke nastave provjeravam u kojoj su mjeri učenici izvršili zadane istraživačke zadatke."	60
Slika 36. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Za vrijeme izvanučioničke nastave provjeravam u kojoj su mjeri učenici zainteresirani za ispunjavanje zadanih zadataka."	60
Slika 37. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Za vrijeme izvanučioničke nastave učenicima usmjeravam pozornost na izvore znanja u neposrednoj blizini."	61
Slika 38. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Nakon izvanučioničke nastave uvijek provodim evaluaciju."	62
Slika 39. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom "Volim koristiti oblike izvanučioničke nastave."	63
Slika 40. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom „Smatram da je lakše planirati učioničku nastavu nego izvanučioničku“	63
Slika 41. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjom „Smatram da je lakše provoditi učioničku nastavu nego izvanučioničku“	64
Slika 42. Odgovori ispitanika na pitanje "Koliko puta tijekom nastavne godine provodite kratku izvanučioničku nastavu?"	66

Popis tablica

Tablica 1. Nazivi skupina aktivnosti i izvannastavnih aktivnosti u sklopu kojih učenici uređuju okoliš škole	43
Tablica 2. Tablica s rekodiranim odgovorima „Učestalost provođenja izvanučioničke nastave“	65
Tablica 3. Grupna Statistika „Učestalost primjene izvanučioničkih oblika nastave s obzirom na boravak u prirodi“	66
Tablica 4. Nezavisni test uzoraka „Učestalost primjene izvanučioničkih oblika nastave s obzirom na boravak u prirodi“	67
Tablica 5. Grupna statistika „Učestalost primjene izvanučioničkih oblika nastave s obzirom na mjesto rada“	68
Tablica 6. Nezavisni test uzoraka „Učestalost primjene izvanučioničkih oblika nastave s obzirom na mjesto rada“	68
Tablica 7. Grupna statistika „Učestalost primjene izvanučioničkih oblika nastave s obzirom na radno iskustvo“	69
Tablica 8. Nezavisni test uzoraka „Učestalost primjene izvanučioničkih oblika nastave s obzirom na radno iskustvo“	69

Izjava o samostalnoj izradi rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)